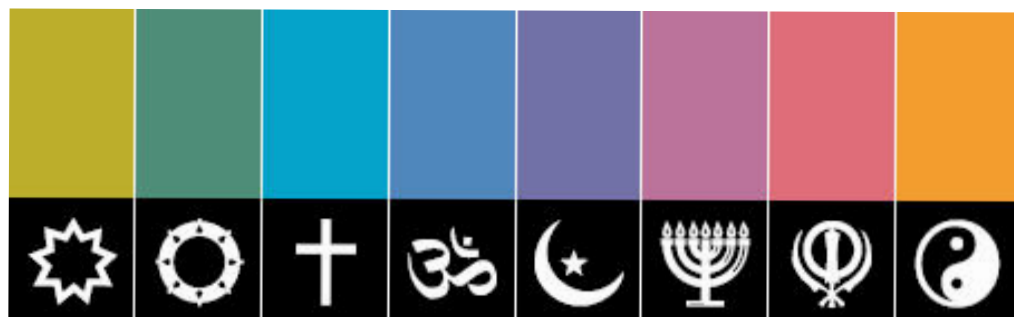

CATALUNYA I EL DIÀLEG INTERRELIGIÓS

**APORTACIONS INNOVADORES AL
DIÀLEG INTERRELIGIÓS DES DELS
VALORS DE LES NACIONS UNIDES**

ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL
DIÀLEG INTERRELIGIÓS
ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO
ASSOCIATION UNESCO POUR LE DIALOGUE INTERRELIGIEUX
UNESCO ASSOCIATION FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE

Aquesta publicació ha estat possible gràcies a l'ajuda de la Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals de la Generalitat de Catalunya

Autors: Elisabeth Lheure, Cristina Monteys, Manu Pérez, Jesús Sans, Francesc Torradeflot.

Coordinació de l'edició: Francesc Torradeflot

©Copyright de l'edició: Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós
c/Lledó 11, 08002-Barcelona

T. + 34 93 457 69 80 | M. + 34 629 14 12 84

www.audir.org | secretaria@audir.org

ISBN: 84-695-6857-4

©Copyright dels textos: els autors esmentats

Maquetació: Alba Domínguez i Lluís Carles Domínguez
Barcelona, 2012

INDEX

INTRODUCCIÓ	4
1. BREU HISTÒRIA DE LES INICIATIVES UNESCO	7
1.1. Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós	7
1.2. Unescocat	8
1.3. El grup de diàleg interreligiós de l'Associació UNESCO de Lleida (2003-2013).....	9
1.4. L'Oficina d'Afers Religiosos: diversitat religiosa i cohesió social.....	12
2. RAONS D'EXISTÈNCIA I OBJECTIUS	16
3. PRINCIPALS FONAMENTS TEÒRICS.....	17
3.1. La cultura de la pau en les ments i els cors dels éssers humans.....	17
3.2. Diàleg Interreligiós.....	19
3.3. Prevenció i mediació interreligiosa de conflictes.....	23
3.4. El diàleg interreligiós com a eina cabdal per a una tolerància capaç de transformar prejudicis i estereotips	26
3.5. Les tradicions religioses com a font i objectiu dels drets humans.....	32
3.6. Dret a la ciutat	36
3.7. Educació en el coneixement de la diversitat i en el respecte i la tolerància religiosa i conviccional	37
3.8. Educació en el diàleg interreligiós i interconviccional	38
3.9. Promoure la dignificació, la igualtat i la justícia de gènere en les diverses tradicions religioses i espirituals i en les iniciatives interreligioses	38
3.10. Consciència i incidència de les narratives religioses i conviccionals del diàleg	40
3.11. Personalitats emblemàtiques.....	41
4. PRINCIPALS EIXOS TEMÀTICS	46
5. DIALOGAL I ALTRES PUBLICACIONS.....	47
6. RELACIONS EXTERIORS I INTERNACIONALS.....	51
7. PERSPECTIVES DE FUTUR.....	53
8. FINANÇAMENT.....	54
9. ANNEX I-a: PRINCIPALS FONTS DOCUMENTALS D'INSPIRACIÓ	55
10. ANNEX I-b: LLISTAT DE LES PRINCIPALS FONTS DOCUMENTALS D'INSPIRACIÓ	70
11. ANNEX II: DRETS HUMANS A L'ISLAM	72
12. ANNEX III: ASSOCIACIONS INTERNACIONALS REFERENTS DE DIÀLEG INTERRELIGIÓS.....	84
13. ANNEX IV: CONSIDERACIONS SOBRE EL VEL INTEGRAL	85
14. BIBLIOGRAFIA BÀSICA.....	89
15. PUBLICACIONS DISPONIBLES AL CENTRE DE DOCUMENTACIÓ D'AUDIR	92

INTRODUCCIÓ

Relators sobre llibertat religiosa de Nacions Unides, responsables de diàleg interreligiós de la UNESCO i d'organitzacions internacionals de l'àmbit interreligiós com la United Religions Initiative, el Council for a Parliament of World's Religions, l'Interfaith Center de Nova York o Religions for Peace, o responsables polítics de la Unió Europea (concretament del BEPA), del govern espanyol o de la Generalitat han valorat com a innovadora i molt valuosa la feina sobre el diàleg interreligiós feta des de Catalunya i ens han demanat que posem per escrit la nostra tasca a favor del diàleg interreligiós des de l'òptica de la UNESCO.

No sempre hem tingut temps ni possibilitat de fer-ho ocupats com estàvem en fer més que no pas en explicar. El relat serveix per expressar les idees i la vida. Hi ha molts pensaments i molta vida que mai han vist ni veuran la forma d'una narració, però no per això han deixat de ser importants per a persones i per a societats. Malgrat tot, sovint es diu que cal parlar, que cal comunicar i deixar per escrit allò que es reflexiona, es viu i es fa, sobretot si es creu valuós. Molt sovint, insisteixo, diferents personalitats significatives catalanes, de l'estat i de l'àmbit internacional ens han demanat que posem per escrit els principis i valors, així com el *know how* que, des del 1993, han animat les iniciatives religioses inspirades en la doctrina de les Nacions Unides a Catalunya. La veritat és que, d'alguna manera, ja s'ha anat fent a través d'un seguit de publicacions que l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós i el Centre UNESCO de Catalunya han anat fent des d'aleshores i de les quals en queda constància escrita en paper o digitalment. Però òbviament, el que se'ns demanava era una publicació global, consistent i coherent que oferís una perspectiva íntegra de conjunt i pogués servir d'inspiració a altres iniciatives interreligioses del país, de l'estat i d'abast regional i internacional. La present publicació vol ser una primera resposta sistemàtica a aquesta petició.

El diàleg interreligiós no està passant pels seus millors moments. Aquest fet no s'explica només per l'impacte de la crisi global que evidentment afecta, i molt. Hi ha també una sèrie de conseqüències resultants de la fase de reconeixement generalitzat del seu valor social. Quan el diàleg interreligiós esdevé un lloc comú, un valor indiscutible de l'àmbit social i de la convivència allà pels anys 2001 i 2002, aleshores pugen al seu carro una sèrie de personalitats i institucions sense haver fet una reflexió curiosa ni aprofundida, la qual cosa provoca immediatament un ús interessat, i sovint banal, del diàleg interreligiós; un mal ús del qual encara avui en trobem malauradament prou exemples. Aquest fet es veu reforçat i possibilitat per la superficialitat amb què certs professionals de la política i de les administracions comprenen el fenomen, deixant-se portar per una certa desinformació, per alguns prejudicis i estereotips i per un cert analfabetisme religiós que afavoreixen la precipitació i els errors sensibles. Per combatre això ens cal avançar encara molt més en la formació seriosa i rigorosa generalitzada sobre diversitat religiosa i diàleg interreligiós. A més a més, alguns líders religiosos han volgut aprofitar el diàleg interreligiós sobretot com a aparador o plataforma per donar a conèixer la seva pròpia comunitat o tradició o per fer pressió social per aconseguir reconeixement, privilegis, ajudes o subvencions de les administracions públiques o d'entitats financeres, o, si més no, per mostrar que el pes social de les religions continua vigent i que cal escoltar-les més i millor i restaurar la seva influència

perduda amb els processos de secularització. Això tampoc ha ajudat ni ajuda gaire. És cert que la crisi ha fet minvar algunes d'aquestes temptacions o perversions del diàleg. Cal afegir que el diàleg interreligiós ha patit molt per la feblesa interna de les tradicions religioses, de les seves institucions i de les seves comunitats. La sociologia de la religió ofereix diverses explicacions sobre aquest fet però el que més ens interessa aquí és que aquesta precarietat afecta directament al diàleg interreligiós, ja que és difícil trobar representants o personalitats significatives d'una i d'altra tradició que disposin de temps per participar regularment i amb fidelitat en iniciatives interreligioses. Les dificultats reals de finançament de les iniciatives de diàleg interreligiós han estat també un altre factor que ha debilitat el diàleg interreligiós.

Tanmateix, ara més que mai es poden veure i reconèixer les urgències socials que fan que el diàleg interreligiós sigui cada cop més imprescindible i inevitable. Com deia Hans Küng: *sense diàleg interreligiós no hi ha haurà pau ni convivència ni al món ni als nostres barris*. Aquest diàleg agafa moltes formes i modalitats però sobretot envaeix la vida quotidiana de cada cop més ciutadans. Malgrat el seguit d'amenaques esmentades, cal afirmar que, després d'una primera etapa incipient i massiva d'iniciatives de diàleg interreligiós que es dedicaven bàsicament a intercanviar un coneixement recíproc entre les diverses tradicions religioses participants, estem observant, ja fa uns anys, una etapa de consolidació i aprofundiment del diàleg interreligiós que és socialment compromesa, culturalment creativa i espiritualment esperançadora. Aquesta etapa va de la mà d'un creixement de les xarxes nacionals, estatals i internacionals entre iniciatives, en les que el paper de Catalunya és servicial i decisiu. Si hom es dedica a dialogar en els grups, és lògic i coherent que es creïn xarxes de diàleg fluïdes i participatives entre els qui dialoguen. Aquesta realitat està prenyada de possibilitats futures per explorar i desenvolupar plegats. La Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós, que agrupa una vintena d'entitats del territori de cultura catalana i coordinada per l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, és en aquest sentit un exemple paradigmàtic.

Volem agrair a la Direcció General d'Afers Religiosos que hagi fet possible la present publicació. També cal donar gràcies als autors que han col·laborat, així com a l'equip de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós que treballa silenciosament i discreta per a promoure el diàleg entre religions des de la perspectiva de la cultura de la pau i d'una laïcitat positiva. Hem d'agrair la seva ajuda també al Fèlix Martí, al Pare Botam, a la Nathalie Reverdin, a l'Abel Camps, a l'Arjan Nathurmal, al Jesús Martínez, al Thubten Wangchen, a l'Elisabeth Lheure, al Yafar González, a la Yaratullah Monturiol, a l'Ariel Edery i a Francesc Rovira –el primer director de *Dialogal-*, que junts van formar el primer grup de diàleg interreligiós regular que esdevingué, al 1997, la llavor de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Volem agrair també als successius directors generals d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya i de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona, així com de la Fundació Pluralismo y Convivencia, que han cregut i han fet possible el diàleg interreligiós UNESCO a Catalunya. També volem donar gràcies al suport que les iniciatives de diàleg interreligiós de l'àmbit de les Nacions Unides hem rebut de fundacions, entitats financeres i particulars. Una menció significativa mereixen tots aquells voluntaris i voluntàries que, de manera totalment desinteressada, han treballat ajudant a la promoció del diàleg interreligiós des de les diverses organitzacions UNESCO de Catalunya.

Especialment vull agrair el compromís a favor del diàleg interreligiós de les Carmelites Vedrunes, expressat en sengles documents propis i manifestat a Catalunya a través del voluntariat que durant anys ha estat desenvolupat aquesta congregació catòlica en la persona de la Pilar Claret, vicepresidenta actual d'AUDIR. També vull agrair, de manera especial, a la comunitat Bahá'í de Barcelona, i a la presència de compromís, molt sovint de manera voluntària, d'un dels seus membres, l'Elisabeth Lheure, responsable qualificada de la majoria de les relacions internacionals de les iniciatives UNESCO de diàleg interreligiós de Catalunya. Moltes hores de servei entregat, discret i valuós sense el qual el diàleg interreligiós a Catalunya no seria, ben segur, el mateix. Volia esmentar també el reconeixement profund a la tasca dels coordinadors, animadors i dinamitzadors de grups de diàleg interreligiós de la família UNESCO. És un honor tenir-los i és un honor gaudir-los. Fan una feina seriosa i de servei al diàleg com pocs i tenen una gran experiència que fa d'ells un patrimoni imprescindible que cal reconèixer i preservar.

També volem agrair, finalment, als socis i responsables de les diverses organitzacions UNESCO que al llarg d'aquests anys han vist clar des del principi que calia promoure el diàleg entre creences i conviccions sense restriccions ni cap mena d'exclusivisme ni discriminació, sempre que es respectin els drets humans i la cultura de la pau.

La reflexió, el discurs i la seva narració són dinàmics i es fan i refan a mida que el temps i el context van canviant i avui ho fan molt de pressa. Aquesta publicació haurà de ser revisada i actualitzada però, si més no i des d'ara, ofereix al gran públic el resultat innovador i referencial de la recerca i del treball d'una sèrie de persones i d'organitzacions que des de Catalunya han fet possible una sèrie d'iniciatives interreligioses des de la perspectiva dels principis i dels valors de les Nacions Unides.

Francesc Torredeflot i Freixes
Secretari executiu d'AUDIR

1. BREU HISTÒRIA DE LES INICIATIVES UNESCO

La societat civil catalana de la família UNESCO ha estat molt activa en la promoció del diàleg interreligiós. Es tracta d'una iniciativa clarament laica però d'una laïcitat positiva oberta als valors de les tradicions religioses i espirituals. Entre les associacions que formen part de la FCACU (Federació Catalana d'Associacions i Clubs UNESCO) destaquen dues pel seu compromís en favor del diàleg interreligiós.

1.1. Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós

El Departament té una relació estreta amb l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR) i respecta i valora els objectius d'aquesta organització¹, que són especialment la promoció del diàleg interreligiós i interconviccional, especialment entre la ciutadania que s'identifica amb unes o altres creences o conviccions, i la divulgació del coneixement de la diversitat religiosa.

AUDIR està en la gènesi del Departament, ja que són els professionals d'AUDIR els qui van treballar a Unescocat en les principals tasques de responsabilitat i de gestió en l'organització local del IV Parlament de les Religions del Món que es va celebrar a Barcelona el 2004 dins del marc del Fòrum de les Cultures. Aquest Parlament va ser l'ocasió que va donar peu a la creació d'un departament propi d'Unescocat dedicat al diàleg interreligiós. Avui aquest departament, que ara té el nom de Diversitat i Diàleg Interreligiós, comparteix alguns recursos i alguns valuosos projectes amb AUDIR, destacant un seguit de publicacions conjuntes en el camp de l'educació en el coneixement de la diversitat religiosa.

És important tenir present que a l'arrel de l'inspiració que va donar peu a la idea d'AUDIR hi ha l'obra del filòsof i teòleg català Raimon Panikkar. Aquest pensador, tal vegada el català més prestigiós, reconegut i conegut a nivell internacional durant el segle XX, és un dels màxims referents del diàleg intercultural i interreligiós. Ell proposa el diàleg dialogal com alternativa al diàleg dialèctic basat en la confrontació i en la pretesa victòria sobre l'altre. El diàleg s'ha de produir a tots els nivells, però especialment en el sentit místic entre les arrels espirituals de cada tradició i identitat. Proposa un pluralisme còsmic com alternativa al relativisme i a

---

¹ Cfr. www.audir.org. Aquesta associació va ser promoguda amb l'ajuda i sota el paraigua del grup de diàleg interreligiós del Centre UNESCO de Catalunya, que existia des de 1997, i es va constituir com a associació amb personalitat jurídica pròpia el desembre del 1999. El grup de diàleg interreligiós del 1997 es va crear a partir d'un projecte inicial, redactat per Francesc Rovira i Francesc Torradeflot i avalat per Raimon Panikkar, que va acollir Fèlix Martí, l'aleshores director del Centre.

l'exclusivisme. Creu que la veritable trobada entre les religions es produeix en el centre de cada religió i aquest coincideix amb l'harmonia de la realitat².

Un altre pensador que ha influït en la creació de l'AUDIR ha estat el filòsof i teòleg Hans Küng amb la seva proposició de l'ètica mundial basada en el diàleg interreligiós i que gira al voltant de la Regla d'Or de la moral³. AUDIR s'inspira en la Carta de la Iniciativa de les Religions Unides, organització de la qual n'és membre fundador, i en la Declaració de Barcelona de la UNESCO sobre la Contribució de les Religions a la Cultura de la Pau (1994)⁴

1.2. Unescocat

Al setembre del 2009, davant un creixement exponencial dels projectes amb ajuntaments, el Departament de Diàleg Interreligiós d'Unescocat, que havia estat creat el 2002 per acollir la secretaria tècnica del IV Parlament de les Religions del Món, va ser reestructurat, quedant reduït, com a tal, a temàtiques de reflexió i anàlisi, de contingut i innovació, de suport i assessorament en continguts, i reservant el gruix la gestió directa sobre el terreny a la nova Consultoria, que havia de gestionar les relacions d'Unescocat amb els ajuntaments interessats bàsicament en serveis relacionats en la mediació interreligiosa.

El Departament va orientar i treballar estretament i de manera prioritària amb la Consultoria d'Unescocat, que és qui s'ocupava de coordinar i dur a terme diversos projectes de cogestió de la diversitat religiosa i de prevenció i mediació interreligiosa de conflictes en diferents municipis de Catalunya. En aquest sentit, assessorava en la formació dels tècnics i en la creació, presentació i aplicació dels programes, així com en l'assessorament genèric o específic als municipis. El Departament treballava estretament i de manera regular amb la coordinació de l'Àrea de Consultoria i amb els seus membres que s'ocupaven de la cogestió de la diversitat religiosa i de conviccions en els barris, viles i ciutats del nostre país.

La tasca d'anàlisi, reflexió i innovació del Departament es basava, en gran mesura, en la praxi de l'experimentació de les propostes sobre el terreny a través del treball i del feedback dels tècnics i de l'equip coordinador de la Consultoria d'Unescocat. El Departament havia de vetllar per l'adequada formalització de les bones pràctiques que duia a terme la Consultoria i per garantir que les propostes innovadores del Departament fossin operativitzades de la millor manera possible. En aquest sentit, el Departament procurava fer arribar a la Consultoria les aportacions i bones pràctiques dels organismes internacionals de Nacions Unides, d'organitzacions internacionals dedicades a la promoció de la llibertat religiosa, del diàleg interreligiós o de la mediació interreligiosa, i dels acadèmics i experts, en la mesura en que s'anaven produint i que es considerava oportú i escaient.

---

² Cfr. PIGEM, Jordi, *El pensament de Raimon Panikkar - Una filosofia de la interdependència*, Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, 1998; TORRADEFLOT, Francesc, *La théologie des religions - De John Henry Newman à Jacques Dupuis et à Raimon Panikkar*, Centre d'Histoire des Religions, Louvain-La-Neuve, 2005, p. 99-126.

³ Cfr. KÜNG, Hans, *Proyecto de una ética mundial*, Trotta, Madrid, 2006; ID., *Hacia una ética mundial: Declaración del Parlamento de las Religiones del Mundo*, Trotta, Madrid, 1994.

⁴ Cfr. TORRADEFLOT, Francesc (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, Trotta, Madrid, 2002, p. 41-48. 155-167.

1.3. El grup de diàleg interreligiós de l'Associació UNESCO de Lleida (2003-2013)

(Jesús Sans)

El Grup de Lleida de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós va néixer al setembre del 2003, fruit d'una comunió de voluntats entre una dotzena de persones de diferents confessions i pensaments espirituals (Bahá'ís, Brahma Kumaris, Budistes Tibetans, Cristians, Hermetistes, Musulmans i Zen Sambo Betania) encapçalat pel pare Jesús Sans, carmelita descalç, i reunits en el Santuari-Parròquia de Santa Tereseta de l'Infant Jesús a la ciutat de Lleida. Els primers passos del Grup van estar enfocats cap a una exposició en la Biblioteca Pública de Lleida de "Mirades del Diàleg". D'aquesta empremta vàrem acabar fent la 1ª setmana de diàleg interreligiós, efectuada del 19 al 24 de gener del 2004. A part d'incloure com a eix l'exposició esmentada, vàrem fer una presentació pública a la Universitat de Lleida del IV Parlament de les Religions del món, una pregària interreligiosa, una exposició d'icones, una projecció multimèdia de cites reflexives de totes les religions representades i un concert del grup Shirai. Els professors de religió de moltes escoles de primària i secundària van portar els seus alumnes a l'exposició per fer treballs relacionats amb el diàleg interreligiós. El dia abans de la inauguració del Parlament vam portar el grup japonès Shumei Taiko Ensemble a la Plaça de la Sal de Lleida, provocant una concentració de més de tres-centes persones astorades de tal *performance*.

Després de l'experiència del Parlament del Diàleg Interreligiós, el Grup es va concentrar des d'octubre del 2004 fins al juny de 2005 en presentar totes les diferents tradicions i pensaments espirituals vinculades a les terres de Lleida, cada primer dimecres de mes. Es van incorporar noves tradicions com la jueva, gràcies a la col·laboració de l'expert en Judaisme Mario Saban i la musulmana, amb la mística Sufí d'Abdul Wadud Sabaté; ambdues tradicions han contribuït amb nous socis que són actualment membres de l'organització. S'han fet danses per la pau, pregàries interreligioses i presentacions de llibres i participem regularment al Parlament Català de les Religions.

Actualment estem col·laborant amb la Regidoria de Drets Civils, Immigració i Cooperació Ciutadana de l'Ajuntament de Lleida per motivar el diàleg interreligiós i la cooperació i contribuir així a la millor integració de la diversitat cultural a la ciutat de Lleida. Recentment ens hem constituït com *Associació d'Amics de la UNESCO de Lleida* de la que en són membres tots els socis fundadors i tota la junta directiva que pertanyia al *Grup de Lleida de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós*. D'aquesta manera s'omple l'horitzó d'actuació amb futures comissions temàtiques que aniran progressivament realitzant-se

(patrimoni històric, educació, dones, cultura per la pau, diversitat cultural, etc), prioritzant el diàleg interreligiós i el diàleg intercultural en totes elles allà on calgui.

Participem també com a membres de l'*Assemblea Municipal de les Religions* que ha organitzat l'Ajuntament de Lleida, pionera a l'Estat en el sector. Una entitat que actuarà com a consell assessor de la Paeria i alhora intervindrà en cas de conflicte i promourà el coneixement interreligiós.

Hem fet del 25 al 29 d'octubre del 2005 la segona setmana d'activitats de diàleg interreligiós. El primer acte va ser una xerrada sobre els manuscrits del Mar Mort, a càrrec d'Adolfo Daniel Roitman, director del Museu dels Manuscrits Del Mar Mort, El Santuari del Llibre de l'Israel Museum of Jerusalem. El segon acte va ser a la Universitat de Lleida on es va fer una taula rodona. Es va parlar sobre l'espiritualitat com un dret, més enllà de les religions. Van participar en Jalíl Bàrcena, Xavier Melloni, Berta Meneses i Marta Matarín com a contertulians. I el dissabte de la mateixa setmana es va fer un concert de "tabla" hindú i música clàssica índia, a càrrec de Tarun Kanti Achary i Aeolia Christa Muckenheim. Tots els actes van tenir un rigor i una qualitat acompanyats per l'acolliment de molta més gent de la prevista.

Al desembre es va fer una pregària de la Llum, i ara en aquest primer semestre de l'any 2006 vam escollir fer el primer dimecres de cada mes una exposició oral sobre les místiques de totes les tradicions que contempla la ciutat de Lleida. De fet, es va començar al gener amb la mística en la tradició Bahá'í. Al febrer, la mística en la tradició Brahma Kumaris. Al març, la mística cristiana; a l'abril, la mística en les branques del budisme que es practica en la ciutat de Lleida (zen, budisme tibetà, budisme indi.) Al maig es parlà de la mística en l'Islam i al juny va ser el torn de l'hermetisme que explica el seu sentit particular de la mística.

Es va donar suport a la conferència de Jayanti Kirpalani, directora de la Brahma Kumaris World Spiritual University a Europa, i representant de Brahma Kumaris a les Nacions Unides a Ginebra, a la Seu Vella de Lleida, el diumenge onze de desembre.

També vam col·laborar en el primer curs de Pensament Hebreu que es va fer en una universitat a Espanya, just a la Universitat de Lleida, a càrrec de l'expert en Judaisme Mario Saban.

Volem subratllar les activitats realitzades al llarg de l'any 2007 coincidint amb el fet que Lleida fos nomenada Capital de la Cultura Catalana. A continuació, us detallem les activitats del programa:

1.- CONFERÈNCIA a càrrec del Sr. RAIMON PANIKKAR, filòsof i teòleg. Professor a les universitats de Madrid i Roma, de "Harvard" i de "Califòrnia" (Santa Bàrbara), ha cultivat especialment la cultura índia i la història-filosofia de les religions.

2.- DIÀLEG INTERRELIGIÓS a la ciutat de Lleida .

Taula rodona (UNESCO –Lleida-): musulmans, cristians catòlics, protestants i ortodoxos, budistes, bahá'ís, brama kumaris.

3.- DANCES i balls dervixos de la Tradició Sufí.

A càrrec del grup del Centre d'Estudis Sufís de Barcelona.

Director Jalil Bàrcena, arabista.

4.- TEATRE per la PAU, la CONVIVÈNCIA i la TOLERÀNCIA.

Representació de l'obra "Natán el Sabio", d'Ephraim Lessing (adaptació Juan Mayorca). A càrrec de l'Agrupació teatral TOAR, director el Sr. Enric Castells.

Es va celebrar, en el cor de la ciutat de Lleida, el IV Parlament Català de les Religions, el 14 de juny del 2009 amb el lema: Espiritualitat, Dona i Societat. Aquestes són les conclusions del IV Parlament Català de les Religions:

MANIFEST DE LLEIDA (Lleida, 14 de Juny de 2009)

"L'Associació Amics de la UNESCO de Lleida i els representants de les diferents tradicions religioses, manifestem el següent:

Hem constatat que en la majoria de les tradicions religioses, les dones estan en un segon pla, darrera dels homes i per sota d'ells, en les seves opinions, decisions i atribucions.

Creiem que no existeixen bases morals, ni pràctiques, ni biològiques, ni psicològiques que justifiquin aquesta desigualtat. Afirmem que són factors històrics, culturals i socials els que han propiciat, i encara avui propicien, la desigualtat entre dones i homes dins de cada tradició.

Creiem que aquestes desigualtats són un dels principals obstacles per construir la PAU en les famílies, en la societat i en el món.

Creiem que l'educació i la comunicació de la igualtat entre dona i home són les eines per la presa de consciència que ens portarà a l'evolució social, i en definitiva a construir un món millor.

Constatem que degut a factors biològics, sociològics i generacionals existeixen diferències formals entre l'espiritualitat femenina i l'espiritualitat masculina: Podem dir, en termes generals, que la dona viu amb més força l'anhel d'Allò Transcendent, té més sensibilitat per a percebre'l i es situa en una perspectiva més intuïtiva i oberta per a l'escolta de l'Esperit. A la vegada sabem que en essència no hi ha cap diferència entre aquestes dues espiritualitats i, per aquest motiu, proposem parlar D'ESPIRITUALITAT HUMANA.

Proposem les següents mesures pràctiques per tal de corregir la desigualtat entre dona i home i aconseguir la plena participació de les dones en cada tradició:

- Cal un reconeixement profund i sincer de la igualtat entre dona i home en cadascuna de les tradicions.
- Cal analitzar i revisar críticament els factors històrics i culturals concrets que han estat l'origen de la desigualtat en cada tradició i adaptar-los als nous coneixements científics i sociològics.
- Cal fer una revisió profunda del paper de la dona en cadascuna de les tradicions.
- Cal una adaptació general als temps actuals i al nou rol de la dona en la societat per cadascuna de les tradicions.
- Cal començar per l'educació i formació dels infants en la igualtat.
- És indispensable que en cada tradició sigui la pròpia dona el motor del canvi.
- Cal fomentar, facilitar, incorporar i promoure la igualtat en drets i responsabilitats.
- La dona ha de poder accedir a tasques de responsabilitat, presa de decisions i llocs representatius, d'autoritat i de lideratge dins de cada tradició.

Hem d'aconseguir entre tots la igualtat entre dona i home en el si de cada tradició religiosa, fomentant la mútua cooperació i el diàleg tant Intrarreligiós com Interreligiós. Queda molt camí per fer, encara que la gran majoria de les tradicions ja han iniciat el trajecte cap a un futur on dona i home són iguals en tots els aspectes.

Aquest estil de vida de mútua cooperació, impregnarà les nostres vides, les nostres relacions i la nostra societat, a mesura que cadascú de nosaltres revisi els seus prejudicis, actituds i comportaments des del més profund i transcendent de la persona, des de l'àmbit de l'Esperit, on no hi han diferències i d'aquesta manera un món nou serà possible.

Al mateix temps, invitem als poders públics per a que totes les propostes d'aquest Manifest es puguin desenvolupar a nivell social a través del seu estudi, difusió i aplicació efectiva”.

També s'està preparant el Xè aniversari de la nostra fundació com Associació UNESCO pel diàleg interreligiós a la ciutat de Lleida (2003-2013).

“La festa del diàleg interreligiós sempre estarà obert en el cor de tota tradició espiritual i religiosa en el si del nostre món divers i plural. Escoltem, doncs, junts la veu del silenci sonor i fecund...en el batec de l'Esperit...present en tot moment i en tot lloc sagrat...començant en el nostre interior. No tinguem por. Caminar plegats en agermana i ens apropa en un mateix horitzó d'Amor, de Justícia i de Pau.”

1.4. L'Oficina d'Afers Religiosos: diversitat religiosa i cohesió social

(Cristina Monteys)

La Oficina d'Afers Religiosos de l'Ajuntament de Barcelona depèn de la regidoria de Dona i Drets Civils. No és pròpiament una iniciativa de la societat civil UNESCO ni, en l'actualitat, una iniciativa de diàleg interreligiós. Malgrat tot, és cert que és una iniciativa que durant molts anys ha estat gestionada pel Centre UNESCO de Catalunya d'acord amb els valors de la

UNESCO i de les Nacions Unides, la qual cosa mereix que la considerem de manera especial en la present publicació.

Que Barcelona és una ciutat religiosament diversa és una afirmació que avui ja no sorprèn ningú. Però, més enllà de la constatació i del reconeixement, cal tenir molt present la complexitat d'aquesta realitat: quins elements componen aquesta diversitat, com s'estructuren i s'interrelacionen, com incideixen en l'entorn més general i, sobretot, quin és el paper que ha de jugar l'administració local en la gestió de tot plegat.

Així, partint del mandat de la *Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat*⁵, que, al seu temps, es fonamenta en el *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics* i en la *Declaració sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i Discriminació Basades en la Religió o en la Creença*, entre d'altres documents normatius internacionals, l'Ajuntament de Barcelona disposa de l'Oficina d'Afers Religiosos (OAR), un servei que treballa per garantir el dret a la llibertat religiosa de tota la ciutadania de Barcelona, així com per facilitar i promoure el coneixement i el reconeixement de la diversitat religiosa a la ciutat.

Relació amb les comunitats religioses

Una de les tasques principals de l'oficina és localitzar i entrar en contacte amb totes i cadascuna de les comunitats religioses de la ciutat per tal de tenir informació actualitzada sobre la diversitat religiosa i establir una relació fluïda i constant amb aquestes comunitats. La major part d'aquesta informació està disponible a internet.

L'article 18 del *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics*, referent a la llibertat de pensament, consciència i religió, és molt clar en indicar que la llibertat religiosa inclou la llibertat de manifestar les creences individualment o col·lectiva a través del culte i la celebració de ritus i, per aquest motiu, es refereix específicament a la construcció de llocs de culte⁶. És en aquesta línia que l'OAR assessora i acompanya les comunitats religioses en tots els tràmits municipals, sobretot en relació a la regularització de centres de culte i a la realització d'activitats puntuals en equipaments públics o al carrer. Els centres de culte són una qüestió central, ja que constitueixen els espais de referència bàsics per a les comunitats, són una de les maneres més clares amb què les comunitats es fan presents i visibles a l'espai públic i,

⁵ La llibertat de consciència i de religió individual i col·lectiva queda garantida per les autoritats municipals a tots els ciutadans i ciutadanes. En el marc de la legislació nacional, les autoritats municipals duen a terme totes les accions necessàries per garantir aquest dret i vetllen per evitar la creació de guetos (Art. III.3).

⁶ El concepte de culte s'estén als actes rituals i cerimonials amb els quals es manifesten directament les creences, així com a les diverses pràctiques que són part integrant d'aquests actes, inclosos la construcció de centres de culte... (Observació General 22, sobre el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió Article 18 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics).

per alguns col·lectius, es converteixen en la principal forma d'associació. El seu grau d'adaptació a les normatives referents a seguretat, sanitat i insonorització sol estar molt relacionat amb la qualitat de la convivència amb el seu entorn.

Part d'aquesta feina té molt a veure, a més, amb el reconeixement. Per aquest motiu, l'oficina facilita ocasions de trobada entre les comunitats i els responsables municipals, o envia cartes de felicitació en ocasió de les principals festes religioses. Malgrat que es tracta només de gestos simbòlics, tenen un impacte molt positiu en les relacions quotidianes entre l'administració local i les comunitats religioses.

Assessorament i suport a altres organismes municipals

Com a oficina municipal especialitzada en les relacions amb les comunitats religioses, l'OAR té una funció de referència en totes aquelles situacions que posen en contacte els diversos organismes municipals amb aquestes entitats. Aquesta funció és especialment important de cara als districtes municipals, que són l'àmbit de l'administració més proper als ciutadans particulars i a les comunitats religioses, i que són els primers en atendre les molt diverses demandes i situacions que es poden generar.

Donat que la distribució de la diversitat religiosa és molt desigual a nivell geogràfic, també ho és, per tant, la relació entre l'administració i les comunitats religioses. En tots els casos és fonamental el diàleg amb tots els agents actius en el territori (comunitats religioses, veïns, comerciants, usuaris d'equipaments, etc.) per tal de mantenir l'equilibri entre els drets, les necessitats i els interessos de tothom. D'aquesta manera, a més, s'avança en la línia de les recomanacions de la UNESCO quant a la responsabilitat de les administracions públiques en la promoció de la participació dels grups religiosos minoritaris en la vida pública⁷.

En altres nivells, l'OAR acompanya diversos processos d'acostament de l'administració al col·lectiu immigrant, majoritari en algunes comunitats, a través de la realització a les seus de les comunitats de sessions informatives d'acollida per a persones nouvingudes, la col·laboració amb institucions públiques i entitats de la societat civil, la facilitació de l'accés a cursos de català, etc.

Promoció de la llibertat religiosa

La promoció del dret a la llibertat religiosa i de culte té molt a veure amb el coneixement de la diversitat religiosa del propi entorn i amb el reconeixement d'aquesta diversitat com un element positiu. El rebuig a la diversitat i l'efecte NIMBY, els prejudicis davant de determinats valors i maneres d'entendre la vida i les relacions humanes i socials, o una interpretació excessivament restrictiva de la laïcitat, poden propiciar una percepció de la presència pública del fet religiós com un problema i una limitació del gaudi del dret a la llibertat de consciència.

---

⁷ Apartat 5.3. III Seminari UNESCO sobre la Contribució de les Religions a la Cultura de la Pau (1998).

Així, en sintonia amb el preàmbul de la *Declaració sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i de Discriminació Basades en la Religió o la Creença*⁸, l'OAR dona suport (tot i que no promou, deixant la iniciativa en mans de les comunitats religioses i de la societat civil) als grups i iniciatives de diàleg interreligiós que sorgeixen a la ciutat, ja que generen dinàmiques de col·laboració entre comunitats que afavoreixen el respecte i la confiança. També s'organitzen i es dona suport a activitats i iniciatives que tenen com a objectiu donar a conèixer i crear consciència del valor de la diversitat religiosa i de la seva presència a l'espai públic en el marc de la laïcitat (xerrades, tallers, jornades de portes obertes, visites escolars a centres de culte, edició de materials didàctics, activitats de formació, exposicions, etc). L'OAR, d'altra banda, fa difusió de les activitats de les comunitats religioses de la ciutat a través d'un butlletí electrònic i de la pàgina web de la Regidoria de Dona i Drets Civils.

En resum, el model de gestió de la diversitat religiosa a la ciutat de Barcelona, inspirat per la idea de tolerància que s'expressa en la *Declaració de Principis sobre la Tolerància* (1995) de la UNESCO, s'ha desenvolupat a partir de dos criteris fonamentals: la defensa del dret fonamental a la llibertat religiosa (per això l'OAR depèn de la Regidoria de Dona i Drets Civils) i la laïcitat positiva, entesa com l'absoluta independència del poder públic en relació a les entitats i creences religioses. Només la garantia dels drets i el respecte mutu pot fer possible el treball conjunt entre administracions públiques i comunitats religioses per deixar enrere la percepció de la diversitat com a anomalia.

---

⁸ Considerant que és essencial promoure la comprensió, la tolerància i el respecte en matèries relacionades amb la llibertat de consciència (Preàmbul de la Declaració sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i de Discriminació Basades en la Religió o la Creença, 1981).

2. RAONS D'EXISTÈNCIA I OBJECTIUS

La raó principal de ser de les iniciatives UNESCO de diàleg interreligiós és la voluntat de presentar l'ideari i els valors de la UNESCO en l'àmbit del diàleg intercultural i interreligiós a Catalunya i d'oferir i divulgar les bones pràctiques que, en aquest sentit, pot oferir la societat civil UNESCO de Catalunya a la UNESCO, al sistema de Nacions Unides, als moviments internacionals de defensa del dret a la llibertat de consciència, pensament i religió, així com als de promoció de la cultura de pau i del diàleg interreligiós i intercultural.

L'objectiu central és l'anàlisi i la promoció de la cultura de la pau a través del diàleg entre tradicions religioses i espirituals i conviccions no religioses atenent especialment al reconeixement del valor ètic i espiritual de les creences i conviccions com a patrimoni comú de la humanitat. Això inclou l'estudi, el reconeixement i la promoció de la diversitat religiosa, espiritual i conviccional, i, de manera primordial, l'estudi i la promoció del diàleg a l'interior de

les religions i conviccions (intrareligiós i intraconviccional), del diàleg entre religions (interreligiós i entre religions i conviccions no religioses -interconviccional), així com del diàleg entre creences i conviccions i la societat civil, d'una banda, i les administracions en general, d'altra banda. Per això, és també un objectiu complementari i coherent l'estudi de les ètiques comunes d'origen religiós i conviccional i d'allò que uneix en el respecte de la diversitat, sempre que no suposi el sofriment ni el perjudici d'altri. En aquest sentit, és també fonamental l'estudi i la promoció dels drets humans en i des de les religions i conviccions, com veurem més endavant.

3. PRINCIPALS FONAMENTS TEÒRICS

Una iniciativa UNESCO per al diàleg interreligiós s'inspira primordialment en la doctrina de les Nacions Unides i, més específicament, en la de la UNESCO, especialment en la que fa referència al reconeixement del valor de la diversitat cultural i religiosa i del diàleg entre cultures, religions i conviccions. La UNESCO considera que la cultura és “el conjunt dels trets distintius espirituals i materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen una societat o un grup social i que abasta, a més de les arts i les lletres, les formes de vida, les maneres de viure junts, els sistemes de valors, les tradicions i les creences.”⁹ És obvi que les expressions “trets distintius espirituals” i “afectius” així com “les tradicions i les creences” permeten afirmar amb claredat que allò que habitualment anomenem com a religió queda inclòs –que no necessàriament reduït- en aquesta definició.

3.1. La cultura de la pau en les ments i els cors dels éssers humans

La UNESCO valora la diversitat cultural i la considera una característica que defineix la humanitat¹⁰, una herència comú que ha de ser preservada i cuidada¹¹, una riquesa per al desenvolupament de les comunitats i pobles¹², el seu “patrimoni comú”¹³. La idea de patrimoni comú és molt suggerent i significativa ja que atorga a cada ciutadà del món una responsabilitat envers a tradicions religioses i espirituals amb les que no hi ha una identificació identitària ni cap mena d'adhesió mitjançant la creença.

Aquesta valoració s'inscriu dins del compromís amb el pluralisme¹⁴ i a favor d'una cultura de la pau, que va promoure l'únic director general català que ha tingut la UNESCO, Federico

---

⁹Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural, preàmbul, a Tots som diferents - Textos nomatius de la UNESCO sobre diversitat cultural i lingüística, Angle/Unescocat, 2006, p. 59. Rifkin diu també que “la cultura està constituïda per totes les formes d'afiliació que ens defineixen i que no provenen ni d'una relació comercial ni de l'estat. La cultura no es redueix a un “tercer sector”. Engloba la *religió*, l'esport, l'art, el cinema, els jocs, l'amistat, etc.” (RIFKIN, Jeremy, “L'era de l'accés: Apostes i perspectives de les xarxes”, a BINDÉ, Jérôme (dir.), *Cap a on van els valors*, Angle/Unescocat, 2005, p. 200) [el subratllat és nostre].

¹⁰ “Cultural diversity is a defining characteristic of humanity” (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005), Preàmbul).

¹¹ “Cultural diversity forms a common heritage of humanity and should be cherished and preserved for the benefit of all” (Ibidem).

¹² “Cultural diversity creates a rich and varied world, which increases the range of choices and nurtures human capacities and values, and therefore is a mainspring for sustainable development for communities, peoples and nations” (Ibidem).

¹³ “Font d'intercanvis, d'innovació i de creativitat, la diversitat cultural és tan necessària per al gènere humà com la biodiversitat per als éssers vius. En aquest sentit, constitueix el *patrimoni comú* [el subratllat és nostre] de la humanitat i ha de ser reconeguda i afermada en benefici de les generacions actuals i de les generacions futures.” (Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural, art. 1, a Tots som diferents - Textos nomatius de la UNESCO sobre diversitat cultural i lingüística, p. 60). Veure també l'Informe del Director General de la UNESCO a la Assemblea General de les Nacions Unides “Promoció de la comprensió, harmonia i cooperació religiosa i cultural” (2004), III, 21; IV, 30. 32. 35.

¹⁴ “Pot millorar-se la qualitat de les relacions entre els grups, essencial per al desenvolupament, i alhora es pot evitar el malbaratament per desviament de les energies socials en les lluites ètniques i religioses, sempre que s'ideïn els mecanismes que aconseguixin la protecció del dret dels individus i els grups a l'hora de manifestar la seva singularitat cultural i buscar l'acceptació i la comprensió dels altres” (PÉREZ DE CUELLAR, Javier, *La nostra diversitat creativa - Informe de la Comissió Mundial sobre la Cultura i Desenvolupament*, Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 1997, p. 72).

Mayor Zaragoza¹⁵, i que ha defensat, des dels seus orígens, de manera activa Fèlix Martí, fundador i actual president d'honor del Centre UNESCO de Catalunya¹⁶.

La pau es construeix en la ment dels éssers humans com subratlla el preàmbul de la Constitució de la UNESCO. Quan es parla de ment això inclou també, si ens guiem per la definició cartesiana, la voluntat, la imaginació i el sentiment, dimensions cultivades de manera preeminent per les religions i conviccions.¹⁷ La pau és més que una opció, és una necessitat inevitable i imprescindible i les religions no poden quedar al marge d'aquest desafiament, especialment en l'actual conjuntura econòmica, social i política.

Una iniciativa UNESCO de diàleg interreligiós presta una especial atenció a l'anàlisi de l'evolució dels discursos (teologies i filosofies de les religions i dels discursos no religiosos) i de les practiques de les diverses tradicions religioses i espirituals pel que fa a la valoració de l'alteritat interna i externa i a les conseqüències que aquesta evolució suposa i pot comportar per a la cohesió social. En aquest sentit, i en un segon moment, es planteja seriosament trobar la forma d'incidir, respectant els principis de neutralitat i imparcialitat¹⁸, en aquesta evolució i d'implicar a les diferents tradicions religioses, a la societat civil en general i a les administracions per poder afavorir desenvolupaments cada cop més oberts a

---

¹⁵ MAYOR ZARAGOZA, Federico, *Un món nou*, Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 2000. "El repte més gran per a la humanitat, en el segle XXI, serà sens dubte aprendre a viure junta, com va assenyalar Jacques Delors en l'informe de la Comissió Internacional sobre l'Educació per al segle XXI (...). Cal dir-ho clarament: aquesta cultura d'exclusió d'altri, imposada a les societats en crisi en nom d'identitats fictícies i de mitologies falses, portaria, si hagués de prevaler, a l'esclat del món en "comunitats de sang, basades en l'exclusió i en l'odi, que redueixen la democràcia en benefici d'un paternalisme tirà o d'un tribalisme consensual" (*Ibidem*, p. 427). Mayor presenta la cultura de la pau com un concepte evolutiu definit en relació a uns principis fonamentals com ara la no-violència i el respecte dels drets i llibertats fonamentals de la persona - especialment dels més febles; la comprensió, la tolerància i la solidaritat entre les cultures rebutjant la xenofòbia i el racisme; el repartiment i la lliure circulació de la informació; la participació plena i total de les dones en els poders corresponents (*Ibidem*). Mayor afegeix que l'amplitud de mires i el diàleg són la base de la promoció d'una cultura de la pau i d'una actitud d'acceptació mútua de les diferències" i que "l'educació ha de combinar l'educació per la ciutadania -i doncs per la participació- i l'educació per la pau, és a dir per la tolerància. Cal formar cada individu en el respecte dels drets humans i en al comprensió intercultural, mityjançant una transferència i un repartiment de coneixements entre cultures i societats diferents, ja que la coincidència d'idees és la que pot fer néixer la pau positiva. El que nosaltres desitgem és una educació de tothom per atothom i al llarg de tota la vida, que permeti ensenyar els valors del diàleg, de la concertació i de la no-violència i construir una ètica nova, que serà necessàriament una ètica del futur." (*Ibidem*, p. 428). Mayor afirma amb rotunditat "Les accions a favor del pluralisme i del diàleg intercultural tenen una importància cabdal per a la construcció de la pau en el segle XXI" (*Ibidem*, p. 429).

¹⁶Cfr. MARTÍ, Fèlix, "Les religions i la cultura de la pau" a *Recull de textos recents de Fèlix Martí*, Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 2003, p. 107-112. El Centre UNESCO de Catalunya - Unescocat va cessar totes les seves activitats a finals de setembre de 2012 i va entrar en concurs de creditors per problemes de finançament i endeutament.

¹⁷ "Mais qu'est-ce donc que je suis? Une chose qui pense. Qu'est-ce qu'une chose qui pense? C'est-à-dire une chose qui doute, qui conçoit, qui affirme, qui nie, qui veut, qui ne veut pas, qui imagine aussi, et qui sent." (DESCARTES, R., *Méditations*, a ID., *Oeuvres et lettres*, Gallimard (Bib. Pléiade), 1953, p. 278).

¹⁸ Cfr. *Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion or Belief*, Office for Democratic Institutions and Human Rights de l'OSCE, 2004, p. 11. Cfr. NUSSBAUM, Martha, *Libertad de conciencia - Contra los fanatismos*, Tusquets, 2009, Barcelona, 47. 264. "La discriminació entre els éssers humans per motius de religió o creença constitueix una ofensa a la dignitat humana i una negació dels principis de la Carta de les Nacions Unides, i ha de ser condemnada com a violació dels drets humans i les llibertats fonamentals proclamats en la Declaració Universal dels Drets Humans i enunciats detalladament en els pactes internacionals de drets humans, i com un obstacle per a les relacions amistoses i pacífiques entre les nacions." (*Declaració sobre l'eliminació de totes les Formes d'Intolerància i Discriminació basades en la Religió o en la Creença*, art. 3). Veure també la Resolució 48/128 de l'Assemblea General de les Nacions Unides sobre el mateix tema (20 de desembre de 1993).

una valoració positiva e inclusiva de l'alteritat, des del respecte i la tolerància. No es descarta la denuncia dels enquistaments o de les evolucions cap a actituds d'intransigència, rebuig, condemna i incitació a l'odi de l'alteritat¹⁹, però sempre com a últim recurs i esgotades totes les formes de donar preferència a les practiques i iniciatives que facilitin la evolució natural i respectuosa dels processos i dinàmiques internes de cada tradició religiosa i espiritual en un marc cultural i geogràfic determinat.

En aquest sentit, s'analitza de quina manera les lectures i hermenèutiques literals, dels textos sagrats o de referència fonamental i última, poden afavorir i afavoreixen actituds d'intolerància, d'exclusió i d'odi dels seguidors de les diferents tradicions envers els membres d'altres comunitats religioses o els seguidors de conviccions no religioses²⁰. La voluntat de una iniciativa UNESCO en l'àmbit de la mediació interreligiosa és ajudar a les tradicions religioses a trobar en el seu interior ("revelació" i anàlegs o equivalents funcionals culturals; i "tradició" i anàlegs o equivalents funcionals culturals) les eines i recursos propis per desenvolupar lectures i hermenèutiques simbòliques que siguin preventives de situacions de conflicte i constructores de cohesió social, explorant els desenvolupaments que siguin més coherents amb els drets humans.

No n'hi ha prou en el simple reconeixement de la diversitat cultural i religiosa. Cal també una cultura del diàleg que faci possible la pau i la cohesió social i que sigui el camí del mig entre els extrems d'un comunitarisme relativista o fonamentalista i d'un globalisme neocolonial. El diàleg interreligiós és una dimensió essencial d'aquesta cultura del diàleg.

3.2. Diàleg Interreligiós

El diàleg interreligiós i intrareligiós, així com el diàleg interconviccional i intraconviccional, són una prioritat fonamental de qualsevol iniciativa de diàleg interreligiós inspirada en la doctrina de les Nacions Unides. El diàleg inspira, orienta i és objectiu de tota la naturalesa i tasca d'aquestes iniciatives.

El diàleg interreligiós és una realitat que es dona des que la diversitat religiosa es produeix en el nostre món. En la seva versió moderna ha esdevingut un moviment internacional que té el seu origen en el primer Parlament de les Religions del Món que es va celebrar a Chicago el 1893 i que és a l'origen del pluralisme religiós modern²¹. A nivell català i espanyol és un moviment recent que, com a tal, té els seus orígens a la dècada dels 90. La fita més importants del diàleg interreligiós que s'hagi esdevingut al nostre país és el quart Parlament de les Religions del Món que va tenir lloc del 7 al 13 de juliol del 2004 dins del marc del

---

¹⁹ Cfr. Pacte Internacional de Drets civils i Polítics, art. 20, punt 2. En aquest sentit és important la iniciativa de la Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós, que ha convocat, l'abril del 2012, unes Jornades de Diàleg sobre el diàleg interreligiós com a desactivació de les dinàmiques d'odi.

²⁰ "To pursue the implementation of UNESCO's Integrated Strategy to Combat Racism, Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, in particular through the development of research-policy linkages on fighting racism and discrimination, encouraging initiatives to combat all forms of racial and/or religious intolerance, reinforcing regional coalitions of cities against racism and discrimination, and combating HIV/AIDS-related discrimination)" (UNESCO, 35 C/5 Approved Programme and Budget 2010-2011, 1,a, III)

²¹ Cfr. SEAGER, Richard Hugues (ed.), *The Dawn of Religious Pluralism - Voices from the World's Parliament of Religions, 1893*, Open Court, Chicago, 1993.

Fòrum Universal de les Cultures de Barcelona, en què es van reunir al voltant de 9000 persones de les diferents tradicions religioses i espirituals presents arreu del món. Va ser un èxit pel que fa als resultats espectaculars des de la perspectiva de la sensibilització de la població. El Centre UNESCO de Catalunya va dur, per encàrrec del council for a Parliament of World's Religions, la secretaria tècnica local ocupant-se de la difusió i del programa locals.

El diàleg interreligiós modern és un moviment internacional. Diferents organitzacions internacionals no governamentals i interreligioses el promouen a través de trobades locals, nacionals i internacionals. Entre aquestes organitzacions les més representatives són la Iniciativa de les Religions Unides (www.uri.org), la conferència Mundial sobre Religió i Pau (www.religionsforpeace.org) i el Consell per a un Parlament de les Religions del Món (www.cpwr.org), entre altres. L'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós té una relació consolidada amb les tres organitzacions, essent membre de les dues primeres.

Si bé l'impacte de la modernitat, d'una banda, i del laïcisme resultant de la revolució francesa, van afavorir que, especialment a Occident, la religió es veiés arraconada a l'àmbit estrictament privat i arribés, fins i tot, a ser sistemàticament menystinguda i considerada com a una expressió de superstició i fanatisme per part de molts representants dels poders públics, la veritat és que el temps ha permès que la societat en general i els poders públics en particular acabessin valorant, en general, de manera més positiva la potencialitat i el significat de la religió per a la cultura, les societats i el benestar de la humanitat. Un exemple emblemàtic d'aquest canvi de tendència, encara no del tot consolidat, s'ha vist a escala internacional i, de manera especial, a les Nacions Unides que han promogut també activament el diàleg entre les religions com a part essencial del diàleg entre civilitzacions i de tota cultura de pau.

Com a mostres d'aquesta actitud cal recordar, per exemple:

- La Crida Espiritual de Ginebra (1999), signada per líders de les principals tradicions religioses i polítics, entre els quals cal destacar Mary Robinson, l'ex-Alta Comissionada per als Drets Humans de les Nacions Unides, Sadako Ogata, l'Alt Comissionat per als Refugiats de les Nacions Unides, Gro Harlem Brundtland, director general de l'Organització Mundial de la Salut. Aquesta breu crida, que es va signar el dia de les Nacions Unides -24 d'octubre, demanava als líders mundials que seguissin tres principis: *1. No justificar mai més la violència amb arguments religiosos o espirituals; 2. No justificar la discriminació i l'exclusió amb arguments religiosos o espirituals; 3. El rebuig a fer servir la capacitat intel·lectual o la persuasió espiritual per dominar o explotar els altres.*
- La importància de la Cimera de Líders Religiosos i Espirituals per a la Pau Mundial del Mil·lenni (www.millenniumpeacesummit.org) que va reunir a la seu central de les Nacions Unides a nova York líders de les diferents tradicions religioses i espirituals de la humanitat a l'agost del 2000. Molts líders de diferents tradicions religioses i espirituals van signar una iniciativa global per a la pau. Com a resultat es va crear un Consell Mundial de Líders Religiosos i Espirituals a partir de consell regionals o nacionals.

- El Fòrum Econòmic Mundial (Davos) va constituir el 2001 un Grup de Treball de Líders Religiosos. S'han fet reunions importants els darrers anys i arribat a acords en que s'ha desenvolupat la relació entre religió i globalització, economia i tecnologia.
- Algunes agències de les Nacions Unides tenen persones o grups de referència especialitzades en diàleg entre religions (com a exemples, esmentem l'Organització Internacional del Treball i l'Organització Mundial de la Salut que té un Grup de Líders Religiosos per a la Salut Mental Mundial.
- La presència activa d'ONG de caire religiós o interreligiós a les Nacions Unides:
  - El *Caucus* Espiritual d'ONG's davant la seu de Nacions Unides a Nova York ha esdevingut l'ONG Comitè sobre Espiritualitat, Valors i Preocupació Global (*Committee on Spirituality, Values and Global Concern*)²².
  - El Comitè sobre Llibertat de Religió i Creença davant de la Comissió de Drets Humans de les Nacions Unides a Ginebra²³.

Una menció especial mereix la importància que ha atorgat la UNESCO al diàleg entre civilitzacions i al diàleg intercultural i interreligiós. En aquest sentit, cal destacar la xarxa de càtedres UNESCO de diàleg interreligiós que es va crear ja fa uns anys, especialment durant el període en què Federico Mayor Zaragoza va ser el director general, així com l'organització de seminaris i conferències d'experts i de representants de les diferents tradicions religioses i espirituals per tractar especialment els temes de la contribució de les religions a la cultura de la pau i a l'ètica mundial, de l'educació en la tolerància religiosa i de l'educació en la cultura religiosa.

Fins i tot el Banc Mundial s'ha interessat per promoure el diàleg entre tradicions religioses. El Banc Mundial va fer a 1998, 1999 i 2002 tres reunions de líders religiosos i econòmics i té des de 2002 formalitzat un acord de col·laboració amb l'ONG interreligiosa World Faiths Development Dialogue²⁴.

Les religions i el diàleg entre elles s'han revelat com a instruments decisius per garantir la pau. El filòsof i teòleg cristià catòlic Hans Küng, que va fer l'esborrany de la declaració final del Segon Parlament de les Religions del Món, que es va celebrar a Chicago el 1993, afirma :

“No hi haurà pau entre les nacions sense pau entre les religions. No hi haurà pau entre les religions sense diàleg entre les religions”²⁵

²² <http://www.csvgc-ny.org/>

²³ <http://www.ngocongo.org/index.php?what=comgereligion>

²⁴ <http://berkeleycenter.georgetown.edu/wfdd>. Aquesta relació es produeix a través de la unitat the Development Dialogue on Values and Ethics del Banc Mundial <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/PARTNERS/EXTDEVDIALOGUE/0,,contentMDK:21955861~menuPK:5555051~pagePK:64192523~piPK:64192458~theSitePK:537298,00.html>)

²⁵ KÜNG, Hans (ed.), *Reivindicació d'una ètica mundial*, Trotta, Madrid, 2002, p., 233.

Sota l'impuls del seu director Fèlix Martí²⁶, Unescocat - Centre UNESCO de Catalunya va organitzar el 1993 i el 1994, juntament amb l'aleshores Divisió de Drets Humans, Democràcia i Pau de la UNESCO dos seminaris interreligiosos i internacionals sobre la contribució de les religions a la cultura de la pau que van desembocar en la **Declaració sobre el Rol de la Religió en la Promoció d'una Cultura de la Pau**. Aquesta declaració que, a més a més de ser signada per representants de diferents tradicions religioses i espirituals com ara, per exemple, el Dalai Lama, ha rebut milers d'adhesions afirma en el seu article 23:

“Arrelats a la nostra fe, volem construir una cultura de la pau basada en la no-violència, la tolerància, el diàleg, l'enteniment mutu i la justícia. Fem una crida a les entitats de la nostra societat civil, al sistema de les Nacions Unides, als governs, a les organitzacions governamentals i no governamentals, a les empreses i als mitjans de comunicació a enfortir els seus compromisos en favor de la pau i a escoltar els crits de les víctimes i dels desposseïts. Fem una crida a les diverses religions i tradicions culturals a aplegar esforços i a col·laborar amb nosaltres a fi d'estendre el missatge de la pau.”²⁷

El diàleg interreligiós es viu i practica a diferents nivells. En primer lloc, hi ha el diàleg de la vida, el que es viu en la quotidianitat –des dels matrimonis mixtos entre creients de diferents tradicions religioses al simple veïnatge. En aquest nivell el fonamental és el respecte mutu que, en alguns casos, pot arribar a l'amistat sincera. Després hi ha el diàleg organitzat entre creients, autoritats religioses, mestres espirituals, experts, etc., de diferents tradicions promogut per les pròpies tradicions religioses i espirituals, per la societat civil o per les administracions públiques. Aquest diàleg organitzat es manifesta en plataformes o grups permanents o ocasionals d'intercanvi, de treball, seminaris, cursos, congressos, trobades, publicacions (llibres i revistes). Aquest diàleg organitzat pot tractar de la mateixa naturalesa del diàleg a l'interior de les tradicions o entre elles, de les creences respectives, dels compromisos respectius, de l'oportunitat de declaracions o accions conjuntes davant de problemes espirituals o socials, de temes comuns especialment sensibles com ara, per exemple, la sostenibilitat, les qüestions de gènere, la pau, la llibertat religiosa i l'educació, el dret al treball digne, etc. Tot això es fa tenint en compte les diferents perspectives religioses i, si s'escau i és possible, arribant plegats a una perspectiva comú consensuada²⁸. El grau més intens del diàleg interreligiós és el diàleg entre homes i dones espirituals o místics i que s'ha revelat especialment profund, conciliador i inspirador d'altres formes de diàleg.²⁹

Més enllà del moviment interreligiós es pot parlar d'una nova sensibilitat interreligiosa que és el resultat de viure la diversitat religiosa com una possibilitat d'enriquiment mutu i de convivència renovada i aprofundida. El diàleg interreligiós no pretén en cap cas crear o inventar una nova religió que sigui resultat de la suma o de la barreja de les antigues. El

---

²⁶ Cfr. MARTÍ, Fèlix, “Els desafiaments del diàleg interreligiós”, a Recull de textos recents de Fèlix Martí, Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 2003, p. 149-158.

²⁷ TORRADEFLOT, Francesc (ed.), *Diàleg entre religions*, p. 47.

²⁸ Cfr. TORRADEFLOT, Francesc, *Religiones y pluralismo. Las vías del diálogo interreligioso en España*, Observatorio del Pluralismo Religioso en España, Madrid, 2012

(http://www.observatorioreligion.es/publicaciones/documentos_del_observatorio/religiones_y_pluralismo__la_s_vias_del_dialogo_interreligioso_en_espana_/)

²⁹ Cfr. PANIKKAR, Raimon, *De la Mística - Experiencia plena de la Vida*, Herder, Barcelona, 2005, p. 140-142. 242; TORRADEFLOT, F. (ed.), *Mística i diàleg interreligiós*, Fragmenta editorial, Barcelona, 2008.

diàleg interreligiós no pretén tampoc afavorir l'eclecticisme ni la pèrdua d'identitats, ni prejutja res sobre la qualitat o la preeminència d'unes creences sobre les altres. De fet, s'ha revelat com un instrument que ajuda a les persones a preguntar-se per i a aprofundir- llurs identitats pròpies sense, per això, menystenir ni menysprear les dels altres. L'altre esdevé aleshores una possibilitat per ser més un mateix, per retrobar la pròpia identitat en la seva realitat més profunda i autèntica, en allò que té de més essencial i menys superficial.

3.3. Prevenció i mediació interreligiosa de conflictes³⁰

Com recorda la UNESCO, la diversitat cultural, en un marc democràtic de tolerància, respecte i justícia entre cultures, és indispensable per a la pau i la seguretat local³¹ i per a una plena realització dels drets humans i llibertats fonamentals³². Hi ha un creixent esforç en l'àmbit dels estudis en ciències socials per comprendre el paper de la religió i de la diversitat religiosa en la política local, regional i global, desafiant la idea que havia servit de fonament de no pocs estudis de camp, segons la qual, després de la Pau de Westfalia (1648), que representava la fi de les guerres de religió a Europa, la religió era una matèria domèstica i les relacions internacionals eren estrictament seculars³³. La diversitat cultural es manifesta de manera significativa en la diversitat religiosa i de conviccions i s'ha de vehicular positivament a través del diàleg entre cultures i religions. La necessitat d'aquest diàleg és reconeguda universalment³⁴. El diàleg és l'espai dinàmic on es marquen els límits raonables de la tolerància³⁵.

---

³⁰ Cfr. TORRADEFLOT, F., "Mediació interreligiosa", a POMPEU CASANOVAS - LEONARDO DÍAZ - JAUME MAGRE-MARTA POBLET (Eds.), *Materials del Llibre Blanc de la Mediació a Catalunya - La mediació: conceptes, àmbits, perfils, indicadors*, Generalitat de Catalunya - Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2009, p. 239-249.

³¹ "Cultural diversity, flourishing within a framework of democracy, tolerance, social justice and mutual respect between peoples and cultures, is indispensable for peace and security at the local, national and international levels" (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005), Preàmbul). Cfr. UNESCO, 35 C/5 Approved Programme and Budget 2010-2011, línia d'acció 5ena, resultat 19 (on fa un esment especial a la importància d'estimular la participació dels joves i les dones en el diàleg interreligiós).

³² "The importance of cultural diversity for the full realization of human rights and fundamental freedoms proclaimed in the Universal Declaration of Human Rights and other universally recognized instruments" (*Ibidem*).

³³ Cfr. *World Social Science Report 2010 - Knowledge divides*, UNESCO/International Social Science Council, p. 222-223. 227 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001883/188333e.pdf>).

³⁴ És cert que la diversitat i el pluralisme, especialment els religiosos, no són percebuts per molts com a positius però fins en aquests casos s'acostuma a reconèixer com a imprescindible el diàleg. El més significatiu dels autors de referència que s'han mostrat desconfiats és tal vegada Samuel Huntington amb la seva tesi del "xoc de civilitzacions" (HUNTINGTON, Samuel, *El Choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*, Paidós, Barcelona, 2003, p. 13. 20-22. 36-37. 39.46. 61. 144. 147. 151. 153), enteses com a grups de cultures entorno a les quals es configuren identitats en conflicte, identitats en les quals la diversitat, la diferència, és, per definició, "enemiga": "(...) la ubicuidad del conflicto. Es humano odiar. Por propia definición y motivación, la gente necesita enemigos: competidores en los negocios, rivales en el entendimiento académico, oponentes en política. Desconfía de forma natural y ve como amenazas a quienes son diferentes y tienen capacidad para hacerle daño. La resolución de un conflicto y la desaparición de un enemigo generan fuerzas personales, sociales y políticas que dan origen a otros nuevos. (...). En el mundo contemporáneo es cada vez más probable que el "ellos" sea gente de una civilización diferente". (...) El final de la guerra fría (...) ha dado origen a nuevas identidades enraizadas en la cultura y a nuevas modalidades entre grupos diferentes de culturas que, en el plano más general, son civilizaciones." (HUNTINGTON, Samuel, *El Choque de civilizaciones*, p. 153). Sobre l'altre percebut com a una amenaça veure també *Ibidem*, p. 249. 325. L'anàlisi de Huntington, malgrat que és clarament esbiaixat i ideològic, és també lúcida. Que està esbiaixat ho veiem perquè hi ha un clar intent de l'autor de presentar la religió com el principal factor de guerra (cfr. HUNTINGTON, Samuel, *El Choque de civilizaciones*, p. 304). L'autor, a més, tira pel dret i considera Europa i

El diàleg interreligiós, per bé que no sigui vist com un instrument al servei d'interessos ideològics o d'assoliment o preservació del poder³⁶, és una eina privilegiada i indispensable de prevenció i mediació de conflictes. Té en compte els recursos ètics, espirituals i humans de les diferents creences i conviccions i els fruits positius del diàleg entre elles per a la construcció d'una societat convivencial i per a la transformació i millora continua de la societat.

Sense menysprear el valor de les iniciatives positives que, en aquest sentit, sorgeixen, es promouen i es desenvolupen des de i en les pròpies organitzacions i institucions d'una o altra tradició religiosa o convicció no religiosa particular, les iniciatives UNESCO de diàleg interreligiós han de treballar la prevenció i mediació interreligiosa des de una perspectiva laica que, integrant i valorant aquestes iniciatives confessionals, cerca una neutralitat i imparcialitat activa, basades en l'acceptació i reconeixement de l'alteritat i generadores de

---

tot Occident como a cristians (cfr. *Ibidem*, p. 190. 365-366). Per aquesta raó afirma que els "multiculturalistas són antioccidentals" (el mateix argument que després ha fet servir el nazi Anders Breivik per matar gairebé un centenar de joves socialistes noruecs). Tanmateix és lúcid quan al final del seu llibre adverteix que les civilitzacions no s'han d'imposar les unes sobre les altres sinó que han de dialogar i cercar un nou ordre comú (Cfr. HUNTINGTON, Samuel, *El Choque de civilizaciones*, p. 382. 384. 386). Un filòsof polític com John Rawls pretend oferir una esperança de "consens entrecruat de religions" que es basi en la congruència o la analogia de la concepció de justícia independent i de les tradicions religioses (Cfr. RAWLS, John, *El liberalismo político*, Crítica, Barcelona, 2006, p. 40-41). Rawls considera la diversitat religiosa com a una característica permanent de les societats democràtiques (Cfr. RAWLS, John, *El liberalismo político*, p. 66), distingint el pluralisme inicial del "raonable" ("resultat del treball de la raó pràctica dins del marc de les institucions lliures") (*Ibidem*, p. 67). Rawls afirma: "Las personas son razonables en un aspecto básico cuando, estando, digamos, entre iguales, se muestran dispuestas a proponer principios y criterios en calidad de términos equitativos de cooperación, y a aceptarlos de buena gana siempre que se les asegure que los demás harán lo mismo. Las personas entienden que aceptar esas normas es razonable para todo el mundo y, por consecuencia, que son justificables ante todos; y están dispuestas a discutir los términos equitativos que otras propugnan. Lo razonable es un elemento de la idea de sociedad como sistema de cooperación equitativa, y que los términos equitativos de ésta sean razonables para todos es parte de su noción de reciprocidad." (RAWLS, John, *El liberalismo político*, p. 80). La unanimitat en moral o religió només es dona sota l'opressió. L'exclusivisme no és raonable, especialment si pretend l'ús del poder públic per a imposar-se (RAWLS, John, *El liberalismo político*, p. 92) i, com a tal, ha de ser contingut (*Ibidem*, p. 94-95).

³⁵ "El derecho fundamental a la libertad de conciencia y a la libertad de religión es la respuesta política apropiada a los desafíos del pluralismo religioso. De este modo puede ser desactivado el potencial de conflicto en el plano de las relaciones sociales de los ciudadanos, mientras que en el plano cognitivo ese potencial de conflicto puede continuar existiendo sin restricciones entre las convicciones existencialmente relevantes de los creyentes, de los creyentes de otras confesiones y de los no creyentes. Ahora bien, el carácter secular del Estado es una condición necesaria, pero no una condición suficiente para garantizar por igual la libertad religiosa. No basta con la benevolencia condescendiente de una autoridad secularizada que viene a tolerar a las minorías que hasta ahora han estado discriminadas. Son las propias partes afectadas las que tienen que ponerse de acuerdo entre ellas sobre las precarias delimitaciones entre el derecho positivo a la práctica de la religión y la libertad negativa a ser respetadas y a no ser molestadas por las prácticas religiosas de los otros. Para que el principio de tolerancia pueda librarse de toda sospecha de una determinación represiva de los límites de la tolerancia, la definición de lo que puede ser tolerado y de lo que ya no puede ser tolerado requiere razones convincentes que todas las partes puedan aceptar por igual." (HABERMAS, Jürgen, *Entre naturalismo y religión*, Paidós, Barcelona, 2006, p. 127).

³⁶ El creixement, i consegüent proliferació, de les iniciatives de diàleg interreligiós i el fet d'esdevenir un lloc comú dels discursos o narratives contemporànies més socialment valorats i acceptats, si més no en les societats pluralistes i democràtiques, ha fet que siguin molts els qui, especialment des de les files dels poders confessionals i des dels rengles conviccionalistes, intenten utilitzar el diàleg com a plataforma d'autopromoció o com a lobby sociopolític. Això ha produït iniciatives de diàleg que tenen com a objectiu, si més no inicialment, "anar contra algú o alguns" que pensen o creuen diferent o que, senzillament, queden fora del seu control. No cal dir que això és una perversió i un abortament de l'esperit i la filosofia humanista i altruista del diàleg, d'altra banda malauradament habitual en tots els fenòmens socials quan esdevenen prou rellevants.

confiança mútua, i alhora inspirades en els Drets Humans i en la participació democràtica inclusiva i creixent en un marc de pluralisme cultural³⁷. Aquesta opció per un marc de laïcitat inclusiva i positiva pretén transcendir antics models de confrontació i treballar per una ciutadania plural i dialogal.

Una menció especial mereix el diàleg interreligiós com a eina privilegiada de la prevenció i mediació de conflictes. En els darrers temps el diàleg entre tradicions religioses s'ha revelat molt eficaç en la pacificació de zones en guerra o en la prevenció en zones en perill de guerra. Algunes organitzacions com la Conferència Mundial sobre Religió i Pau i la Iniciativa de les Religions Unides s'han mostrat molt actives en aquest sentit i atresoren una valuosa experiència.

Alhora també s'ha constatat l'eficàcia del diàleg entre religions com a eina per afavorir la convivència en barris o ciutats on hi ha conflictes de convivència, especialment si estan relacionats amb la diversitat cultural dels ciutadans. L'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR) –i en el seu moment també Unescocat-, inspirant-se en experiències internacionalment acreditades³⁸, utilitza tècniques i procediments de prevenció i mediació interreligiosa de conflictes per tal de, entre d'altres, crear grups de diàleg que, com a plataformes permanents, incloguin totes les comunitats religioses i, si s'escau i sempre que sigui possible, opcions o organitzacions no religioses de caràcter conviccionat, amb l'objectiu d'aconseguir reunir i fer convergir les forces i recursos espirituals del barri per prevenir o desactivar conflictes i per generar un clima de confiança creixent entre les diverses comunitats, i entre aquestes i la societat civil i l'administració local. Aquesta i altres metodologies convergents permeten afavorir no només la convivència en pau sinó també la millora de les condicions de vida de tots i conjurar, d'una banda, les temptacions de guetització i de justificació religiosa de la violència d'alguns grups propers al fanatisme o radicalisme mal anomenat "religiós" i, d'altra banda, el mateix odi antireligiós que desemboca en judeofòbia, cristianofòbia o islamofòbia, entre altres.

Les iniciatives interreligioses ajuden a millorar sensiblement les relacions de les comunitats religioses amb altres comunitats d'altres creences i conviccions, amb el barri, amb l'administració local i amb els mitjans de comunicació, fent una tasca de servei i de mediació que afavoreix la integració de grups religiosos que molt sovint inclouen un fort contingent d'immigració però que no es poden reduir a aquest. Les iniciatives interreligioses intenten incidir favorablement en el cultiu i el desenvolupament d'allò millor de cada tradició, és a dir, d'allò que cada tradició pot oferir com a recurs per contribuir a la pau, a la convivència

---

³⁷ La gestió de la diversitat cultural és l'expressió de polítiques que tinguin en compte la realitat del pluralisme cultural: "Dins de les nostres societats, cada cop més diversificades, és indispensable assegurar una interacció harmònica i una voluntat de viure juntes de persones i de grups d'identitats culturals plurals, variades i dinàmiques. Unes polítiques que afavoreixin la inclusió i la participació de tots els ciutadans són garantia de cohesió social, de vitalitat de la societat civil i de pau. Definit així, el pluralisme cultural constitueix la resposta política al fet de la diversitat cultural, indissociable d'un marc democràtic, afavoreix els intercanvis culturals i l'expansió de les capacitats creatives que nodreixen la vida pública." (Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural, article 2, a Tots som diferents - Textos nomatius de la UNESCO sobre diversitat cultural i lingüística, Angle/Unescocat, 2006, p. 60). Veure també la Declaració dels Drets Humans Emergents (<http://www.idhc.org/eng/documents/CDHE/DDHE.pdf>).

³⁸ Cfr. UNESCOCAT, Informe final del Congrés Internacional sobre Religions i Diversitat Cultural - Mediació per a la Cohesió Social en Zones Urbanes, Barcelona, 18-20 de desembre de 2006, 38p.

ciutadana i a la realització personal dels éssers humans. Unescocat va oferir aquest servei als ajuntaments a través de la seva Consultoria i va establir i coordinar la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes, que està sota els auspicis de la Divisió de Ciències Socials i Humanes de la UNESCO i que ara coordina AUDIR, per donar a conèixer i compartir bones pràctiques d'arreu del món en aquest sentit.³⁹

Per desenvolupar eficaçment aquesta tasca l'AUDIR està en contacte i col·laboració estreta i regular amb la Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós (inclou 19 entitats de l'àmbit geogràfic de cultura catalana –www.audir.org), que coordina; i amb la Xarxa Civil de la UNESCO a Catalunya (<http://www.unescocat.org/ct/quisom/xarxa.html>).

AUDIR treballa per aconseguir que els projectes concrets de prevenció i mediació i les activitats que aquests comporten s'acabin finançant de manera corresponsable per les administracions, la societat civil i les tradicions religioses i conviccionals de manera que els responsables, actors i beneficiaris de la convivència siguin els mateixos que se'n facin càrrec i la facin viable. Malgrat tot l'actual conjuntura econòmica no atorga al diàleg interreligiós la prioritat que es mereixeria.

3.4. El diàleg interreligiós com a eina cabdal per a una tolerància capaç de transformar prejudicis i estereotips

(Elisabeth Lheure)

La societat catalana, de la mateixa manera que altres societats europees, és cada cop més global. L'arribada de gent d'arreu del món ha transformat el nostre país en una societat encara més plural on les diversitats culturals i religioses es fan més visibles. Aquesta diversitat cultural i confessional ha generat nous reptes per al conjunt dels ciutadans i per als poders públics. Entre altres reptes hi ha la lluita contra les discriminacions i la promoció i la defensa dels drets humans com a factors essencials per a la convivència ciutadana. En realitat, darrere dels conflictes més comuns i públics de les nostres ciutats hi ha una percepció negativa de la diversitat que exigeix un treball de transformació dels prejudicis i estereotips. Som conscients que la promoció de la tolerància i el respecte a la diversitat impliquen un compromís amb els drets humans i l'exercici fonamental de la Llibertat Religiosa, i que no poden ser separats del tractament no discriminatori, perquè són els estereotips negatius i els prejudicis els que alimenten la discriminació. Aquesta discriminació

³⁹ Veure l'apartat d'aquesta publicació sobre la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes.

pot engendrar radicalització. Però no podem obviar que la relació entre *religió* i *prejudici* es un tema polèmic.

Inspirats per la doctrina general de les Nacions Unides i, en particular, la de la UNESCO, tenim la convicció que el diàleg, entre cultures i entre religions, és essencial per a teixir una trama social pacífica. El diàleg intercultural i interreligiós s'ha de fomentar per garantir la igualtat dels individus i la protecció contra l'extremisme; cal, doncs, proporcionar un marc per lluitar contra els prejudicis i la discriminació en totes les seves formes (la islamofòbia, l'antisemitisme, la cristianofòbia i altres discriminacions basades en la religió o creences).

Les actituds negatives cap als elements minoritaris de la societat i cap a la diversitat en general són un obstacle per a la integració, la pluralitat i la cohesió social. Aquest és el cas de prejudicis i estereotips religiosos vehiculats en els diferents àmbits - en principi poc sospitosos d'afavorir els prejudicis i la discriminació. L'exemple més significatiu es probablement el dels estereotips religiosos a Internet, i especialment al cercador Google: en anglès, quan per fer una cerca s'escriu una determinada religió, arriben automàticament algunes propostes molt estereotipades, segons les quals els musulmans són (indirectament) qualificats de violents, intolerants, extremistes; els jueus com a rics, intel·ligents i avariciosos⁴⁰. No cal dir que categoritzar les persones per la seva aparença és molt comú en la nostra societat (l'exemple dels sikhs que no volen ser confosos amb musulmans...).

Les relacions entre religió i prejudicis són molt complexes: la religió es a la vegada víctima dels prejudicis però també pot tant reduir com exacerbar els estereotips i prejudicis.

L'Institut d'Investigacions Interdisciplinàries en conflicte i Violència de la Universitat de Bielefeld a Alemanya observa que el prejudici i la intolerància cap als diferents grups destinataris es poden vincular. Es basen en l'observació de Gordon Allport⁴¹, segons la qual una persona que rebutja un grup marginal o minoritari, té alta probabilitat de rebutjar també a altres grups socials. Per exemple, si una persona és antisemita, és probablement també islamòfoba, i potser menyspreï també a les dones, a les persones de color, i a qualsevol altre grup minoritari. Això vol dir que, malgrat totes les diferències entre els destinataris, els prejudicis són transversals i una mateixa persona tendeix a tenir múltiples prejudicis. Els investigadors proposen l'existència d'un síndrome anomenat d'"Enemistat Focalitzada en un Grup" (EFG), segons el qual les persones que tenen prejudicis envers un grup tenen també prejudicis envers diferents tipus de grups sense similitud entre si. El EFG demostra la generalització i la banalització de la ideologia de la desigualtat⁴².

---

⁴⁰ Cfr. Religious stereotype Venn Diagrama according to google a www.buzzfeed.com/melismashable/religious-stereotypes-venn-diagram-according-to-go

⁴¹ Cfr. ALLPORT, Gordon W. "The Religious Context of Prejudice", en **Journal for the Scientific Study of Religion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), p. 447-457

⁴² Cfr. "Living Equality – Interventions against Group-Focused Enmity", Amadeu Antonio Foundation – Berlin (disponible a www.amadeu-antonio-stiftung.de/w/files/pdfs/2_living-equality.pdf).

Un extens estudi de tres anys i en vuit països europeus anomenat Religion and Prejudice in Europe New Empirical Findings⁴³ va comprovar el síndrom EFG incloent-hi una nova variable independent: el nivell de religiositat de les persones. Quatre categories defineixen els diferents graus de religiositat: no religiosos, poc religiosos, mitjanament religiosos, i molt religiosos. Les principals conclusions de l'estudi són molt sorprenents i fins i tot polèmiques. En general, els resultats van revelar un efecte negatiu de la religiositat en la tolerància cap a tots els que els grups socials minoritaris i/o més dèbils (cap a les dones, els homosexuals i també cap a immigrants, jueus i musulmans). Es relaciona el nivell de religiositat de les persones amb la freqüència d'assistència als serveis religiosos i l'estudi mostra que l'esquema de major tendència al EFG, es dona repetidament en aquelles persones que participen més sovint als serveis religiosos. L'estudi demostra que no només la religiositat no serveix per prevenir el EFG, si no que, en general, les persones més religioses tenen més prejudicis (específicament, sembla que a més religiositat, hi ha més sexisme i més prejudicis cap als homosexuals). També les persones religioses van mostrar ser més racistes i antisemites i tenir actituds més negatives cap als musulmans.

L'estudi demostra també un altre fet: en paral·lel amb l'alta religiositat, les persones creuen en la superioritat de la seva pròpia religió, es a dir, tot i que els ensenyaments de les seves confessions religioses promouen el respecte i la tolerància cap a l'altre, ells presenten una visió etnocentrista i excloent dels altres.

Els resultats d'un altre estudi a Espanya "*Modelo causal del prejuicio religioso*"⁴⁴ assenyalen també que els grups religiosos presenten major prejudici religiós. L'afiliació religiosa es un element constitutiu de la identitat i que construeix l'alteritat. Per Amin Maalouf, el replegament identitari pot arribar a ser tan perniciosos que sigui més perillós per a la víctima que la mateixa marginació o la discriminació.⁴⁵

Perquè aquest tancament s'alimenta no només del etnocentrisme sinó que necessita també cultivar els sentiments d'amença, afavorint els prejudicis, encara que la igualtat i la no discriminació són principis bàsics dels drets humans internacionals i que existeixen diversos instruments internacionals per protegir les persones contra els prejudicis i la discriminació.

⁴³ Cfr. <http://www.nef-europe.org/sites/default/files/NEF%20RelDem%20-%20RELIGION%20%26%20PREJUDICE.pdf>; veure també BATSON, C. Daniel – BURRIS, Christopher T. "Personal Religion: Depressant or Stimulant of Prejudice and Discrimination?", a **The psychology of Prejudice, The Ontario Symposium**, vol. 7, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1994.

⁴⁴ NÚÑEZ ALARCÓN, Máximo - MORENO JIMÉNEZ, María del Pilar - MORAL-TORANZO, Félix, "Modelo causal del prejuicio religioso", en *Anales de psicología*, 3 (2011), p. 852-861 [Disponible en red en <http://revistas.um.es/analesps/article/view/135611/123671>].

⁴⁵ Cfr. MAALOUF, Amin, **Les identitats que maten: per una mundialització que respecti la diversitat**, La Campana, Barcelona, 1998

“Ningú no serà objecte de discriminació per motius de religió o creença per part de cap estat, institució, grup de persones o particulars”.

Des de la seva fundació, les Nacions Unides han situat, la protecció de la llibertat de religió o de creença entre les seves prioritats. Diversos textos afavoreixen aquesta protecció, en particular: la Declaració Universal dels Drets Humans, el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, la Convenció sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial, la Declaració sobre l'eliminació de totes les formes d'intolerància i discriminació fundades en la religió o les conviccions, aprovada per l'Assemblea General (Resolució 36/55 del 25 novembre 1981), la Declaració sobre els Drets de les Persones que Pertanyen a Minories Nacionals o Ètniques, Religioses i Lingüístiques adoptades per l'Assemblea General (resolució 47/135 del 18 desembre 1992). A més, els estats han expressat clarament la seva oposició a qualsevol ús de la religió o les creences per a fins incompatibles amb la Carta i altres instruments pertinents de les Nacions Unides. La promoció de la llibertat de religió o de creences inclou, en particular, la prohibició de la discriminació basada en la religió o les conviccions i la prohibició de l'apologia de l'odi religiós que inciti a la discriminació, l'hostilitat o la violència.

Tanmateix, el Consell d'Europa⁴⁶ va adoptar en el 1950 el Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH), derivat de la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides; els drets inclosos en el CEDH cobreixen un camp molt ampli, i permeten un control judicial del respecte dels drets individuals, entre d'altres, el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; també l'article 14 estableix la prohibició general de la discriminació.

Arran del cas conegut com de les "caricatures de Muhàmmad", els països de la Lliga Àrab i l'Organització de la Conferència Islàmica van presentar en 1999 un projecte de resolució titulat "Lluita contra la Difamació de les Religions". Des de llavors, l'Organització de la Conferència Islàmica presenta cada any un text amb el mateix objecte, que és adoptat per votació per l'Assemblea General de les Nacions Unides. Però, la Unió Europea s'oposa a l'adopció d'un text amb aquest objecte argumentant que el concepte de difamació de la religió no té lloc en l'àmbit de protecció i promoció dels drets humans i que caldria protegir els drets dels individus en l'exercici de la seva religió o convicció i no la religió o les creences, com a tal. La Unió Europea no vol donar al·licient a les sensibilitats religioses radicals; en aquest sentit, es té por que una declaració o qualsevol altre text sobre "difamació de les religions" - focalitzant-se en la protecció de la religió - podria ser utilitzat per justificar limitacions arbitràries d'alguns altres drets fonamentals com per exemple, la llibertat

---

⁴⁶ Cfr. "Manual de legislació europea contra la discriminació" disponible a http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2015-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_CATALAN.pdf; veure també KÜPPER, Beate – ZICK, Andreas, **Religion and Prejudice in Europe New empirical findings**, Alliance Publishing Trust, 2010.

d'expressió. En general, els països europeus i occidentals consideren que els drets humans són interdependents i indivisibles, i en aquest marc, la llibertat d'expressió i la llibertat de religió i de creences són complementàries; també que el concepte de "difamació de les religions" és incompatible amb el dret internacional, considerant que dels drets humans tenen com a finalitat la protecció de les persones i no dels sistemes de pensament. L'argumentació general és que és essencial distingir entre la crítica de les religions i creences i la incitació a l'odi religiós. Segons aquesta argumentació, només cal combatre la incitació a l'odi religiós - conforme amb els articles 19 i 20 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics – i en la mesura que constitueixen incentiu a la discriminació. Aquesta línia s'ha formalitzat mitjançant l'adopció de les Conclusions del Consell de la Unió Europea sobre la Llibertat de Religió i de Creences el 16 novembre 2009. Aquest document sosté, en particular, la necessitat d'oferir garanties adequades i efectives de llibertat de pensament, consciència, religió, creences, i subratlla que la llibertat d'expressió està intrínsecament vinculada a la llibertat religiosa, esmentant en particular el dret a criticar la religió.

El concepte d'incitació a l'odi no és molt clar en la interpretació de les normes de drets humans. La pedra de toc de la incitació a l'odi es queda en les problemàtiques de la causalitat i de la intencionalitat. Perquè es pugui constituir la incitació, ha d'existir un vincle estret entre la declaració i el risc de dany, també cal demostrar la veritable intenció d'incitar a l'odi. Què passa quan la llibertat d'expressió s'utilitza per incitar a l'odi i alimentar la intolerància religiosa? Algunes declaracions sembren llavors la intolerància i la ira i fins i tot poden obrir el camí a la legitimació i acceptació dels actes d'intolerància i odi (i.e. el cas del polític holandès Geert Wilders). No només això, també poc a poc els ciutadans s'habituen als discursos i declaracions anti-religiosos (en el cas específic de Geert Wilder, es tracta d'un discurs islamòfob), i va augmentant la percepció del suposat efecte pernicios sobre la vida quotidiana de les persones pertanyents a la religió discriminada i finalment els distanciaments entre els sentiments religiosos i la llibertat de expressió es fan més significatius.

Les línies vermelles no estan definides i, malgrat que la prohibició existent en normes internacionals i europees és sobradament coneguda, la seva plasmació pràctica no sempre avança.

Existeixen diferents eines per reduir els prejudicis que poden ser classificades en dues grans categories: iniciatives educatives i instruments legislatius.

Encara que no existeix un ampli acord pel que fa a la "causa" dels prejudicis i la discriminació, hi ha un consens per admetre que es tracta de comportaments apresos. La interiorització dels estereotips i prejudicis comença amb els pares; els mitjans de comunicació i les institucions socials solidifiquen les actituds de prejudicis, donant-los-hi legitimitat social. D'alguna manera, és incorrecte parlar de "eradicar" els prejudicis, ja que els prejudicis s'aprenen. En el millor dels casos, es poden "reduir". L'Assemblea General en la seva resolució 48/128 sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància Religiosa subratlla "la importància de l'educació per assegurar la tolerància de la religió i de creences". Poc a poc apareixen iniciatives innovadores que tracten d'afavorir l'educació en la diversitat i

la tolerància, tant per als nens a l'escola que per als adults amb formacions, tallers, conferències, edició de llibres divulgatius, etc.

La posta en aplicació efectiva dels instruments de dret internacional relatius als drets humans constitueix una pedra clau per alleujar els efectes dels prejudicis i la discriminació. Els enfocaments jurídics a nivell de cada país haurien de caracteritzar-se per l'èmfasi en els drets civils, el reconeixement de la llibertat de religió i creences en les legislacions nacionals, l'equilibri entre la llibertat d'expressió i la llibertat de creences, les polítiques d'immigració no violentes, una pràctica adequada de la "discriminació positiva" i la contractació de quotes, entre altres. L'educació i la legislació no són les solucions exclusives per reduir els prejudicis. Cal també tenir en compte els "efectes secundaris" d'aquestes dues eines. Perquè lamentablement aquestes polítiques i legislacions serveixen al mateix temps com a nou boc expiatori dels grups polítics més radicalitzats. Es tracta de moviments polítics més aviat populistes i de persones que denuncien aquestes eines de cohesió i de tracte igualitari com a perill per a l'estabilitat econòmica, una pèrdua de poder i de lideratge i un risc inacceptable per a la cohesió cultural i religiosa. Tanmateix Amnistia Internacional ha denunciat que "en lloc de lluitar contra els prejudicis, els partits polítics i els funcionaris públics estan sovint en la seva direcció, amb l'esperança dels resultats electorals" (Abril 2012).

L'esfera de les relacions personals representa l'últim racó on trobar una solució als problemes dels prejudicis religiosos. El diàleg, la creació de xarxes de relacions humanes on els sentiments genuïns d'amistat i de fraternalitat poden fomentar-se i créixer queda com a l'última frontera on una solució als problemes de prejudicis i de discriminació pot ser descoberta.

La Carta de Constitució de la UNESCO, diu:

"Donat que les guerres neixen en la ment dels homes, és en la ment dels homes on s'han de bastir els baluards de la pau"

La Resolució aprovada per la Assemblea General del 17 de desembre de 2007 reconeix «la valuosa contribució de totes les religions i conviccions a la civilització moderna i el valor que poden aportar al diàleg entre les civilitzacions per a una major consciència i comprensió de valors comuns». Cal, doncs, treballar per afavorir un clima d'empatia i la promoció de les contribucions positives i constructives de les religions (destacar les seves savieses, la cultura de la no violència, la cerca de la pau interior i exterior, els principis universals i els valors ètics, les seves aportacions a les cultures i les civilitzacions, etc.). En aquest sentit, el diàleg interreligiós té com a objectiu fomentar l'intercanvi, donant un testimoni dins de les comunitats, així com també promoure la cohesió social. El diàleg interreligiós busca promoure la mobilització de recursos i discursos positius de les comunitats per millorar la vida en el seu entorn. Com a conseqüència, una nova ètica mundial pot contrarestar els efectes dels prejudicis i la discriminació.

Molts consideren que els diversos instruments internacionals per protegir les persones contra els prejudicis i la discriminació no són universalment seguits ni encara implementats. Fins i tot, les Declaracions són en realitat documents no obligatoris que només transmeten una força moral d'una manifestació solemne de les Nacions Unides. Però aquests documents expressen les tendències del cap a on va la Comunitat Internacional. Sembla evident que una nova consciència internacional està emergint i és cert, de fet, que aquesta s'intensifica pas a pas.

Les llibertats de pensament, de consciència, de religió, d'opinió, d'expressió, d'associació i de reunió abracen gairebé tots els aspectes de la vida tant dels individus com de la societat. Per garantir la protecció plena i efectiva d'aquestes llibertats per a tots sense discriminació cal tenir en compte l'existència de punts de vista, opinions i idees divergents. No sempre es comparteixen les mateixes creences religioses o opinions i, fins i tot, en alguns casos aquestes poden ser considerades com a discutibles. Però l'intercanvi lliure d'opinions, i de vivències, permet a totes les persones

agafar un paper actiu en els assumptes d'interès general, oferint els matisos d'opinió i apreciament el valor de la reciprocitat. L'exercici de la llibertat religiosa no pot ser separat del tractament no discriminatori. L'aplicació efectiva d'aquestes llibertats és, doncs, també una condició prèvia per a una societat en la qual la gent vol viure en la tolerància, la pau i la seguretat. Es fa cada vegada més

urgent que les tradicions religioses i la diversitat cultural formin part de la societat, no com si es tractessin de realitats aïllades o marginals, sinó integrant-se plenament al conjunt de la ciutadania i fent possible la cohesió social. El creixement de la pluralitat religiosa i cultural en el si d'una societat ofereix noves possibilitats i aportacions cíviques dels diferents col·lectius que componen aquesta societat. La manera com l'espai social i públic acull les contribucions positives en matèria de cohesió social que són proposades per les comunitats religioses, és determinant de la seva participació social. El diàleg entre religiosos i no religiosos és també un dels grans desafiaments per a la convivència i la pau.

3.5. Les tradicions religioses com a font i objectiu dels drets humans

Ens cal avançar en la defensa i promoció del dret de llibertat de pensament, consciència i religió. Aquest dret, quan es respecta, és una de les principals formes legals de reconeixement de la diversitat de creences i conviccions així com la condició de possibilitat i *sine qua non* del diàleg entre civilitzacions, cultures i religions⁴⁷. Si no es respecta, aquesta

---

⁴⁷ Els drets humans són els garants de la diversitat cultural: "La defensa de la diversitat cultural és un imperatiu ètic, inseparable del respecte de la dignitat de la persona humana. Aquesta defensa implica el compromís de respectar els drets humans i les llibertats fonamentals, especialment els drets de les persones que pertanyen a minories i els dels pobles autòctons. Cap persona no pot invocar la diversitat cultural per

manca pot ser, i malauradament està sent massa sovint, causa de discriminació i detonant de radicalització⁴⁸. Aquest dret inclou, segons les Nacions Unides, la protecció de “les creences teistes, no teistes i atees, així com el dret a no professar cap religió o creença”⁴⁹. De qualsevol manera, la defensa i el valor del dret no quedaria en cap cas hipotecada per una hipotètica indefinició del terme religió en l'àmbit del dret internacional⁵⁰. L'important és la comprensió de la religió que tenen els seus perseguïdors i que els impulsa a violar el dret a la llibertat de pensament, consciència i religió⁵¹. El dret inclou també “la llibertat de manifestar la seva religió o les seves creences, individualment o col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant el culte, la celebració dels ritus, les pràctiques i l'ensenyament”⁵². El dret a la llibertat individual de “tenir o adoptar”⁵³ una religió “comporta forçosament la llibertat d'escollir la religió o les creences, inclòs el dret a canviar les creences actuals per d'altres o a adoptar opinions atees, així com el dret a mantenir la religió o les

---

atemptar contra els drets garantits pel dret internacional, ni per limitar-ne l'abast.” (cfr. *Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural*, article 4, a *Tots som diferents*, p. 61).

⁴⁸ És cert que en el tracte que les administracions públiques ofereixen a les tradicions religioses hi ha una assimetria fàctica, fruit del context històric, geogràfic i cultural, que es produeix de manera gairebé natural i espontània, però aquesta no és pot confondre amb una injustificable assimetria de dret -que vulneri la igualtat davant la llei- ni de prioritats polítiques -que pugui significar una vulneració del respecte i la atenció deguda a les minories religioses- perquè és profundament susceptible de preservar situacions d'injustícia o d'acabar manifestant derives discriminatòries.

⁴⁹ *Observació General 22, sobre el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió* (article 18 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics), a TORRADEFLOT, F. (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, Trotta, Madrid, 2002, p. 22. La citació continua en el mateix lloc tot dient: “Els termes *creença* i *religió* s'han d'entendre en sentit ampli. L'article 18 no es limita en la seva aplicació a les religions tradicionals o a les religions i creences amb característiques o pràctiques institucionals anàlogues a les de les religions tradicionals. Per això el Comitè veu amb preocupació qualsevol tendència a discriminar qualsevol religió o creença, en especial les establertes més recentment, o les que representen minories religioses que puguin ser objecte de l'hostilitat d'una comunitat religiosa predominant”. Aquest passatge suposa una certa definició del terme religió, malgrat que la definició de religió és un tema obert en l'àmbit de les ciències de les religions que el dret internacional no pot ni pretén “tancar” (cfr. GUNN, T. Jeremy, “The Complexity of Religion and the Definition of “Religion” in International Law”, a *Harvard Human Rights Journal*, v. 16, p. 189-215 - consultable a la xarxa a <http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hrj/iss16/gunn.shtml#fn1>). L'informe de l'exdirector general de la UNESCO, Koichiro Matsuura, presentat a les Naciones Unidas en cumplimiento de la resolució 58/128 (19 de desembre de 2003) de la seva Assemblea General sobre “Promoció de la comprensió, harmonia i cooperació religiosa i cultural” diu: “S'hauria d'afavorir una perspectiva més holística per la qual la religió sigui contemplada no només com a un elenc de dogmes i creences o com a una cosmogonia, sinó mitjançant la qual també tingui una especial relació amb els drets humans (el dret a expressar la convicció i creença d'un o el dret de no creure), l'ètica i altres temes socials, conceptes i valors. Així mateix, el coneixement recopilat a partir de l'estudi de les religions hauria de fomentar la comprensió i la protecció del patrimoni cultural, sigui tangible o intangible” (III, 21).

⁵⁰ cfr. GUNN, T. Jeremy, “The Complexity of Religion and the Definition of “Religion” in International Law”, p. 190 i 193, nota 18.

⁵¹ “In short, the relevant issues (...) may not be the religious beliefs or religious activities from the perspective of religious communities or academics studying religion, but the attitudes of those who are causing the religious persecution” (GUNN, T. Jeremy, “The Complexity of Religion and the Definition of “Religion” in International Law”, p. 199). Cfr. També *Ibidem*, p. 215.

⁵² *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics*, art. 18, 1. El punt 2 afegeix: “la llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences estarà subjecta únicament a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries per a protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, o els drets i llibertats fonamentals dels altres.” Aquest article distingeix la llibertat de religió de la llibertat de manifestar-la. La primera, segons el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides en la seva Observació 22, “no permet cap mena de limitació” i afegeix “aquestes llibertats estan protegides incondicionalment”. Relacionat amb el dret a manifestar la pròpia religió, el Departament va fer el maig del 2010 un document ad hoc sobre el vel integral arrel de la voluntat política d'alguns ajuntaments (inicialment el de Lleida i després d'altres) de prohibir-lo per garantir els drets de les dones (veure l'annex IV).

⁵³ Cfr. *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics*, art. 18, 2.

creences pròpies”.⁵⁴ Aquesta concreció del dret fa que algunes postures religioses que exclouen el dret a la conversió quedin com a adversàries del dret i, en conseqüència, del mateix diàleg interreligiós. Aquest és un dels actuals punts calents del diàleg interreligiós que han de ser abordats i que no poden ser ocultats. Probablement suposen i suposaran un factor d’evolució o transformació d’aquestes postures.

El diàleg interreligiós ha de procurar vetllar pel coneixement i la difusió, en la mesura de les seves possibilitats, dels informes regulars del Relator Especial de les Nacions Unides sobre llibertat de religió i creença⁵⁵.

Un altre eix vertebrador de la tasca del diàleg interreligiós amb perspectiva de Nacions Unides és i serà la promoció dels drets humans en i des de les tradicions religioses, especialment pel que fa esment al dret a la llibertat de pensament, consciència i religió, així com als drets a la vida i a la salut, a l’educació, al treball, a la llibertat d’expressió i a la igualtat de gènere.

Hi ha encara un camp molt verge i una certa impunitat legal dins de les tradicions religioses pel que fa, d’una banda, a l’educació en el coneixement dels drets humans i, d’altra banda, al respecte i a la implementació d’aquests drets a l’interior de les pròpies comunitats i en la concepció, discurs i el disseny de les relacions unes comunitats amb altres comunitats de tradicions religioses, espirituals o conviccionals diferents⁵⁶. En aquest sentit és preocupant l’actitud discriminatòria envers les minories religioses o envers els dissidents o les persones que mostren un grau de pràctica o creença poc intens⁵⁷

Sovint hi ha discursos culturalistes o comunitaristes que justifiquen l’oblit dels drets humans aduint que la DUDH (Declaració Universal dels Drets Humans) és un document judeocristià que és fill de la il·lustració, i per tant un referent culturalment molt limitat a l’Occident i, en

⁵⁴ Observació General 22, citat a TORRADEFLOT, F., *Diàleg entre religions*, p. 23.

⁵⁵ El corresponent informe del 2012 a

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/175/41/PDF/G1117541.pdf?OpenElement>. Es tracta d’un informe del Consell de Drets Humans que tracta, en aquest cas, el tema del reconeixement per part dels estats -: “Respect for freedom of religion or belief as a human right does not depend on administrative registration procedures, as it has the status of a human right, prior to and independent of any acts of State approval.”

Subratlla, entre altres, que els individus són els detentors dels drets per la seva dignitat intrínseca.

⁵⁶ És d’aplaudir, en aquest sentit, el recent canvi d’actitud d’algunes autoritats religioses envers a la tradicional costum d’encobrir alguns delictes flagrants perpetrats per membres significatius de les seves comunitats, malgrat que sovint s’hagi produït més per raons estratègiques resultants de la pressió mediàtica i de les víctimes intracomunitàries que no pas per convicció pròpia. Hi ha encara un llarg aprenentatge a fer i una necessitat de consolidar lliçons apreses.

⁵⁷Cfr. Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, Nacions Unides, A/HRC/13/40, IV, A 34

conseqüència, suspecte de neocolonialisme. Tot i que és cert que l'arrel històrica de la DUDH està vinculada amb una gènesi judeocristiana i secular, aquest fet no significa que no tingui un valor universal de referent mínim ètic compartit, especialment si les altres tradicions religioses i espirituals i els altres universos culturals li reconeixen un valor universal.

Les iniciatives de diàleg interreligiós inspirades en els valors i la doctrina de les Nacions Unides, tot respectant la diversitat cultural i religiosa, volen promoure l'estudi, el respecte i la promoció dels drets humans dins i arreu d'una tradició religiosa i en els discursos i pràctiques de les tradicions religioses sobre l'alteritat religiosa. I això tant a través del reconeixement i promoció de la DUDH com d'altres declaracions anàlogues pròpies d'altres marcs culturals i religiosos, com ara, per exemple, les dues declaracions islàmiques de drets humans, que detallarem tot seguit. AUDIR intenta també analitzar i promoure les formes en què les tradicions espirituals de les diferents creences i conviccions poden afavorir i desenvolupar els drets dels ésser humans, especialment els dels més pobres⁵⁸, a través de la lluita per l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni⁵⁹.

Per aconseguir-ho, es volen utilitzar els recursos oferts per les Nacions Unides, pels centres de referència espiritual i intel·lectual de les organitzacions religioses, i per les xarxes interreligioses internacionals, atenent especialment a la inspiració directa o indirecta dels drets humans, així com dels seus anàlegs culturals i religiosos com ara, per exemple, la Declaració del Caire sobre Drets humans a l'Islam (1990, Organització de la Conferència Islàmica) o la Declaració Islàmica Universal de Drets Humans (1981,), en fonts religioses i espirituals de diferents universos culturals i civilitzacionals. La nostra voluntat no és limitar-nos a les semblances lingüístiques o filosòfiques sinó esbrinar i desenvolupar com aquestes semblances poden ser utilitzades en el treball de camp per motivar, des de la diversitat de creences i conviccions així com des de les convergències espirituals, al respecte, reconeixement i promoció dels drets humans, sense concessions a cap mena de discriminació per motius de gènere, de raça o de religió. És una tasca difícil però possible i, tal vegada, imprescindible.

Tot això es vol fer sense caure en cap mena de relativisme cultural que tregui força i valor a la Declaració Universal dels Drets Humans (1948). Aquest equilibri, difícil però assolible, no s'ha de veure com una confusió ni com una separació entre cultures sinó més aviat com una suma en què es treballi a favor del respecte a la unitat i a la diversitat de cultures i religions, trobant en el reconeixement dels drets i dignitat universal dels éssers humans un punt comú i un pilar de convergència humanista mínima⁶⁰. En aquest sentit és molt important que quedi clar que els drets humans són drets de la persona, inalienables. La DUDH reconeix la dignitat

---

⁵⁸ "Creo que las religiones deben convertirse en "minorías morales" que defiendan de manera preferente los derechos de los inmigrantes, asilados, refugiados, desplazados, apátridas, que no suelen estar en el punto de mira, y menos aún en el centro de las preocupaciones de los gobiernos, pero tampoco de los sindicatos y de los partidos considerados tradicionalmente de izquierdas. Ésta sería una buena traducción en la práctica del principio de la "opción por los pobres", que caracteriza define a las teologías de la liberación." (TAMAYO, J.J., "La inmigración en el horizonte de las religiones"). Tamayo és director de la Càtedra de Teologia y Ciencias de la Religión "Ignacio Ellacuría", de la Universidad Carlos III de Madrid.

⁵⁹ Cfr. Religions i objectius del mil·lenni, Unescocat, Barcelona, 2009 (disponible a <http://www.unescocat.org/fitxer/1324/Religions%20i%20ODM.pdf>).

⁶⁰Cfr. CORTINA, Adela, *Ética mínima. Introducción a la filosofía práctica*, Madrid, Tecnos, 2000.

i valor inherent a cada ésser humà, el que li atorga als drets una naturalesa universal (Declaració de Viena, 1993, I, 1).

Les iniciatives interreligioses han de rebutjar també les actituds prepotents i neocolonialistes que intenten imposar els drets humans des de la pretesa superioritat d'una determinada tradició cultural, filosòfica o, fins i tot, religiosa. En aquest sentit, és bo valorar les aportacions sorgides de les diferents cultures i religions que permeten descobrir i reconèixer plantejaments anàlegs en les respectives tradicions que reforcen el valor universal de la DUDH o l'enriqueixen i desenvolupen. Tanmateix, és fonamental fer-ho tot treballant sinèrgicament per garantir els mínims imprescindibles que planteja i vol garantir la DUDH per a tothom.

3.6. Dret a la ciutat

El Dret a la Ciutat, promogut per la Divisió de Ciències Socials de la UNESCO, inspira el treball de cogestió de la diversitat religiosa que contribueix a fer que es reconegui el dret de qualsevol ciutadà, que té creences i conviccions, a ser ciutadà de ple dret, participant activament en la construcció comuna de la cohesió i de la convivència social a partir del reconeixement i respecte de la pròpia identitat en la seva diversitat.

Per aquest motiu, s'ha de col·laborar estretament amb la UNESCO, que vol promoure el respecte pels drets humans dels migrants i contribuir a la seva pacífica integració a la societat a través del seu programa sobre Migració Internacional i Polítiques Multiculturals. Es cerca integrar les seves prioritats i fer-les compatibles amb una cogestió integral de la diversitat religiosa aprofitant les possibilitats que, en aquest sentit, ofereixen les comunitats religioses com a espai primer i fiable d'acollida i de germanor entre autòctons i nousvinguts⁶¹. També es pretén treballar conjuntament amb la UNESO per assolir l'objectiu de vehicular la seva contribució en polítiques públiques que respectin, protegeixin i promoguin inclusivitat, cohesió social i democràcia local (Programa de Desenvolupament Urbà de la UNESCO)⁶².

---

⁶¹<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/social-transformations/international-migration/priorities/>

⁶² <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/social-transformations/urban-development/>

3.7. Educació en el coneixement de la diversitat i en el respecte i la tolerància religiosa i conviccional

L'educació juga un paper fonamental en la protecció i promoció de la diversitat cultural⁶³. En aquest sentit, i com a eix vertebrador de l'educació en el coneixement i el respecte de la interculturalitat, és fonamental l'educació en el coneixement de la diversitat religiosa a la nostra societat. Per això és important inspirar-se, valorar i promoure la campanya de l'AUDIR sobre la necessitat de la cultura religiosa i conviccional generalitzada en l'àmbit educatiu⁶⁴. Com recorda el Consell d'Europa, "el coneixement de les religions és una part integral del coneixement de la història de la humanitat i les civilitzacions" i és "del tot diferent a la creença en una religió específica i de la seva pràctica"⁶⁵.

En aquest sentit és cabdal que s'afavoreixin totes les iniciatives adreçades a proposar i desenvolupar eines, materials i recursos que permetin aprofundir i dur a terme una oferta de qualitat que vagi adreçada a tota la societat, però especialment als infants i joves que participen en formació reglada o no. Aquesta oferta de qualitat ha de garantir la no discriminació i la no incitació a l'odi cap a l'altre en els currículums⁶⁶. Una atenció destacada i preferencial mereixen els nois i noies vinculats sigui a comunitats religioses que tenen centres educatius propis sigui al sistema públic d'ensenyament, ja que s'ha de vetllar especialment per tal que en els currículums no s'inciti a l'odi o a les fòbies contra la religió ni contra l'opció no religiosa. S'ha de procurar presentar la diversitat religiosa com una riquesa humana, ètica i espiritual que és patrimoni comú i irrenunciable de la comunitat humana. És imprescindible evitar models educatius que, sota l'excusa o la coartada del dret dels progenitors o tutors a decidir l'educació religiosa dels seus fills, que queda garantit òbviament pel dret a la llibertat de pensament, consciència i religió, justifiquin la incitació a l'odi o a la violència contra l'alteritat o/i no respectin el dret de l'infant, d'acord o amb

---

⁶³ "Reaffirming the fundamental role that education plays in the protection and promotion of cultural expressions" (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005), Preàmbul).

⁶⁴ Veure la Declaració Cultura Religiosa per als Ciutadans de Demà, a UNESCO, *Declaració dels Principis sobre la Tolerància*, (col. Instruments Normatius de la UNESCO, 4) Angle-Unescocat-AUDIR, p. 26-55. Sobre la importància de l'ensenyament de la història de les religions cal smentar el següent passatge: "Ensenyar a viure junts ja a l'aula és una garantia per al futur. Ensenyar a viure junts és entendre l'altre, és incitar a la participació activa en la societat. En aquest sentit, vull subratllar la importància de l'educació cívica, de l'ensenyament de la història i de la història de les religions." (DELORS, Jacques, "Cap a l'educació per a tothom al llarg de tota la vida", a BINDÉ, Jérôme (dir.), *Cap a on van els valors*, Angle/Unescocat, 2005, p. 256).

⁶⁵ "Educació i religió. Recomanació de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa" (recomanació 1720, 4 d'octubre del 2005), article 8, a UNESCO, *Declaració dels Principis sobre la Tolerància*, p. 60.

⁶⁶ Cfr. CENTRE UNESCO DE CATALUNYA, *Les tradicions religioses en els llibres de text*, Centre UNESCO de Catalunya - Unescocat, Barcelona, 2010. En aquest sentit és important el següent text de Nacions Unides: "L'infant estarà protegit de qualsevol forma de discriminació per motius de religió o creença. Se l'educarà en un esperit de comprensió, tolerància, amistat entre els pobles, pau i agermanament universal, respecte de la llibertat de religió o de creença dels altres i en al plena consciència que la seva energia i els seus talents han de dedicar-se al servei de la humanitat" (art. 5, 3 de la Declaració de Nacions Unides sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i de Discriminació Basades en la Religió o Creença (1981), citada a TORRADEFLOT, F. (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, p. 31). Veure també el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, 20, 2

coherència amb l'evolució de les seves capacitats, a la seva pròpia llibertat de religió o creença⁶⁷.

3.8. Educació en el diàleg interreligiós i interconviccional

Tot i les iniciatives passades i presents de l'Associació UNESCO pe al Diàleg Interreligiós, es pot afirmar que, en general, fins ara no s'han dedicat els esforços necessaris per fer una oferta sistemàtica i coherent de formació inicial ni, per suposat, continua en el diàleg interreligiós. És obvi que en el futur s'haurà d'anar avançant progressivament en l'educació al diàleg entre religions i conviccions. Aquesta educació tindrà varies formes i modalitats segons els destinataris i els graus i nivells de coneixement mutu i motivació, les etapes i els contextos de les persones i col·lectius a qui s'adreça.

S'està treballant conjuntament amb l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós i la Comissió de Formació de la Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós per veure com es poden compartir les iniciatives de formació en el diàleg que duen a terme les diferents entitats membres d'aquesta Xarxa i per discernir cap a on va el futur del diàleg i les necessitats presents i futures de formació que aquest diàleg, en la seva diversitat de formes, objectius i etapes, ofereix i oferirà⁶⁸.

3.9. Promoure la dignificació, la igualtat i la justícia de gènere en les diverses tradicions religioses i espirituals i en les iniciatives interreligioses

Les iniciatives de diàleg interreligiós inspirades en els valors de les Nacions Unides han de promoure el reconeixement i la participació de les dones i del seu paper en les diverses tradicions religioses i espirituals així com en el moviment interreligiós, atenent a la seva dignitat humana, reconeixent les seves aportacions i denunciant qualsevol mena de discriminació de la qual siguin o puguin ser víctimes. Aquest és un punt delicat que sovint topa en les circumstàncies culturals històriques i contextuals de cada tradició religiosa. Com en moltes situacions de la vida, no es pot córrer si no es vol acabar anant enrere. El millor camí entre dos punts, en molts casos, no és la línia recta sinó la mà esquerra, que, en el fons, vol dir la pedagogia pacient i eficaç per aconseguir que les diferents comunitats segueixin els seus propis ritmes d'assimilació en aquest necessari i inevitable camí cap al reconeixement de la igualtat de dignitat.

En la línia de l'objectiu de promoció dels drets humans en les religions, que hem esmentat més amunt, es vol subratllar la necessitat de treballar en favor de la dignitat i alliberament de les dones, atenent, de manera principal, al coneixement, aprofundiment i divulgació dels recursos ètics i espirituals que ofereix la pròpia tradició, més enllà de les lectures o

---

⁶⁷ Cfr. Article 5 de la Declaració de Nacions Unides sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i de Discriminació Basades en la Religió o Creença (1981) i article 14 de la Convenció dels Drets de l'Infant (<http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>). L'article 20, punt 2 del Pacte Internacional de Drets Civils i polítics afirma: "Totes les apologies d'odi nacional, racial o religiós que incitin a la discriminació o a l'hostilitat o a la violència han de ser prohibides per la Llei".

⁶⁸ Cfr. ALVAREZ, J. L. - ESSOMBA, M.A., *Dioses en las aulas - Educación y diálogo interreligioso*, Graó, Barcelona, 2012.

interpretacions patriarcals que se n'hagin pogut fer. En aquesta sentit és important afavorir l'estudi i el coneixement de les personalitats femenines de referència de cada tradició, les aportacions de l'espiritualitat femenina característiques de cada tradició, així com de l'experiència i els sabers femenins, tan espirituals com comunitaris, amb la voluntat de facilitar el reconeixement de la dignitat de les dones des dels propis referents normatius i valorals de les respectives tradicions, cercant analogies convergents amb la DUDH. Això suposarà també un enorme benefici per als homes de les diferents tradicions religioses i conviccionals.

La dignitat de les dones ha estat i continua essent víctima de reiterats prejudicis, discriminacions i agressions, especialment en i des de les pròpies comunitats religioses. En aquest sentit tot procés de reconeixement restauratiu de la seva dignitat demana no només un reconeixement de la història dels greuges patits sinó la implementació de iniciatives i de polítiques que duguin a la restitució i a la implementació efectiva de legislacions i pràctiques socials que permetin el tracte no discriminatiu i just de les dones, en molts casos desenvolupant polítiques de discriminació positiva que permetin transformar la situació de submissió o de marginació que sovint pateixen. Aquestes polítiques proactives han de ser fonamentades també en les fonts i doctrines espirituals de les diverses tradicions si es vol que siguin d'ampli efecte i que tinguin consistència i arrelament social.

La teologia/filosofia femenina de les diverses tradicions té un component important ecofeminista que palesa la relació entre els models religiosos i conviccionals patriarcals i l'explotació dels recursos del planeta. Aquest fet fa que les iniciatives interreligioses de dones i per a dones hauran de treballar cada cop més de manera coordinada amb les iniciatives de diàleg interreligiós dedicades a la sostenibilitat per dur a terme estudis, publicacions i iniciatives orientats a afavorir una gestió sostenible dels recursos que impliqui la participació i implicació activa de les comunitats religioses, especialment dels seus agents femenins. En consonància amb les prioritats de la UNESCO, s'ha de promoure la participació i lideratge de les dones en iniciatives de diàleg interreligiós⁶⁹.

---

⁶⁹ La UNESCO té com a objectiu incorporar i reforçar les veus de les dones i dels joves al diàleg interreligiós durant el bienni 2010-2011: "Finally, UNESCO will promote interreligious dialogue as an essential component of intercultural dialogue with special attention being paid to action to combat stereotyping. Among others, focus will be on the multiplicity of stakeholders involved in interreligious dialogue efforts, as well as on the creation of new spaces for dialogue, notably youth and women, in order to enhance competencies with respect to dialogue on religious issues." (UNESCO, 35 C/5 Approved Programme and Budget 2010-2011, Línia d'actuació 5ena, 2a prioritat, p. 158). O també: Specific recommendations made by youth organizations and youth experts to validate the results of the study (launched in the context of the intersectoral platform), on the good practices by and for youth in promoting interreligious dialogue, will be implemented with a view to enhancing the role of youth in interreligious dialogue. In parallel, an interregional study on methodologies, practices and tools developed by and for women to promote dialogue about religious issues will be undertaken. Based on the enhanced understanding of the practices among youth through activities launched during 2008-2009, a broadened view of interreligious activities by women in the different regions will be sought during the 2010-2011 biennium. Building on the results of these two studies, focus will be on the creation and consolidation of networks of youth and women's organizations involved in the promotion of interreligious dialogue. (Ibidem, p. 209-210).

3.10. Consciència i incidència de les narratives religioses i conviccionals del diàleg

Les creences i conviccions tenen un pensament, un discurs i un llenguatge que poden servir i, en molts casos, serveixen per expressar l'experiència espiritual, estructurar i donar sentit global i concret, formalitzar una valors ètics i morals de referència, cohesionar el propi grup i treballar per a la cohesió social de tota la comunitat humana i, en general, donar coherència a les praxis que s'inspiren en aitals cosmovisions. Es podria dir que el llenguatge religiós dóna forma a l'experiència religiosa.

El coneixement, l'estudi i l'anàlisi d'aquest pensament, discurs i llenguatge són, doncs, fonamentals i imprescindibles per poder treballar acuradament en la gestió de la diversitat religiosa, en la prevenció i mediació interreligiosa de conflictes i en la promoció del diàleg intercultural i interreligiós com a pilar de la cultura de la pau. Aquest pensament, discurs i llenguatge acostuma a ser tan divers com ho són les creences i conviccions i les tendències i escoles que aquestes acostumen a tenir internament. A més la diversitat d'aquest discurs i llenguatge es veu sensiblement ampliada i modificada pels canvis històrics i socioculturals que es van produint i als quals les tradicions religioses i conviccions no religioses no són alienes.

Tot això fa que l'estudi hagi de ser col·legial donat l'ampli abast, complexitat i dinamisme de l'àmbit considerat. Per aquesta raó les persones que treballen en el disseny de les iniciatives interreligioses inspirades en els valors de les Nacions Unides han de treballar en equip, coordinar-se i mirar de crear sinèrgies amb els membres de les iniciatives que fan treball de camp o de proximitat que tenen coneixements i l'interès per aquest àmbit així com amb experts externs que han mostrat la seva rellevància en l'àmbit. Només així es podrà ser testimoni del pols, és a dir de les alteracions i variacions en el discurs i llenguatge que configura l'ampla diversitat i constant evolució de l'autocomprensió i de la construcció de realitat des de cadascun dels grups religiosos i conviccionals.

Aquest pensament, discurs i llenguatge és especialment interessant quan es refereix a la seva visió, interpretació i actitud envers l'alteritat, envers les altres creences i conviccions. En l'àmbit de la teologia i la filosofia es parla de teologia o filosofia de les religions, de manera genèrica o, en particular, de teologia o filosofia cristiana de les religions, per exemple⁷⁰. Des dels anys 80 l'interès i el nombre d'autors i publicacions sobre teologia de les religions ha anat

⁷⁰ Veure TORRADEFLOT, F., *La théologie des religions - De John Henry Newman à Jacques Dupuis et à Raimon Panikkar*, Centre d'Histoire des Religions, Louvain- La-Neuve, 2005; ID., "El Cristianismo y el diálogo interreligioso", a CARMONA, Francisco J., *Historia del Cristianismo - IV. El mundo contemporáneo*, Trotta, Madrid, 2010, p. 556-616.

creixent i ha anat jugant un paper cada cop més decisiu en l'autocomprensió de cada tradició religiosa, de la que depèn en gran mesura l'actitud envers la cohesió social.

Les conviccions no religioses acostumen a formular el seu discurs sobre les tradicions religioses a partir d'una filosofia de la laïcitat o de la interculturalitat. A més, la filosofia occidental, després de la secularització del pensament, influenciada per la cosmovisió greco-romana i abrahàmica –sobretot judeocristiana, ha desenvolupat tota una filosofia de l'alteritat de la qual en són els exponents més importants pensadors com ara, per exemple, Aristòtil, Plató, Kant, Otto, Barth, Derrida o Levinas. Aquesta alteritat, com diu Labarrière, ha de ser vista no com una alteritat relativa en la que l'altre és vist com l'altre d'un mateix, ni com una alteritat absoluta en la que l'altre és vist com l'altre de l'altre, sinó com una alteritat relacional que les posa en contacte i fa que s'enriqueixin mútuament⁷¹.

3.11. Personalitats emblemàtiques

Hi ha una sèrie de pensadors especialment significatius per a les iniciatives de diàleg interreligiós inspirades en les Nacions Unides, i especialment en la UNESCO. Es tracta de Joan XXIII, Hans Küng, Federico Mayor, Robert Muller i Raimon Panikkar, entre d'altres.

A més a més dels Estats Units hi ha un actor principal en els inicis de la Unesco que és el Vaticà. L'interès del Vaticà per la UNESCO s'explica, d'una banda, per evitar una competència en alguns àmbits com ara, per exemple, l'educatiu i, d'altra banda, per impedir que hi domini una tendència atea i materialista. Des de l'inici un observador oficiós, el canonge Rupp va ser enviat per la nunciatura apostòlica de París per participar a la primera conferència general de la UNESCO (1946). Sota el mandat de Torres Bodet, en una visita a Pius XII, aquest manifesta la seva intenció de que el Vaticà jugui un paper de guia espiritual de la UNESCO⁷². Després de relacions bilaterals, el 1952 s'accepta que el Vaticà sigui des d'aleshores representat per representants oficials a la UNESCO. El nunci apostòlic de França és anomenat observador permanent de la Santa Seu a la Unesco. Es tractava de Angel Josep Roncalli, el futur Joan XXIII (des de 1958). L'aleshores director general de la UNESCO, Torres Bodet, manté relacions cordials i amicals amb Roncalli. Roncalli simpatitza també amb la

---

⁷¹ "A chacun de décider si, comme je le crois, cette double fidélité est réellement possible. Pour le dire d'un mot, mon ambition est d'esquisser une problématique de l'altérité qui montrerait que la logique de la médiation ne s'entend qu'à prendre en compte l'idée d'"interruption" comme aussi celle d'un authentique "rapport sans rapport", - ce qui confère à la différence, saisie dans sa dimension proprement *fondamentale*, une puissance créatrice et "relationnante ". (...). (...) lorsque deux termes sont en relation structurelle - et cette relation , qu'il s'agisse du sujet et de l'objet, de l'intérieur et de l'extérieur, de l'idée et de sa réalisation, de la liberté et de l'histoire événementielle, est toujours d'abord relation d'altérité-, il serait abstrait d'enfermer les possibles dans les deux extrêmes , pareillement bloquants pour le discours, du monisme ou du dualisme, de la réduction hiérarchisante ou fusionnelle (soumission d'un terme à l'autre, ou disparition des deux dans un *tertium quid*) ou de la dispersion en forme d'étrangèreté radicale. En vérité, l'acte philosophique commence avec le refus de ceux deux simplifications -qui, en stricte logique, interdisent toute argumentation discursive-, et tient dans la recherche de la seule voie qui vaille, celle qui, s'il est possible, honorerait semblablement et l'une par l'autre l'identité et la différence, en les portant toutes deux aux titres mêmes de leur relation, à l'extrême de leur signification paradoxale." (LABARRIÈRE, Pierre-Jean, "L'altérité de l'autre" a JACOB, ANDRÉ (dir.), *L'Univers Philosophique*, Encyclopédie Philosophique Universelle, v.I, PUF, Paris, 1989, p. 85).

⁷²Cfr. MAUREL, Chloé, *Histoire de l'UNESCO - Les trente premières années . 1945-1974*, L'Harmattan, Paris, 2010, p. 120.

UNESCO que considera una “Església laica”. Les relacions entre la UNESCO i les organitzacions internacionals catòliques (OIC) són aleshores cada cop més intenses. Durant la guerra freda la UNESCO va agafant un color cada cop més atlantista, catòlic i anticomunista, consolidant-se el paper dels Estats Units i del Vaticà en la nova organització.

Durant els anys 60, sota el mandat de René Maheu, la UNESCO estableix com a nova prioritat l’aleshores anomenat Tercer Món i afirma que el desenvolupament cultural és un factor cabdal del desenvolupament econòmic. En aquesta època es fa un esforç constant de síntesi entre la UNESCO concebuda com a fòrum de reflexió i alhora la UNESCO com a “agència d’operacions”. En aquest context es produeix una nova aproximació entre la UNESCO i l’Església Catòlica, reafirmant l’aleshores nunci, Bertoli, el mateix paper d’experiència i de guia de l’Església sobre la “jove i inexperta” UNESCO, especialment en les relacions amb les diferents cultures i pobles⁷³. René Maheu, que era ateu i anticlerical en la seva joventut, esdevé en aquell moment agnòstic i espiritualista, influenciat per les idees del jesuïta catòlic Teilhard de Chardin. En 1963, el papa Joan XXIII, en la seva encíclica *Pacem in Terris*, afirma una gran proximitat entre la perspectiva de l’Església i la de la UNESCO. Quan mor Joan XXIII (juny del 1963), Maheu li ret homenatge i evoca “la solidaritat de les obres que una mateixa vocació de pau inspira a les dues institucions, diferents certament en natura, però l’una i l’altra consagrades a la promoció de l’esperit en el món”. De fet, Joan XXIII va orientar l’aprofundiment de la relació entre les dues institucions que es va produir després amb el Papa Pau VI, que va dedicar l’encíclica *Populorum Progressio* (1967) a la UNESCO, l’ONU i la FAO. Després Maheu continuarà mantenint relacions molt estretes amb personalitats catòliques com el cardenal Danielou, l’escriptor Jean Guéhenno i, fins i tot, el futur Papa Joan Pau II. Al llarg del mandat de Maheu la UNESCO s’orienta vers una sensibilitat espiritualista i cristiana.

A més de Joan XXIII és significativa la personalitat del teòleg cristià catòlic Hans Küng. Aquest autor fa una aproximació cristiana teocèntrica de les religions que desemboca en una ètica fonamentadora de la pau mundial. De fet, l’òptica de Küng sobre les religions és més ètica que no pas teològica, malgrat que considera que la teologia cristiana s’ha de fer per a i segons el diàleg amb les altres religions⁷⁴. Aquest pensador integra i adapta la teoria dels paradigmes en l’estudi de les religions i en el mètode comparatiu. Considera els paradigmes culturals –constel·lacions de creences, valors i tècniques- com a epifanies religioses. Küng considera que la pau religiosa és el camí cap a una ètica mundial viable:

“No hi ha pau entre els pobles sense pau entre les religions, ni pau entre les religions sense diàleg entre les religions, ni diàleg entre aquestes sense l’estudi dels seus fonaments”⁷⁵

⁷³ Cfr. MAUREL, Chloé, *Histoire de l’UNESCO - Les trente premières années . 1945-1974*, L’Harmattan, Paris, 2010, p. 86.

⁷⁴ Cfr. TORRADEFLOT, Francesc, *La théologie des religions - De John Henry Newman à Jacques Dupuis et à Raimon Panikkar*, Centre d’Histoire des Religions, Louvain-La-Neuve, 2005, p. 49.

⁷⁵ Cfr. KÜNG, Hans, *El Judaísmo - Presente, pasado, futuro*, Trotta, Madrid, 1993, p. 15; ID., *Projet d’éthique planétaire - La paix mondiale par la paix entre les religions*, Seuil, Paris, 1991, p. 169. 217. 121-127.,

Durant l'any 1989 va participar en una sèrie de conferències dins del marc de la UNESCO destinades a mostrar la relació entre la pau religiosa i la pau mundial⁷⁶. Al II Parlament de les Religions del Món, Küng va preparar el document de la Declaració final sobre una ètica mundial comuna a les religions i fonamentada sobre un consens de valors, de criteris i d'actituds morals essencials. De fet, després del seu llibre sobre l'ètica mundial (1990) i després d'haver fet diverses crides, sense èxit, demanant el suport públic d'una Declaració per a una ètica mundial, Hans Küng va acabar signant la crida que havia fet, en el mateix sentit, el professor de Filadèlfia, Leonard Swidler, que havia estat signada per teòlegs com ara, per exemple, P. Knitter, R. Panikkar o J. Moltmann. Küng voldria que aquesta ètica global sigui aprovada per les Nacions Unides, malgrat que les seves arrels siguin fonamentalment religioses.

Un altra personalitat de referència és Federico Mayor Zaragoza, que fou director general de la UNESCO entre 1987 i 1999 i que ara presideix la Fundació per a una Cultura de Pau. Mayor planteja un compromís per un nou contracte ètic basat en una cultura de la pau. Ell va contribuir activament a assolir una definició de cultura de la pau des de la UNESCO. Es va fer el 1995:

“Una cultura de la convivència i del repartiment, basada en els principis de llibertat, de justícia i de democràcia, de tolerància i de solidaritat; una cultura que rebutgi la violència, es dediqui a prevenir els conflictes des dels seus orígens i a resoldre els problemes a través del diàleg i de la negociació; una cultura que garanteixi a tothom el ple exercici de tots els drets i els mitjans per a participar plenament en el desenvolupament endogen de la societat.”⁷⁷

Mayor considera, tanmateix, que la cultura de la pau és un concepte “evolutiu” que es va definint amb relació a una sèrie de principis fonamentals:⁷⁸

- valors, actituds, comportaments i maneres de viure basats en no-violència i en respecte a drets i llibertats fonamentals de la persona;
- societat atenta als seus membres, especialment als més febles, i sense explotació;
- la comprensió, la tolerància i la solidaritat entre les cultures, el rebuig de totes les formes de xenofòbia i racisme, així com de l'actitud que porta a veure l'altre com a enemic;
- el repartiment i la lliure circulació de la informació;
- la participació plena i total de les dones amb els poders corresponents.

⁷⁶ KÜNG, H. - KUSCHEL, K.J., Manifeste pour une éthique planétaire - LA Déclaration du Parlement des Religions du Monde, Cerf, Paris, 1995, p. 43-47.

⁷⁷ Cfr. Resolució 0.12 sobre Estratègia a mitjà termini per a 1996-2001, aprovada a la 18a sessió plenària de la Conferència General de la UNESCO (1995)

⁷⁸ Cfr. UNESCO et la culture de la paix: pomouvoir un mouvement mondial, UNESCO, 1996. CAB-5/WS/1.

Mayor afirma que les accions a favor del pluralisme i del diàleg intercultural, especialment del diàleg interreligiós, tenen una importància cabdal per a la construcció de la pau en el segle XXI.⁷⁹ Hi ha moltes declaracions que situen la cultura de la pau al capdavant de les aspiracions de la comunitat internacional, però entre aquestes cal destacar el “Manifest 2000 per a una cultura de la pau i de la no-violència”⁸⁰.

Un altra personalitat inspiradora i destacada és Robert Muller. Fou adjunt al Secretari General de les Nacions Unides durant 40 anys i rector de la Universitat per la Pau de Costa Rica. Les seves idees sobre la pau i el govern mundial i la seva sensibilitat espiritual van afavorir l’augment de les relacions i de la representació de les religions majors i de l’espiritualitat New Age a les Nacions Unides. Muller va haver de lluitar en un comando de la resistència francesa i, com a resultat del seu fracàs en l'intent d'evitar l'execució d'un escamot de soldats nazis, després va decidir dedicar la seva vida a treballar per la pau. El 1989 va rebre el premi UNESCO per l’Educació per la Pau. En el discurs d’acceptació del premi va dir: “Somio que tota educació religiosa ensenyarà pau i no violència, proclamant com a la primera llei còsmica i divina sobre la terra: no mataràs, ni en el nom d’una nació o d’una religió”⁸¹. Muller considerava que els qui treballen per la pau realitzen “la més avançada funció còsmica” i són “les eines i la plenitud de la naturalesa divina”. Aquesta és la raó per la qual “a totes les religions són considerats el més alt, el més estimat, els sants, els immortals”. Robert Muller afirmava el 1993, “He passat de ser un jove pessimista quan vaig entrar a les Nacions Unides a ser un “optimista resident””. Tanmateix reconeixia que una de les dimensions que alguns Secretaris Generals de les Nacions Unides, com ara Dag Hammarskjöld, U. Thant i Javier Pérez de Cuéllar, havien trobat a faltar era la dimensió espiritual., que Muller considera “la dimensió més alta, la més profunda, la més comuna, universal i vinculant de totes”⁸². Malgrat els errors històrics de les religions Muller afirma: “després de haver estat expulsades de molts àmbits de l’esforç humà, vosaltres [religions i tradicions espirituals] heu de ser novament llums, guies, profetes i missatgers del misteri últims de l’univers i de l’eternitat; vosaltres heu de posar en marxa els mecanismes per arribar a una acord, i heu de donar a la humanitat les regles còsmiques o divines per al comportament humà en el planeta”⁸³. En aquest sentit Muller va donar suport la iniciativa del II Parlament de les Religions del Món celebrat a Chicago el 1993 de promoure una declaració sobre ètica global basada en la no-violència.

Finalment, però sense que això signifiqui cap menysteniment de la seva vàlua referencial, una personalitat especialment important per a les iniciatives interreligioses inspirades en la doctrina UNESCO a Catalunya fou el teòleg i filòsof català Raimon Panikkar, un dels més grans intel·lectuals de la interculturalitat i del diàleg interreligiós, reconegut i apreciat internacionalment. Panikkar va animar a Francesc Torradeflot a presentar una incipient proposta/projecte que pretenia reunir la doctrina intercultural i interreligiosa de les Nacions

⁷⁹ Cfr. MAYOR, Federico, *Un món nou*, Centre UNESCO de Catalunya i IEC, Barcelona, 2000, p. 429.

⁸⁰ Veure el text sencer a MAYOR, Federico, *Un món nou*, p. 435. Sobre la declaració i el programa de les Nacions Unides per a una cultura de la pau veure <http://cpnn-world.org/resolutions/resA-53-243A.html> i <http://cpnn-world.org/resolutions/resA-53-243B.html>

⁸¹ <http://robertmuller.org/rm/R1/Home.html>,

⁸² MULLER, Robert, “foreword”, a BEVERLESIU, Joel (ed.), *A Sourcebook for the Community of Religions*, The Council for a Parliament of the World’s Religions, Chicago, 1993, p. IX.

⁸³ *Ibidem*, p. X.

Unides, i més particularment de la UNESCO, d'una banda, i la el pensament de Raimon Panikkar, d'una altra. Després d'una reunió llarga i inspiradora a Tavertet la primavera del 1997, Panikkar va demanar que aquest projecte fos presentat a Fèlix Martí, fundador i director del Centre UNESCO de Catalunya, que el va rebre amb les mans obertes i acabaria facilitant i acollint amb decisió i empena la creació de l'embrió que amb el temps havia d'esdevenir l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós.

Panikkar és tot un personatge, més admirat i reconegut que seriosament i rigorosa conegut a Catalunya. La seva aproximació inicial a les religions li ve dels seus orígens familiars, fill de pare indi hindú i de mare cristiana catòlica catalana. Ell, que va ser sacerdot catòlic fins al final de la seva vida, havia afirmat reiteradament la seva identitat plural manifestant-se en públic alhora cristià, hindú, budista i secular. Per a Panikkar el diàleg intrareligiós –el que es produeix no només entre els creients i tendències d'una mateixa religió sinó sobretot amb les pròpies fonts espirituals- és la base del diàleg interreligiós, perquè el diàleg només té sentit si és profund, autèntic, honest i es fa des de l'essencial. Només així es pot garantir la fecundació mútua entre religions, el que ell anomena *diàleg dialogal* (aquest adjectiu, que és un neologisme panikkarià, va ser triat com a títol de l'única revista interreligiosa de l'estat de la que parlem en aquesta publicació) i una pau en profunditat. De tota manera, Panikkar proposa tota una hermenèutica molt útil per al diàleg intercultural i interreligiós⁸⁴. Ell va ser durant molt anys professor de religions comparades a la Universitat de Santa Bàrbara, a Califòrnia. Al llarg dels seus més de 50 llibres i centenars d'articles ha ofert una sèrie d'eines conceptuals que permeten entendre millor el marc de relacions i els canals de comunicació i diàleg entre religions. En aquest sentit, Panikkar deixa molt clar que cap teoria ni pretensió universal, per bona voluntat que pugui tenir, pot anular les polaritats, les diferències entre les religions. Per això proposa una alternativa a qualsevol teoria pluralista universal neocolonialista massa condicionada per les sospites de la modernitat occidental: la confiança còsmica en la Realitat Última relacional, que considera trinitària. Per Panikkar la mateixa veritat és pluralista però no plural. No hi ha un sistema absolut que permeti jutjar els altres i això sense caure ni en l'absolutisme ni en el relativisme. Panikkar va participar activament en el II i IV Parlaments de les Religions del Món, tot i que va dissentir de la proposta d'una ètica mundial que va fer Hans Küng no tant pel seu fons, sinó per la forma poc participativa i democràtica com es va acordar en el II Parlament de Chicago del 1993.

---

⁸⁴ Cfr. PANIKKAR, R., *The Intrareligious Dialogue*, Paulist Press, New York, 1999.

4. PRINCIPALS EIXOS TEMÀTICS

Les iniciatives interreligioses que s'inspiren en la doctrina de les Nacions Unides i, en particular, de la UNESCO poden tenir els següents eixos temàtics que han de servir per desenvolupar una sèrie de tasques prioritàries:

- Anàlisi i promoció del diàleg interreligiós, especialment a l'àmbit local, a les presons, entre dones i entre joves.
- Anàlisi i facilitació de les formes de promoció i desenvolupament de la tolerància, dels drets i de les llibertats en els discursos religiosos sobre l'alteritat.
- Informar, recordar i promoure el marc jurídic internacional, estatal i municipal que reconeix i desenvolupa el dret de llibertat religiosa que es recull a l'article 18 de la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH) i que és un dret inalienable de la persona.
- Promoure i desenvolupar la reflexió, l'anàlisi i uns criteris i objectius ètics de l'actuació en l'àmbit de la prevenció i mediació interreligiosa i interconviccional, d'acord amb els principis i valors de les Nacions Unides i, molt particularment, de la UNESCO.
- Teorització i sistematització de la cogestió de la diversitat religiosa, del diàleg i de la mediació interreligiosos basades en la praxi de l'experimentació de les propostes sobre el terreny a través del treball de activistes de camp i de les bones pràctiques que es recullen a la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes. Estudi de les formes de promoció del discurs de cogestió de la diversitat religiosa, especialment en l'àmbit municipal.
- Estudiar i desenvolupar la relació entre cogestió de la diversitat religiosa i la prevenció i mediació interreligiosa de conflictes.
- Estudiar els drets humans des de i en les tradicions religioses i conviccionals i valorar la seva utilitat en la cultura del diàleg i en la mediació i prevenció de conflictes.
- Promoure l'equitat de gènere i el respecte a les llibertats democràtiques en les tradicions religioses i en el diàleg interreligiós.
- Afavorir la prevenció de la radicalització i la desradicalització de grups religiosos a través del diàleg i de la mediació interreligiosos.
- Promoure la formació dels cossos policials en el coneixement de la diversitat religiosa a través de cursos i materials educatius.
- Promoure la sostenibilitat a través del diàleg interreligiós (conjuntament amb les entitats de la societat civil que es dediquen a la sostenibilitat).
- Afavorir l'educació en la tolerància religiosa (conjuntament amb l'administració i les entitats de la societat civil que es dediquen a l'educació)
- Afavorir la recerca (observació, anàlisi i prospectiva) en els camps de la diversitat religiosa, de la llibertat religiosa i de convicció, de la mediació interreligiosa i de la prevenció de la radicalització religioso i conviccional.

5. DIALOGAL I ALTRES PUBLICACIONS

(Manu Pérez)

Dialogal és una revista trimestral en paper sobre el diàleg interreligiós i la diversitat religiosa. Es publica en català i és la primera i la única amb aquesta especialització a l'Estat espanyol. Potser la publicació més semblant és la revista

francesa *Le monde des religions*, tot i que aquesta té uns objectius molt més directament vinculats amb el món editorial i mediàtic i compta –lògicament– amb molts més recursos. *Dialogal* és fruit que, l'any 2002, l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós i l'editorial catalana El Ciervo es possessin d'acord per llençar un primer número. *Grosso modo*, els termes de l'acord van ser –i encara són– que l'associació es feia responsable del contingut (de definir la línia ideològica, triar els temes de cada número, contactar els articulistes, editar els textos, etc.) i que l'editorial aportava la infraestructura necessària per fer una revista (maquetació, impressió, distribució...), la mateixa que li permet publicar la pròpia *El Ciervo*, la revista cultural més antiga a tot l'Estat, i *Foc Nou*, revista de reflexió cristiana nascuda per difondre l'esperit renovador del Concili Vaticà II.

Amb *Dialogal*, l'objectiu de l'associació és oferir un altre material, en aquest cas periodístic, per a un millor coneixement de les religions que, a més a més, serveixi per facilitar el diàleg entre les persones que les tenen. Aquesta doble vessant divulgativa i alhora compromesa implica, a la pràctica, un cert desafiament per a un mitjà de comunicació: és possible ser un autèntic mitjà (és a dir, teòricament, que sigui crític, amb pretensions d'objectivitat, rigorós sense caure en l'academicisme, etc.) i alhora ser, explícitament i amb totes les exigències que això suposa –i que s'expliciten més endavant– una eina educativa, sensibilitzadora, al servei de la convivència interreligiós?

Contràriament a la forma que tenen d'abordar l'àmbit de les religions alguns mitjans de comunicació –que massa sovint es mouen entre els extrems de la informació servil i la crítica despietada a la religió– *Dialogal* intenta fer combinable un bon periodisme amb l'activisme a favor d'una societat menys dividida en matèria de creences i conviccions. Ambdues vessants es consideren, de fet, interdependents. La garantia per a un tractament mediàtic de les religions que sigui de qualitat cal trobar-la en aquest mateix compromís amb totes les persones i els grups que formen la societat i que és el que en la pràctica periodística demana moderació, equitat... Alhora, aquesta voluntat explícita d'afavorir el diàleg no ha d'esdevenir ingènua ni pamfletària, precisament en virtut de les ja mencionades exigències de rigor, contrastació, crítica, etc. de tot producte periodístic.

Més concretament, el lligam entre el periodisme i el diàleg interreligiós l'ofereix el propi ideari ideològic laic i universalista de l'associació, aquell que han desenvolupat les Nacions Unides i la UNESCO en matèria de diversitat religiosa i diàleg entre religions. Molt especialment, la revista es guia –tant en el seu enunciat (l'article 18) com en el seu desenvolupament (l'observació 22)– pel dret a la llibertat de pensament, consciència i religió, expressat en el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (1976). L'esperit amb el que

aquest text aborda el fenomen religiós s'expressa en el principi segons el qual cal "entendre els termes *religió* i *creença* en sentit ampli", és a dir "no limitant-se a les religions tradicionals o amb característiques o pràctiques anàlogues a les tradicionals" i incloent tota mena de perspectives: "teistes, no teistes i atees"⁸⁵. D'aquest principi, *Dialogal* es pot dir que en fa una mena de llibre d'estil. A l'hora de representar la realitat multireligiosa (o sigui d'escollir unes temàtiques, uns enfocaments, uns opinadors, uns entrevistats, etc.), la intenció de la revista és oferir una mirada no confessional, que superi les perspectives culturalment i ideològica parcials i injustes de les religions i que permeti que aquestes religions es visualitzin de la forma més completa possible.

Ser un mitjà especialitzat i independent que presenta la diversitat religiosa procurant no posicionar-se de partida i alhora denunciant sense discriminar és una tasca complexa. Per començar, obliga a buscar un equilibri entre aquelles perspectives que s'expressen des de "dins" de l'àmbit religiós i ideològic (veus que s'expressen com a creients o no creients, com a membres d'una i altra tradició religiosa o espiritual, etc.), aquelles que ho fan des de "fora" (científics de la religió de les diferents disciplines: sociòlegs, antropòlegs, filòsofs...) i aquelles que combinen explícitament les dues dimensions. Així, tant el consell de redacció de la revista com els col·laboradors habituals es componen de persones representatives d'aquests tres grups.

Ahora, *Dialogal* té la peculiaritat d'haver desenvolupat amb els anys un planter de joves periodistes que aborden les religions a través de reportatges i cròniques que combinen sensibilitat, empatia, curiositat, una sana suspicàcia i fins i tot un subtil sentit de l'humor. Tots aquests són trets "mediadors" que permeten una eficaç identificació dels lector i lectores, predisposant-los cap a realitats que els són alienes i per això mateix poc simpàtiques *a priori*. Aquest periodisme marca de la casa és, de fet, deutor de l'escola periodística de la mateixa El Ciervo i de l'estil característic (indagador, sensible, humil, divertit...) de qui fou el seu fundador, el periodista Llorenç Gomis.

Sens dubte, l'aplicació periodística dels valors que *Dialogal* vol representar (neutralitat, equitat etc.) té algunes limitacions pràctiques que resulta interessant explicitar aquí. En primer lloc, la no confessionalitat és un ideal difícil d'assolir quan s'exerceix des d'un lloc i un temps en que una certa tradició (el cristianisme catòlic) té un pes cultural majoritari i molt especialment quan ens atensem directament, com és el cas, a l'àmbit religiós. Això, per exemple, vol dir que a la revista li costa molt menys recollir veus –i bones veus- més o menys vinculades a aquesta tradició que a les altres i que això, inevitablement, s'acaba notant en alguna pàgina. De la mateixa manera, la sociologia també marca el tractament desigual que acaben rebent les diferents minories religioses a la revista. Ara mateix, a Catalunya, posem per cas, no té el mateix interès l'encaix social i polític de l'islam que el de l'hinduisme (tot i que també és cert que analitzar aquest segon pot ser una bona manera d'aprofundir l'anàlisi sobre el primer). El que es vol dir és que, en última instància, *Dialogal* no pot evitar reflectir en un cert grau –que a uns i altres sembla més o menys excessiu com atesten les crítiques que ha rebut la revista- les asimetries vàries de la seva societat.

---

⁸⁵ Torradeflot, Francesc: *Diàleg entre religions. Textos fonamentals* (Trotta, Madrid, 2002). Pàg. 22.

En segon lloc, fomentar el diàleg interreligiós ja és, necessàriament, una decantació religiós-ideològica del tipus que normalment s'anomena "progressista" o "liberal". Perquè ni molt menys tots els grups a l'interior de les diferents tradicions són partidaris d'aquest diàleg, i encara n'hi ha menys que ho són en el format "ampli" que proposen les Nacions Unides (hi ha grups, per exemple, que restringeixen el diàleg a les sovint anomenades "grans" religions, situant-se, evidentment, entre les mateixes). Així, entre les veus reproduïdes a *Dialogal* es dona naturalment un excés d'aquelles que són representatives de les tendències més obertes a la diferència, excés aquest que no correspon a la realitat sociològica. De totes maneres, és interessant apuntar que per a un cert sector també vinculat a l'àmbit religiós, la causa del diàleg interreligiós no és ni molt menys tan "progressista", doncs manté en el mateix nom una hegemonia d'allò "religiós" sobre allò "no religiós" que no concorda amb la societat laica actual⁸⁶.

La limitació o, millor dit, el desafiament fonamental del periodisme interreligiós que intenta exercir *Dialogal* és la impossibilitat pràctica de descriure exhaustivament aquest fenomen de la religió en sentit ampli que és, per definició, il·limitat i alhora irrepresentable. Tal i com la mateixa perspectiva dels drets civils i polítics indica, la religió, el pensament i la consciència tenen una vivència individual que cap experiència col·lectiva, tot i ser igualment legítima, pot substituir. Això significa que, d'alguna manera, hi ha tantes religions com persones i que, com explicava Raimon Panikkar, ningú no pot pretendre exercir i encara menys monopolitzar la representació d'una religió⁸⁷. La representació de tipus oficial, institucional i jeràrquica és només una representació parcial.

Així, la dificultat de cada número i de tots els números en conjunt de *Dialogal* no consisteix només en intentar donar la paraula a membres de diferents creences i conviccions (cristians, musulmans, budistes, ateus, agnòstics, etc.). També cal buscar la diversitat interna a cadascuna d'aquestes grans famílies (per exemple, entre els musulmans: sunnites, xiïtes, sufís, d'origen magrebí, pakistanès, sudsaarià, etc.) i altres moltes diversitats tant externes com internes no menys decisives: reformadors i conservadors, creients de base i intel·lectuals, immigrants i autòctons, homes i dones, joves i vells, etc.

Finalment, *Dialogal* també ha d'afrontar una limitació degut al fet que el seu sigui un àmbit d'especialització avui majoritàriament desprestigiada i difamada. Les religions estan efectivament relacionades –i de vegades molt directament– amb moltes accions i manifestacions que van des de la mera irresponsabilitat fins el crim més atroç. A més a més, malauradament, aquest no és només un fet històric passat, sinó plenament actual. D'això, periodísticament, cal deixar-ne constància i fer-ne crítica i denúncia. Ara bé, no només aquest sinó qualsevol mitjà que abordi la religió tampoc no pot obviar dues altres evidències contrastades: (1) que les religions també han fet i fan aportacions decisives per al benestar espiritual i material de les societats i que (2) en la mesura que emfatitza –sense necessitat de distorsionar– allò positiu sobre allò negatiu, el mitjà de comunicació exerceix més autènticament la seva vocació de servei. Així ho consideren les mateixes Nacions Unides i la

---

⁸⁶ *Dialogal* núm. 44 (hivern 2012): "Les creences són pròpies de les societats que no volen canviar, però avui vivim de canviar". Entrevista a Marià Corbí, per Manuel Pérez. Pàgs. 38-41.

⁸⁷ *Dialogal* núm. 9 (primavera 2004): "La gran epidèmia moderna és la banalitat". Entrevista a Raimon Panikkar, per Francesc Rovira. Pàgs. 18-22.

UNESCO, que porten anys cridant reiteradament els mitjans de comunicació perquè desenvolupin aquesta “funció constructiva que faciliti el diàleg i un debat lliures i oberts i difongui el valor de la tolerància”⁸⁸.

Altres publicacions

A més a més de *Dialogal*, des del 1993 hi ha hagut una sèrie de publicacions sobre diversitat religiosa i diàleg interreligiós que han anat sembrant el panorama cultural català. A banda d'un seguit de documentació UNESCO de referència, entre la que destaquem la publicació del dos volums del *The Contribution by Religions to the Culture of Peace*⁸⁹, tenim l'aparició del *Calendari Interreligiós* que, amb un tema transversal diferent cada any, recull la sensibilitat diversa de les diferents tradicions religioses, espirituals i conviccionals del nostre país així com les seves principals festivitats i celebracions. A més, hi ha hagut un seguit de publicacions que estan disponibles, la majoria d'elles, a la pàgina web d'AUDIR⁹⁰.

---

⁸⁸ Centre UNESCO de Catalunya: *Declaració de principis sobre la tolerància*. Col·lecció d'instruments normatius de la UNESCO (Angle, Barcelona, 2007). Pàg. 16.

⁸⁹ Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya, 1993-1994.

⁹⁰ Entre les disponibles digitalment: *Religions i objectius del mil·lenni*, Les tradicions religioses en els llibres de text, *Guia de recursos sobre diversitat religiosa i de conviccions i Fitxes descriptives de les celebracions religioses a Catalunya*. Entre les disponibles en paper: *Vocabulari de les religions per a mitjans de comunicació* (AUDIR, Angle editorial/Centre UNESCO de Catalunya, 2004) i *Vine a la festa* (YYY).

6. RELACIONS EXTERIORS I INTERNACIONALS

Les iniciatives interreligioses inspirades en la doctrina de Nacions Unides han de procurar mantenir relacions regulars amb la seu central de la UNESCO a París (www.unesco.org), especialment amb la Divisió de Cultura a través del programa de diàleg Interreligiós i amb la Secció de Polítiques Multiculturals i Migracions Internacionals de la Divisió de Ciències Humanes i Socials, Recerca i Política (programa Dret a la Ciutat que és conjunt amb UN Habitat). Amb l'auspici d'aquesta darrera secció es duu a terme la coordinació de la Xarxa Internacional sobre Religió i Mediació en Zones Urbanes que té un domini web propi⁹¹.

La Iniciativa de les Religions Unides - IRU (URI en anglès) (www.uri.org) és l'organització interreligiosa de base més important pel que fa a la seva presència territorial i al volum d'activitat. L'organització té ara ja gairebé 600 grups i organitzacions membres arreu del món. És una organització històricament vinculada a les Nacions Unides, on té estatut consultiu, i molt inclusiva. AUDIR en va ser membre fundador l'any 2000 a Pittsburg i és actualment membre del URI Europe Executive Committee, amb seu a Brussel·les, i del Standing Committee del Global Council, que és el màxim òrgan de govern de l'organització i està a la seu central de l'organització a San Francisco.

AUDIR té també relacions oficials amb la Conferència Mundial de Religions per a la Pau (www.wcrp.org) des de l'any 2001. Religions for Peace és una organització de diàleg interreligiós que treballa fonamentalment amb i a partir d'autoritats i personalitats religioses de referència. Treballa per a construir la pau i per combatre la pobresa amb líders, joves i dones de les diferents creences. La relació i presència d'AUDIR és especialment en l'àmbit europeu (European Governing Boarding of Religions for Peace - Europe) i en el de dones (European Women of Faith Network), però també és present –i actualment coordina– a la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes.

AUDIR té relacions també amb l'Interfaith Center de Nova York (www.interfaithcenter.org) que, a més de ser present a la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes, va convidar a Unescocat a formar part del projecte International Sister Cities Initiative, invitació que va ser acceptada, organitzant-se tres trobades internacionals de líders religiosos, autoritats civils i policials a Nova York, Barcelona i Glasgow en tres anys successius. Matt Weimer, u dels pensadors de l'Interfaith Center, participa també regularment en la revista interreligiosa *Dialogal* de l'AUDIR.

Hi ha hagut també una relació estreta amb l'Interfaith Encounter Association (<http://www.interfaith-encounter.org>), amb seu a Jerusalem, que també és membre de la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes i amb qui s'ha establert col·laboració freqüent en determinats projectes, especialment de diàleg interreligiós abrahàmic.

---

⁹¹ Cfr. www.rel-med.net

La relació amb el Council for a Parliament of World Religions (www.cpwr.org) es va iniciar formalment al 2002, quan es va segellar l'acord d'esdevenir la contrapart local de l'organització del IV Parlament de les Religions del Món, en el qual Unescocat va ser responsable de la secretaria tècnica local, desenvolupant tasques de difusió i de programació. El Council va valorar molt la tasca feta fins aleshores per AUDIR però es va veure clar que l'entitat econòmicament modesta de l'associació no permetia signar l'acord amb ella, proposant i arribant finalment a fer l'acord formal amb Unescocat que era l'entitat "mare" o acollidora d'AUDIR. La fita del Parlament, que es va celebrar dins del marc del Fòrum de les Cultures Barcelona 2004 durant el mes de juliol i que va reunir unes 9000 persones, va permetre desenvolupar una tasca ampla de sensibilització de la societat catalana però va generar una reacció inesperada de la part d'alguns responsables religiosos que van voler, des d'aleshores, liderar, en principi amb pretensions d'exclusivitat, el diàleg interreligiós, restringint-lo a representants oficials. Aquesta postura s'ha anat suavitzant amb el pas del temps i actualment sembla que hi hagi una acceptació tàcita, i tal vegada creixent, d'altres formes de diàleg interreligiós albirant-se futures, desitjables i prometedores formes de cooperació.

El Parlament va deixar la llavor de la Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós (www.audir.org), integrada ara mateix per 19 entitats de l'àrea geogràfica de cultura catalana, que ja ha convocat 5 edicions del Parlament Català de les Religions (Barcelona, Manresa, Alacant, Lleida i Perpinyà). La Xarxa es va replantejar el format del Parlament el 2011. La Xarxa va enviar un delegat al Parlament de les Religions del Món 2009 que es va celebrar a Melbourne. Les relacions amb el Council són correctes i de confiança mútua però esporàdiques.

La Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós la integren, com hem dit, 19 entitats que es dediquen de manera prioritària a la promoció i al desenvolupament del diàleg interreligiós⁹². La majoria de les entitats estan conformades per membres significatius i de referència de les comunitats religioses locals o del barri, tot i que molt sovint l'autoritat d'aquestes persones a les seves comunitats és més moral que institucional. Així, doncs, totes aquestes entitats practiquen fonamentalment un diàleg interreligiós de base. AUDIR duu a terme el servei de coordinació de la Xarxa. És essencial la bona relació de col·laboració amb la Xarxa per dur a terme els objectius generals que qualsevol iniciativa interreligiosa de diàleg inspirada en les Nacions Unides té encomanats i que, en la seva immensa majoria, comparteix amb les entitats membres. La coordinació de la Xarxa mira també de mantenir relacions amb les organitzacions i entitats de diàleg interreligiós que no són membres de la Xarxa, valorant les possibles convergències des del respecte seriós de les idiosincràsies i dels objectius respectius. La Xarxa va decidir el 2012 convocar el Parlament cada quatre anys i unes Jornades de Formació adreçades a les entitats membres de la Xarxa Catalana. Les primeres d'aquestes jornades es duran a terme el 6 d'abril de 2013 a Barcelona sota l'epígraf de "El diàleg interreligiós com a desactivació de les dinàmiques de l'odi" davant la creixent hostilitat contra algunes minories religioses, en particular, i contra el fet religiós en general a la societat catalana. Tenen una clara voluntat d'incidir en el canvi i la transformació, marcant un punt d'inflexió en la línia de un major compromís social en la Xarxa.

---

⁹² Cfr. www.audir.org

7. PERSPECTIVES DE FUTUR

Les iniciatives interreligioses inspirades en la doctrina de les Nacions Unides consideren important la capacitat i dinàmica d'adaptació continua a la realitat social de l'àmbit de la diversitat religiosa. Per aconseguir-ho és imprescindible tota una tasca permanent d'estudi i d'anàlisi sobre la mateixa diversitat, sobre el diàleg interreligiós i conviccional i sobre els drets humans i la diversitat religiosa, entre altres.

Aquest estudi es basa, d'una banda, en la lectura de publicacions de referència en aquests àmbits i en altres associats, i de l'altra, en les relacions personals amb les Xarxes, amb experts i acadèmics en ciències de les religions i amb representants oficials i significatius reconeguts de les diferents tradicions religioses i espirituals, sense excloure les convencionals de l'àmbit del pensament secular.

Cal tenir un contacte directe amb la realitat de la diversitat religiosa en el primer nivell de proximitat que és l'àmbit local. Aquest contacte es vehicula a través de les persones, professionals i voluntaris, que treballen sobre el terreny i es reuneixen regularment amb els membres dels grups de diàleg locals. D'aquesta manera teoria i praxis s'alimenten i fecunden mútuament intentant aconseguir una millora i aprofundiment al servei de la gestió de la diversitat religiosa en ajuntaments i barris des del marc, ideari i valors de la UNESCO.

S'ha de ser sensible al més ampli ventall ideològic, atenent a la diversitat general de tradicions religioses i espirituals i també a la diversitat interna present a cadascuna d'aquestes tradicions.

Així, doncs, l'estudi i l'anàlisi combinats amb l'atenció i l'escolta de la realitat concreta són pilars de l'*expertise* i de la capacitat d'adaptació i de creativitat i innovació de les iniciatives de diàleg interreligiós inspirades en la doctrina i valors de les Nacions Unides. Aquesta és la nostra millor carta per fer front amb garanties de qualitat a un futur proper que ha de servir per construir societats cada cop més plurals, participatives, enriquidores, creatives i convivencials. És també important continuar i aprofundir la col·laboració amb altres iniciatives socials en la millora, generació i desenvolupament de projectes transversals de caire interdisciplinar.

8. FINANÇAMENT

La tasca de les iniciatives interreligioses UNESCO i Nacions Unides és actualment possible gràcies, bàsicament, al finançament de les administracions públiques. Tanmateix, aquest finançament - especialment en l'actual situació de crisi econòmica i social - és força limitat si tenim en compte l'abast dels desafiaments i necessitats a les que fem front i que cada cop es presenten com a més apressants. Massa sovint l'urgent no permet atendre allò imprescindible i necessari.

Un finançament més ample i adequat permetria consolidar l'estructura per fer possible eixamplar el ventall de l'actuació i difondre i promoure el model UNESCO a la resta de l'estat i internacionalment. Per aquesta raó és cada cop més prioritari aconseguir finançament privat complementari i explorar noves vies i modalitats de finançament més imaginatives, entre les quals no es pot descartar el mecenatge.

9. ANNEX I-a: PRINCIPALS FONTS DOCUMENTALS D'INSPIRACIÓ

Pel que fa al dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió

Fons internacionals. Nacions Unides

Article 18 de la Declaració Universal de Drets Humans (1948)

“Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, així com la llibertat de manifestar la seva religió o la seva creença, individualment i col·lectiva, tant en públic com en privat, mitjançant l’ensenyament, la pràctica, el culte i l’observança.”⁹³

Article 18 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (1976)

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de tenir o d’adoptar la religió o les creences de la seva elecció, així com la llibertat de manifestar la seva religió o les seves creences, individualment o col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant el culte, la celebració del ritus, les practiques i l’ensenyament.
2. Ningú no serà objecte de mesures coercitives que puguin menyscabar la seva llibertat de tenir o adoptar la religió o les creences de la seva elecció.
3. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences estarà subjecta únicament a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries per a protegir la seguretat, l’ordre, la salut o la moral públiques, o els drets i llibertats fonamentals dels altres.
4. Els estats parts d’aquest Pacte es comprometen a respectar la llibertat dels pares i, si s’escau, dels tutors legals, per a garantir que els fills rebin l’educació religiosa i moral que estigui d’acord amb les seves pròpies conviccions.⁹⁴

Declaració sobre l’Eliminació de Totes les Formes d’Intolerància i Discriminació Basades en la Religió o en la Creença (1981)

[Art. 2] 2. Als efectes de la present Declaració, s’entén per «intolerància i discriminació basades en la religió o la creença» tota distinció, exclusió, restricció o preferència fundada en la religió o en la creença i que tingui com a finalitat o efecte l’abolició o el menyscapse del reconeixement, el gaudi o l’exercici en plena igualtat dels drets humans i llibertats fonamentals.

[Art. 3] La discriminació entre els éssers humans per motius de religió o creença consisteix una ofensa a la dignitat humana i una negació dels principis de la Carta de les Nacions Unides, i ha de ser condemnada com a violació dels drets humans i les llibertats fonamentals (...), i com un obstacle per a les relacions amistoses i pacífiques entre les nacions.

---

⁹³ Article 18 de la Declaració Universal de Drets Humans adoptada i proclamada per l’Assemblea General de les Nacions Unides en la seva resolució 217 A (III), de 10 de desembre de 1948.

⁹⁴ Aquest text ha de ser completat per l’Observació General 22 de 30 de juliol de 1993 del Comitè de Drets Humans que matitza com cal interpretar l’article 18 del Pacte. Podeu veure el text sencer d’aquesta observació o comentari a TORRADEFLOT, T. (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, Trotta, Madrid, 2002, p. 21-26. Cfr. també art. 1 de la Declaració sobre l’Eliminació de Totes les Formes d’Intolerància i Discriminació Basades en la Religió o en la Creença (1981).

[Art. 4] 1. Tots els estats adoptaran mesures eficaces per a prevenir i eliminar tota discriminació per motius de religió o creença en el reconeixement, l'exercici i el gaudi dels drets humans i de les llibertats fonamentals en totes les esferes de la vida civil, econòmica, política, social i cultural.

2. Tots els estats faran tots els esforços necessaris per promulgar o derogar lleis, segons el cas, a fi de prohibir tota discriminació d'aquest tipus i per prendre les mesures adequades per a combatre la intolerància per motius de religió o creença en aquesta matèria.

[Art. 7] Els drets i llibertats enunciats en la present Declaració s'han de concedir en la legislació nacional de tal manera que tothom en pugui gaudir a la pràctica.⁹⁵

Resolució 48/128 de l'Assemblea General de les Nacions Unides sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància Religiosa (1993)⁹⁶

1. Insta els estats a assegurar que els seus sistemes constitucionals i legals ofereixin garanties totals de llibertat de pensament, de consciència, de religió i de creença, fins i tot que disposin de recursos efectius allà on hi hagi intolerància i discriminació per raons de religió o creences.

2. Reconeix que només amb la legislació no n'hi ha prou per a evitar les violacions de drets humans, inclòs el dret a la llibertat de religió i de creença.

3. Per consegüent, insta els estats a prendre totes les mesures apropiades per combatre l'odi, la intolerància i els actes de violència, fins i tot els motivats per l'extremisme religiós, i per estimular la comprensió, la tolerància i el respecte en les qüestions relacionades amb la llibertat de religió i de creença.

4. Insta els estats a assegurar que, en el curs de les seves obligacions oficials, els membres dels organismes de la llei, els funcionaris, els educadors i altres funcionaris públics respectin les diferents religions i creences i no discriminin a persones que professen altres religions o creences.

5. Així mateix fa una crida a tots els estats perquè, d'acord amb la seva legislació nacional, facin esforços més grans per assegurar que els llocs religiosos i els santuaris siguin completament respectats i protegits.

8. Considera desitjable augmentar les activitats d'informació promocional i pública de les Nacions Unides en qüestions relacionades amb la llibertat de religió i de creença i assegurar que es duguin a terme mesures apropiades per a aquesta finalitat en la Campanya Mundial d'Informació Pública dels Drets Humans.

L'esperit de la resolució continua de manera més positiva a través de la recent Declaració del Mil·lenni de les Nacions Unides. Aquesta declaració, que, com tota declaració de les Nacions Unides, té un valor moral de recomanació que orienta el marc d'actuació dels estats membres, fou adoptada en la vuitena reunió plenària de l'Assemblea General, el 8 de setembre del 2000. Fa una crida a respectar la diversitat de creença, cultura i llengua (l, 4), a valorar les diferències en i entre les

---

⁹⁵ Text sencer de la Declaració a TORRADEFLOT, T. (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, p. 29-32.

⁹⁶ Podeu consultar el text íntegre d'aquesta resolució a TORRADEFLOT, F. (ed.), *Diàleg entre religions - Textos fonamentals*, p. 33-38. Es tracta d'una resolució adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de desembre del 1993 que reafirma la Declaració sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i de Discriminació Basades en la Religió o en la Creença, de 25 de novembre del 1981. Aquesta resolució segueix l'esperit de la crida adreçada als estats per la Conferència Mundial sobre Drets Humans que es va celebrar a Viena del 14 al 25 de juny del 1993. Aquesta crida va consistir en demanar als estats el compliment de llurs obligacions internacionals per a combatre la intolerància i la violència relacionades amb la religió o la creença, incloses les pràctiques de discriminació contra les dones i la destrucció de llocs religiosos.

societats com un bé preciós de la humanitat i a promoure la cultura de la pau i el diàleg entre civilitzacions (I, 6)⁹⁷.

Fonts internacionals. Institucions europees

Convenció Europea de Drets Humans (1950)

[Art. 9] 1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar la pròpia religió o creença, així com la llibertat de manifestar la seva religió o les seves creences, individualment o col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant el culte, la pràctica de l'ensenyament i l'observança.

2. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences estarà subjecta únicament a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries en una societat democràtica per protegir la seguretat pública, l'ordre públic, la salut o la moral, o els drets i llibertats fonamentals dels altres.

Estat espanyol. Constitució espanyola

[Art. 14] Los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social.

[Art. 16] 1. Se garantiza la libertad ideológica, religiosa y de culto de los individuos y las comunidades sin más limitación, en sus manifestaciones, que la necesaria para el mantenimiento del orden público protegido por la ley. 2. Nadie podrá ser obligado a declarar sobre su ideología, religión o creencias. 3. Ninguna confesión tendrá carácter estatal. Los poderes públicos tendrán en cuenta las creencias religiosas de la sociedad española y mantendrán las consiguientes relaciones de cooperación con la Iglesia Católica y las demás confesiones.

[Art. 27] 3. Los poderes públicos garantizan el derecho que asiste a los padres para que sus hijos reciban la formación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.

Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de Llibertat Religiosa (B.O.E. de 24 de juliol)

[Art. 1] 1. El Estado garantiza el derecho fundamental a la libertad religiosa y de culto, reconocida en la Constitución, de acuerdo con lo prevenido en la presente Ley Orgánica.

2. Las creencias religiosas no constituirán motivo de desigualdad o discriminación ante la Ley. No podrán alegarse motivos religiosos para impedir a nadie el ejercicio de cualquier trabajo o actividad o el desempeño de cargos o funciones públicas.

3. Ninguna confesión tendrá carácter estatal.

[Art. 2] 1. La libertad religiosa y de culto garantizada por la Constitución comprende, con la consiguiente inmunidad de coacción, el derecho de toda persona a:

a) Profesar las creencias religiosas que libremente elija o no profesar ninguna; cambiar de confesión o abandonar la que tenía; manifestar libremente sus propias creencias religiosas o la ausencia de las mismas, o abstenerse de declarar sobre ellas.

---

⁹⁷ Text sencer en anglés a <http://www.un.org/documents/ga/res/55/a55r002.pdf>, i en espanyol a <http://www.un.org/spanish/milenio/ares552.pdf>

b) Practicar los actos de culto y recibir asistencia religiosa de su propia confesión; conmemorar sus festividades, celebrar sus ritos matrimoniales; recibir sepultura digna, sin discriminación por motivos religiosos, y no ser obligado a practicar actos de culto o a recibir asistencia religiosa contraria a sus convicciones personales.

c) Recibir e impartir enseñanza e información religiosa de toda índole, ya sea oralmente, por escrito o por cualquier otro procedimiento; elegir para sí, y para los menores no emancipados e incapacitados, bajo su dependencia, dentro y fuera del ámbito escolar, la educación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.

d) Reunirse o manifestarse públicamente con fines religiosos y asociarse para desarrollar comunitariamente sus actividades religiosas de conformidad con el ordenamiento jurídico general y lo establecido en la presente Ley Orgánica.

2. Asimismo comprende el derecho de las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas a establecer lugares de culto o de reunión con fines religiosos, a designar y formar a sus ministros, a divulgar y propagar su propio credo, y a mantener relaciones con sus propias organizaciones o con otras confesiones religiosas, sea en territorio nacional o en el extranjero.

3. Para la aplicación real y efectiva de estos derechos, los poderes públicos adoptarán las medidas necesarias para facilitar la asistencia religiosa en los establecimientos públicos, militares, hospitalarios, asistenciales, penitenciarios y otros bajo su dependencia, así como la formación religiosa en centros docentes públicos.

[Art. 3] 1. El ejercicio de los derechos dimanantes de la libertad religiosa y de culto tiene como único límite la protección del derecho de los demás al ejercicio de sus libertades públicas y derechos fundamentales, así como la salvaguardia de la seguridad, de la salud y de la moralidad pública, elementos constitutivos del orden público protegido por la Ley en el ámbito de una sociedad democrática.

2. Quedan fuera del ámbito de protección de la presente Ley las actividades, finalidades y Entidades relacionadas con el estudio y experimentación de los fenómenos psíquicos o parapsicológicos o la difusión de valores humanísticos o espiritualistas u otros fines análogos ajenos a los religiosos.

[Art.4] Los derechos reconocidos en esta Ley ejercitados dentro de los límites que la misma señala serán tutelados mediante amparo judicial ante los Tribunales ordinarios y amparo constitucional ante el Tribunal Constitucional en los términos establecidos en su Ley Orgánica.

[Art.5] 1. Las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas y sus Federaciones gozarán de personalidad jurídica una vez inscritas en el correspondiente Registro público, que se crea, a tal efecto, en el Ministerio de Justicia.

2. La inscripción se practicará en virtud de solicitud, acompañada de documento fehaciente en el que consten su fundación o establecimiento en España, expresión de sus fines religiosos, denominación y demás datos de identificación, régimen de funcionamiento y órganos representativos, con expresión de sus facultades y de los requisitos para su válida designación.

3. La cancelación de los asientos relativos a una determinada Entidad religiosa sólo podrá llevarse a cabo a petición de sus órganos representativos o en cumplimiento de sentencia judicial firme.

[Art.6] 1. Las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas inscritas tendrán plena autonomía y podrán establecer sus propias normas de organización, régimen interno y régimen de su personal. En dichas normas, así como en las que regulen las instituciones creadas por aquéllas para la realización de sus fines, podrán incluir cláusulas de salvaguarda de su identidad religiosa y carácter propio, así

como del debido respeto a sus creencias, sin perjuicio del respeto de los derechos y libertades reconocidos por la Constitución, y en especial de los de libertad, igualdad y no discriminación.

2. Las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas podrán crear y fomentar, para la realización de sus fines, Asociaciones, Fundaciones e Instituciones con arreglo a las disposiciones del ordenamiento jurídico general.

[Art. 7] 1. El Estado, teniendo en cuenta las creencias religiosas existentes en la sociedad española, establecerá, en su caso, Acuerdos o Convenios de cooperación con las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas inscritas en el Registro que por su ámbito y número de creyentes hayan alcanzado notorio arraigo en España. En todo caso, estos Acuerdos se aprobarán por Ley de las Cortes Generales.

2. En los Acuerdos o Convenios, y respetando siempre el principio de igualdad, se podrá extender a dichas Iglesias, Confesiones y Comunidades los beneficios fiscales previstos en el ordenamiento jurídico general para las Entidades sin fin de lucro y demás de carácter benéfico.

[Art. 8] Se crea en el Ministerio de Justicia una Comisión Asesora de Libertad Religiosa compuesta de forma paritaria y con carácter estable por representantes de la Administración del Estado, de las Iglesias, Confesiones o Comunidades religiosas o Federaciones de las mismas, en las que, en todo caso, estarán las que tengan arraigo notorio en España, y por personas de reconocida competencia, cuyo asesoramiento se considere de interés en las materias relacionadas con la presente Ley. En el seno de esta Comisión podrá existir una Comisión Permanente, que tendrá también composición paritaria. A dicha Comisión corresponderán las funciones de estudio, informe y propuesta de todas las cuestiones relativas a la aplicación de esta Ley, y particularmente, y con carácter preceptivo, en la preparación y dictamen de los Acuerdos o Convenios de cooperación a que se refiere el artículo anterior.

Disposición transitoria primera. El Estado reconoce la personalidad jurídica y la plena capacidad de obrar de las Entidades religiosas que gocen de ella en la fecha de entrada en vigor de la presente Ley. Transcurridos tres años sólo podrán justificar su personalidad jurídica mediante la certificación de su inscripción en el Registro a que esta Ley se refiere.

Disposición transitoria segunda. Las Asociaciones religiosas que al solicitar su reconocimiento legal, de conformidad con lo establecido en la Ley cuarenta y cuatro mil novecientos sesenta y siete, de veintiocho de junio, hubieren hecho expresa declaración de ser propietarias de bienes inmuebles o de otra clase sujetos a registro público para la plena eficacia de su transmisión, cuya titularidad dominical aparezca a nombre de terceros, y aquellas que habiendo ya formulado ante la Administración esta declaración patrimonial solicitaren su inscripción legal con arreglo a lo prevenido en la presente Ley, podrán, en el plazo de un año, regularizar su situación patrimonial, otorgando los documentos en los que se reconozca la propiedad a favor de las mismas de aquellos bienes que figuren a nombre de personas interpuestas o utilizando cualquier otro procedimiento legal para justificar adecuadamente su dominio, hasta obtener la inscripción de los títulos en el Registro de la propiedad, con exención de toda clase de impuestos, tasas y arbitrios que pudieran gravar la transmisión, los documentos o las actuaciones que con tal motivo se originen.

Disposición derogatoria. Queda derogada la Ley cuarenta y cuatro mil novecientos sesenta y siete, de veintiocho de junio, y cuantas disposiciones se opongan a lo establecido en la presente Ley.

Disposició final. El Govern, a proposta del Ministeri de Justícia, dictarà les disposicions reglamentàries que se'n necessin per a l'organització i funcionament del Registre i de la Comissió Asesora de Llibertat Religiosa.

Altres documents que completen la normativa espanyola bàsica sobre llibertat religiosa⁹⁸

- Acords amb la Santa Seu (cristians catòlics)
  - Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado español (1976)
  - Acuerdo sobre asuntos jurídicos (1979)
  - Acuerdo sobre asuntos económicos (1979)
  - Acuerdo sobre Enseñanza y Asuntos Culturales (1979)
  - Acuerdo sobre la asistencia religiosa a las Fuerzas Armadas y el Servicio militar de clérigos y religiosos (1979)

- Acuerdos con las Confesiones minoritarias
  - Acuerdo de cooperación del Estado Español con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España
  - Acuerdo de cooperación del Estado Español con la Federación de Comunidades Israelitas de España
  - Acuerdo de cooperación del Estado Español con la Comisión Islámica de España

- Protección Penal de la libertad religiosa
  - Ley Orgánica del Código Penal de los delitos contra la libertad de conciencia, los sentimientos religiosos y el respeto a los difuntos

- Derecho de asociación
  - Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del Dret d'Associació (B.O.E. del 26)

- Enseñanza religiosa
  - LOGSE: Ley Orgánica de Ordenación del Sistema Educativo
  - Real Decreto sobre la enseñanza de la religión en los centros públicos
  - Convenio sobre régimen económico-laboral de los profesores encargados de la enseñanza religiosa católica en los Centros Públicos de Educación Infantil, Primaria y Secundaria.
  - Convenio sobre designación y régimen económico de las personas encargadas de la enseñanza religiosa evangélica, en los centros docentes públicos de educación primaria y secundaria
  - Convenio sobre designación y régimen económico de las personas encargadas de la enseñanza religiosa islámica, en los centros docentes públicos de Educación Primaria y Secundaria

- Asistencia religiosa en las Fuerzas Armadas
  - Reales Ordenanzas del Ejército de Tierra

---

⁹⁸ Aquests documents són el marc legal actual però alguns són qüestionats per haver estat legislat per governs molt condicionats per la situació predominant de la majoria religiosa cristiano catòlica a l'estat espanyol. Aquest fet es transparenta en gran part d'aquesta legislació. Els textos sencers de les diferents normatives es poden trobar a http://www.mju.es/asuntos_religiosos/menu_ne.html

- Reales Ordenanzas del Ejercito de la Armada
  - Reales Ordenanzas del Ejército del Aire
  - Servicio de Asistencia religiosa de las Fuerzas Armadas
  - Asistencia religiosa evangélica
  - Asistencia religiosa judía
  - Asistencia religiosa islámica

- Asistencia religiosa en centros penitenciarios, sanitarios y educativos
  - Ley Orgánica General Penitenciaria
  - Real Decreto del Reglamento Penitenciario
  - Convenio con la Iglesia católica sobre asistencia religiosa penitenciaria
  - Convenio con la Iglesia católica sobre asistencia religiosa sanitaria
  - Asistencia religiosa evangélica
  - Asistencia religiosa judía
  - Asistencia religiosa islámica
  - Asistencia religiosa en los centros educativos

- Matrimonio contraído en forma religiosa
  - Matrimonio religioso evangélico
  - Matrimonio religioso judío
  - Matrimonio religioso islámico
  - Instrucción de la Dirección General de los Registros y del Notariado sobre algunos matrimonios contraídos en forma religiosa

- Seguridad Social de ministros de culto y asimilados
  - Seguridad Social de los sacerdotes católicos
  - Seguridad Social de los religiosos católicos
  - Seguridad Social de los ministros de culto evangélicos

Codi penal

[Art. 510] 1. Els qui provoquin a la discriminació, a l'odi o a la violència contra grups o associacions, per motius racistes, antisemites o altres motius referents a la ideologia, religió o creences, situació familiar, la pertinença dels seus membres a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, malaltia o minusvalidesa, han de ser castigats amb la pena de presó d'un a tres anys i multa de sis a dotze mesos.

2. S'han de castigar amb la mateixa pena els qui, sabent-ne la falsedat o amb menyspreu temerari cap a la veritat, difonguin informacions injurioses sobre grups o associacions en relació amb la seva ideologia, religió o creences, la pertinença dels seus membres a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, malaltia o minusvalidesa.

[Art. 511] 1. Incorre en la pena de presó de sis mesos a dos anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos i inhabilitació especial per a ocupació o càrrec públic per un termini d'un a tres anys el particular encarregat d'un servei públic que denegui a una persona una prestació a la qual tingui dret per raó de la seva ideologia, religió o creences, la seva pertinença a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa.

2. Són aplicables les mateixes penes quan els fets es cometin contra una associació, fundació, societat o corporació o contra els seus membres per raó de la seva ideologia, religió o creences, la

pertinença dels seus membres o d'algun d'ells a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa.

3. Els funcionaris públics que cometin algun dels fets previstos en aquest article incorren en les mateixes penes en la meitat superior i en la d'inhabilitació especial per a ocupació o càrrec públic per un termini de dos a quatre anys.

[Art. 512] Els qui en l'exercici de les seves activitats professionals o empresarials deneguin a una persona una prestació a la qual tingui dret per raó de la seva ideologia, religió o creences, la seva pertinença a una ètnia, raça o nació, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa, incorren en la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de professió, ofici, indústria o comerç, per un període d'un a quatre anys.

[Art. 515] Són punibles les associacions il·lícites. Tenen aquesta consideració:

1r. Les que tinguin per objecte cometre algun delictes o, després de constituïdes, promoguin la comissió d'un delictes, així com les que tinguin per objecte cometre o promoure la comissió de faltes de forma organitzada, coordinada i reiterada.

2n. Les bandes armades, organitzacions o grups terroristes.

3r. Les que, fins i tot tenint per objecte un fi lícit, utilitzin mitjans violents o d'alteració o control de la personalitat per a la seva consecució.

4t. Les organitzacions de caràcter paramilitar.

5è. Les que promoguin la discriminació, l'odi o la violència contra persones, grups o associacions per raó de la seva ideologia, religió o creences, la pertinença dels seus membres o d'algun d'ells a una ètnia, raça o nació, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa, o hi incitin.

SECCIÓ SEGONA

Dels delictes contra la llibertat de consciència, els sentiments religiosos i el respecte als difunts

[Art. 522] Incorren en la pena de multa de quatre a deu mesos:

1r. Els qui per mitjà de violència, intimidació, força o qualsevol altre constrenyiment il·legítim impedeixin a un membre o uns membres d'una confessió religiosa practicar els actes propis de les creences que professin, o assistir-hi.

2n. Els qui pels mateixos mitjans forcin a altri a practicar actes de culte o ritus o a concórrer-hi, o a realitzar actes reveladors de professar o no professar una religió, o a mudar la que professin.

[Art. 523] El qui amb violència, amenaça, tumult o vies de fet, impedeixi, interrompi o pertorbi els actes, funcions, cerimònies o manifestacions de les confessions religioses inscrites en el corresponent registre públic del Ministeri de Justícia i Interior ha de ser castigat amb la pena de presó de sis mesos a sis anys, si el fet s'ha comès en un lloc destinat al culte, i amb la de multa de quatre a deu mesos si es realitza en qualsevol altre lloc.

[Art. 524] El qui en un temple, un lloc destinat al culte o en cerimònies religioses, executi actes de profanació en ofensa dels sentiments religiosos legalment tutelats ha de ser castigat amb la pena de presó de sis mesos a un any o una multa de 12 a 24 mesos.

[Art. 525] 1. Incorren en la pena de multa de vuit a dotze mesos els qui, per ofendre els sentiments dels membres d'una confessió religiosa, facin públicament, de paraula, per escrit o mitjançant

qualsevol mena de document, escarni dels seus dogmes, creences, ritus o cerimònies, o vexin, també públicament, els qui els professen o practiquen.

2. Incorren en les mateixes penes els qui facin públicament escarni, de paraula o per escrit, de qui no professi cap religió o creença.

[Art. 526] El qui, faltant al respecte que es deu a la memòria dels morts, violi els sepulcres o sepultures, profani un cadàver o les seves cendres o, amb ànim d'ultratge, destrueixi, alteri o danyi les urnes funeràries, panteons, làpides o nínxols, ha de ser castigat amb la pena de presó de tres a cinc mesos o una multa de sis a 10 mesos.⁹⁹

Estatut d'autonomia

[Art. 40]. Protecció de les persones i de les famílies. 8. Els poders públics han de promoure la igualtat de totes les persones amb independència de l'origen, la nacionalitat, el sexe, la raça, la religió, la condició social o l'orientació sexual, i també han de promoure l'eradicació del racisme, de l'antisemitisme, de la xenofòbia, de l'homofòbia i de qualsevol altra expressió que atempti contra la igualtat i la dignitat de les persones.

[Art. 42]. Cohesió i benestar socials. 7. Els poders públics han de vetllar per la convivència social, cultural i religiosa entre totes les persones a Catalunya i pel respecte a la diversitat de creences i conviccions ètiques i filosòfiques de les persones, i han de fomentar les relacions interculturals per mitjà de l'impuls i la creació d'àmbits de coneixement recíproc, diàleg i mediació. També han de garantir el reconeixement de la cultura del poble gitano com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble.

[Art. 52]. Mitjans de comunicació social. 1. Correspon als poders públics de promoure les condicions per a garantir el dret a la informació i a rebre dels mitjans de comunicació una informació veraç i uns continguts que respectin la dignitat de les persones i el pluralisme polític, social, cultural i religiós. En el cas dels mitjans de comunicació de titularitat pública la informació també ha d'ésser neutral.

[Art. 161] Relacions amb les entitats religioses. 1. Correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria d'entitats religioses que acompleixen llur activitat a Catalunya, que inclou, en tot cas, la regulació i l'establiment de mecanismes de col·laboració i cooperació per a l'acompliment de llurs activitats en l'àmbit de les competències de la Generalitat.

2. Correspon a la Generalitat la competència executiva en matèria relativa a la llibertat religiosa. Aquesta competència inclou en tot cas: a) Participar en la gestió del registre estatal d'entitats religioses amb relació a les esglésies, les confessions i les comunitats religioses que acompleixen llur activitat a Catalunya, en els termes que determinin les lleis. b) L'establiment d'acords i convenis de cooperació amb les esglésies, les confessions i les comunitats religioses inscrites en el registre estatal d'entitats religioses, en l'àmbit de competències de la Generalitat. c) La promoció, el desenvolupament i l'execució, en l'àmbit de les competències de la Generalitat, dels acords i dels convenis signats entre l'Estat i les esglésies, les confessions i les comunitats religioses inscrites en el registre estatal d'entitats religioses.

3. La Generalitat col·labora en els òrgans d'àmbit estatal que tenen atribuïdes funcions en matèria d'entitats religioses.

---

⁹⁹ Aquests documents són el marc legal actual, però alguns són qüestionats per haver estat legisllats per governs molt condicionats per la situació predominant de la majoria religiosa cristiano-catòlica a l'estat espanyol. Aquest fet és transparent en gran part d'aquesta legislació. Els textos sencers de les diferents normatives es poden trobar a http://www10.gencat.net/presidencia/AppJava/cat/dgar/leg_conv/legislacio.jsp

Llei de cultes.

Llei 16/2009, del 22 de juliol, dels centres de culte.

Preàmbul

Catalunya es troba en procés de creixement demogràfic i urbanístic. Molts municipis experimenten un augment progressiu de població i neixen nous barris i zones d'habitatges. Juntament amb aquest fet, la realitat religiosa de Catalunya és cada dia més plural, en part pel fenomen de la immigració, i hi conviuen diferents confessions, algunes de les quals compten amb una gran diversitat interna. La nova situació planteja nous reptes i demana noves respostes.

El buit legal existent fins ara sobre els centres de culte ha provocat disparitat de criteris entre els ajuntaments a l'hora de concedir llicències: des de l'aplicació rigorosa de la Llei 10/1990, del 15 de juny, sobre policia de l'espectacle, les activitats recreatives i els establiments públics .que no té en compte els centres de culte., fins a l'absència d'exigència de mesures de seguretat, avui considerades necessàries. En alguns casos, aquesta disparitat ha desorientat els responsables dels centres de culte, alguns dels quals han demanat la unificació de criteris.

El dret de llibertat religiosa i de culte és un dels drets fonamentals reconeguts per l'article 16 de la Constitució i és regulat per la Llei orgànica 7/1980, del 5 de juliol, de llibertat religiosa, que estableix que l'únic límit d'aquest dret és "la protecció del dret dels altres a l'exercici de llurs llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, la salut i la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic protegit per la llei en l'àmbit d'una societat democràtica". L'article 16 de la Constitució estableix, a més, que hi ha d'haver relacions de cooperació entre els poders públics i les confessions religioses. Així mateix, cal destacar els articles 10, 21 i 22 de la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, que vetllen per la llibertat de pensament, de consciència i de religió, la no-discriminació i el respecte per la diversitat cultural, religiosa i lingüística de la Unió Europea; i també la Carta europea de salvaguarda dels drets humans de la ciutat, l'article 3 de la qual estableix que la llibertat de consciència i de religió resta garantida a tots els ciutadans per les autoritats municipals, les quals, per mitjà de les normes respectives, han de portar a terme les accions necessàries per a garantir aquest dret i vetllar per evitar la creació de guetos. Finalment, el Parlament de Catalunya ja es va fer ressò l'any 2001 de la necessitat de salvaguardar el dret a l'obertura de locals de culte, per mitjà de la Moció 115/VII.

És evident, doncs, que ni el dret urbanístic ni el dret administratiu municipal no limiten per se el dret fonamental de llibertat religiosa, i que les autoritats locals no poden imposar més limitacions que les imprescindibles per a preservar els drets fonamentals.

Des del punt de vista competencial, l'article 161 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya reconeix a la Generalitat la competència exclusiva en matèria d'entitats religioses "que acompleixen llur activitat a Catalunya, que inclou, en tot cas, la regulació i l'establiment de mecanismes de col·laboració i cooperació per a l'acompliment de llurs activitats en l'àmbit de les competències de la Generalitat", i també la competència executiva per a la promoció, el desenvolupament i l'execució dels acords i els convenis signats amb les esglésies, les confessions i les comunitats religioses inscrites en el registre estatal d'entitats religioses. Així mateix, l'article 149 de l'Estatut atorga a la Generalitat la competència exclusiva, entre altres, pel que fa a ordenació del territori i urbanisme; l'article 160 li atribueix la competència exclusiva en matèria de règim local, i l'article 144 la competència compartida en matèria de medi ambient.

D'acord amb tot això, aquesta llei parteix del reconeixement del dret fonamental de llibertat religiosa i té com a finalitat facilitar l'exercici del dret de llibertat de culte, donar suport als alcaldes a l'hora de facilitar l'exercici d'aquest dret i vetllar per unes condicions adequades i proporcionades a l'activitat. pel que fa a la seguretat, la higiene i la dignitat dels locals de culte. També és una finalitat d'aquesta llei evitar possibles molèsties a terceres persones. Alhora, la llei evita causar problemes als centres de culte que ja presten els seus serveis sense dificultats.

L'aportació d'aquesta llei a la garantia de l'exercici del dret de llibertat de culte consisteix a establir que els plans d'ordenació urbanística municipal prevegin sòls amb la qualificació de sistema d'equipament comunitari on s'admetin els usos de caràcter religiós. L'obertura de locals de culte és un dret pel qual han de vetllar les administracions.

Per salvaguardar les condicions tècniques de seguretat i d'higiene necessàries en un centre de culte, la llei estableix que s'elabori un reglament que detalli aquestes condicions. Malgrat que tot local de concurrència pública requereix mesures de seguretat, és clar que el tipus d'activitat que es porta a terme en un centre de culte no és comparable a la d'un espectacle.

La llicència establerta per aquesta llei no té per objecte donar permís per a l'activitat religiosa en si, que és un dret fonamental, sinó garantir que l'ús del local concret per al qual s'atorga reuneix les condicions tècniques adequades al tipus d'activitat que s'hi ha de desenvolupar. Aquesta llicència ha de garantir, en cas que sigui necessari, i segons el tipus d'activitat vinculada a la pràctica del culte que s'hi hagi de portar a terme, que el local corresponent està preparat per a evitar causar molèsties a terceres persones.

Finalment, les disposicions addicionals i transitòries estableixen un règim específic per tal que la regulació dels centres de culte no signifiqui un perjudici per a les confessions que disposen de locals que presten serveis religiosos des de ja fa temps amb normalitat i sense problemes, i estableixen que es puguin atorgar ajuts per a adaptar els locals existents a les prescripcions d'aquesta llei.

Així, aquesta llei, des de la laïcitat .és a dir, des del respecte a totes les opcions religioses i de pensament i a llurs valors, com a principi integrador i marc comú de convivència., vol regular els centres de culte en termes de neutralitat i amb l'única finalitat de facilitar l'exercici del culte i de preservar la seguretat i la salubritat dels locals i els drets fonamentals de tots els ciutadans relatius a l'ordre públic. D'aquesta manera, i des de la col·laboració, vol enfortir uns valors que ja caracteritzen l'espai comú de la nostra societat: la convivència, el respecte a la pluralitat, la igualtat en els drets democràtics i la responsabilitat de tota la ciutadania, sense discriminacions de cap mena, en la construcció nacional de Catalunya.

TÍTOL PRELIMINAR. Disposicions generals

[Art. 1] Objecte. La finalitat d'aquesta llei és garantir l'aplicació real i efectiva del dret de les esglésies, les confessions i les comunitats religioses a establir centres de culte, i té per objecte preveure sòl on s'admeti o s'assigni l'ús religiós, d'acord amb les necessitats i la disponibilitat dels municipis, així com regular les condicions tècniques i materials mínimes que han de garantir la seguretat de les persones i les condicions adients de salubritat dels centres esmentats.

[Art. 2] Àmbit d'aplicació. 1. Aquesta llei s'aplica als centres de culte de concurrència pública inclosos en l'àmbit d'aplicació de la llei orgànica 7/1980, del 5 de juliol, de llibertat religiosa, i també a l'ús

esporàdic amb finalitats religioses d'equipaments o d'espais de titularitat pública no destinats habitualment a aquestes finalitats.

2. Resten fora de l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei els llocs de culte situats en centres hospitalaris, assistencials i educatius, cementiris, tanatoris i centres penitenciaris i els situats en espais de titularitat pública o privada destinats a altres activitats principals.

[Art. 3] Definició de centre de culte. Als efectes del que estableixen aquesta llei i les disposicions normatives que la despleguin, s'entén per centre de culte l'edifici o local de concurrència pública, de titularitat pública o privada, reconegut, declarat o certificat per l'església, la confessió o la comunitat religiosa respectiva reconeguda legalment d'acord amb la Llei orgànica de llibertat religiosa, i destinat principalment i de manera permanent a l'exercici col·lectiu d'activitats de culte.

TÍTOL I. De l'ordenació urbanística

[Art. 4] Fixació d'usos religiosos en els plans d'ordenació urbanística municipal. 1. Els plans d'ordenació urbanística municipal han de preveure sòls amb la qualificació de sistema d'equipament comunitari on s'admetin els usos de caràcter religiós de nova implantació, d'acord amb les necessitats i les disponibilitats dels municipis. A aquest efecte, s'han de tenir en compte la informació i les dades contingudes en aquests plans.

2. Les necessitats i les disponibilitats municipals no es poden determinar en cap cas en funció de criteris que puguin comportar algun tipus de discriminació per motius religiosos o de convicció.

[Art. 5] Assignació d'ús religiós i participació de les confessions. 1. Per a l'assignació de l'ús religiós als sòls qualificats d'equipament comunitari, s'ha d'aplicar la legislació urbanística vigent.

2. Les esglésies, les confessions i les comunitats religioses, amb la finalitat que es coneguin i es puguin preveure les necessitats existents amb relació a la construcció de llocs de culte, tenen dret a participar en el procés de formulació del planejament urbanístic, per mitjà dels canals que estableixen els programes de participació ciutadana dels plans d'ordenació urbanística municipal i amb la participació en els terminis d'informació pública que estableix la legislació urbanística per a la tramitació del planejament urbanístic.

[Art. 6] Ús esporàdic d'equipaments o espais de titularitat pública amb finalitats religioses. Les administracions públiques han de garantir a les esglésies, les confessions i les comunitats religioses un tracte igualitari i no discriminatori en les cessions i autoritzacions d'ús d'equipaments i espais públics, d'ús privatiu del domini públic, d'ocupació temporal de la via pública o d'ús de béns patrimonials per a dur a terme activitats esporàdiques de caràcter religiós.

TÍTOL II. De la intervenció administrativa sobre els centres de culte

Capítol I. Marc normatiu

[Art. 7] Marc normatiu d'aplicació comuna. L'establiment i l'inici d'activitats d'un centre de culte estan subjectes al que estableixen els capítols II, III i IV d'aquest títol, en el marc definit per la Llei orgànica de llibertat religiosa i per l'article 16 de la Constitució.

Capítol II. Llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte

[Art. 8] Condicions materials i tècniques de compliment obligat per als centres de culte. 1. Els centres de culte de concurrència pública han de tenir les condicions materials i tècniques necessàries per a garantir la seguretat dels usuaris i la higiene de les instal·lacions, i evitar molèsties a terceres persones. Aquestes condicions han d'ésser adequades i proporcionades, per no impedir ni dificultar l'activitat que es porta a terme en els dits centres.

2. El Govern ha d'establir per reglament les condicions tècniques i materials mínimes de seguretat, salubritat, accessibilitat, protecció acústica, aforament, evacuació i per a evitar molèsties a tercers que han de complir els llocs de culte de concurrència pública.

3. Les condicions establertes per reglament no poden ésser en cap cas més estrictes que les ja establertes per als locals de concurrència pública.

[Art. 9] Atorgament de la llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte. 1. Per a iniciar les activitats d'un nou centre de culte de concurrència pública s'ha d'obtenir prèviament una llicència municipal d'obertura i d'ús de centres de culte de naturalesa reglada.

2. Sempre que en un local que hagi obtingut la llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte es porti a terme qualsevol acció considerada una obra major que requereixi llicència urbanística, cal sol·licitar de nou la llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte o, de manera simultània, aquesta llicència adaptada a la nova configuració resultant de l'obra.

3. En el cas que els locals sotmesos a llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte, de conformitat amb aquesta llei, requereixin a la vegada llicència urbanística, la persona peticionària o promotora, en nom de l'església, la confessió o la comunitat religiosa corresponent, ha de sol·licitar ambdues llicències en una sola instància. La instància ha d'anar acompanyada d'un projecte únic que acrediti el compliment de la normativa urbanística aplicable.

4. La llicència d'obertura i ús de centres de culte, d'acord amb el que estableixi el reglament, se substitueix per la comunicació prèvia en el supòsit de locals que no superin un determinat aforament o en altres supòsits que es determinin.

[Art. 10] Protecció contra la contaminació acústica. Els centres de culte han de complir amb les disposicions de la legislació de protecció contra la contaminació acústica. Les limitacions acústiques dels centres de culte es regulen per reglament.

[Art. 11] Mesures sense caràcter sancionador. 1. L'alcalde del municipi corresponent, sens perjudici del que estableix la disposició transitòria tercera i amb l'única finalitat de preservar la seguretat i la salubritat públiques, i en casos de perill imminent, ha d'ordenar, per mitjà d'una resolució i amb l'audiència prèvia de la persona interessada, el tancament i el desallotjament dels locals de concurrència pública que no disposen de llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte o que n'incompleixen el contingut, o que infringeixen les normes sobre el local o les instal·lacions exigides per garantir la seguretat i la salubritat del local, fins que es rectifiquin els defectes observats o es compleixin els requisits legals o reglamentaris exigits. En el supòsit d'incompliment o infracció normativa es concedeix el termini que s'estableixi reglamentàriament per a reparar les deficiències. Si no hi ha reparació de les deficiències es porta a terme el tancament del centre.

2. L'alcalde del municipi pot ordenar la substitució de la mesura de tancament de l'establiment a què fa referència l'apartat 1 pel precintament de part de les instal·lacions, sempre que resti garantida la seguretat de les persones.

3. Les mesures establertes per aquest article no tenen caràcter de sanció.

Capítol III. Llicències urbanístiques i altres autoritzacions

[Art. 12] Llicències urbanístiques. 1. Els locals de culte s'han de sotmetre al règim general que regula les llicències urbanístiques.

2. Les llicències urbanístiques s'han d'atorgar d'acord amb la legislació vigent en matèria d'urbanisme, amb el planejament urbanístic i amb les ordenances municipals. Per tant, els municipis han de sotmetre a llicència urbanística, en els termes establerts per la normativa vigent en matèria de llicències urbanístiques, pel planejament urbanístic i per les ordenances municipals corresponents, les actuacions següents:

a) Les obres de construcció i edificació de nous centres de culte, i també les d'ampliació, reforma, modificació o rehabilitació d'edificis, construccions i instal·lacions preexistents.

b) La primera utilització i ocupació dels edificis destinats a locals de culte.

c) El canvi d'ús dels edificis i de les instal·lacions, si l'establiment del lloc de culte es fa en una edificació preexistent, destinada a l'exercici d'altres activitats.

d) Qualsevol actuació que, de conformitat amb la legislació urbanística o les ordenances municipals, requereixi la llicència esmentada.

3. El procediment i la competència per a atorgar o denegar les llicències urbanístiques s'ha d'ajustar al que estableix la normativa de règim local.

[Art. 13] Altres autoritzacions. Els centres de culte, pel que fa a altres activitats concretes que s'hi puguin portar a terme, han de disposar de les autoritzacions establertes per la normativa sectorial aplicable. S'exceptuen d'aquestes autoritzacions les conferències, els concerts, el cant coral i les activitats d'esplai i de lleure.

Capítol IV. Disposicions comunes sobre procediment

[Art. 14] Expedient únic. 1. La llicència urbanística corresponent i la llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte s'han de tramitar, si s'escau, en un sol expedient, sens perjudici que calgui presentar la documentació tècnica corresponent a cada llicència.

2. La persona interessada ha de sol·licitar les dues llicències a què fa referència l'apartat 1 en una sola instància, presentant la documentació tècnica corresponent, la qual pot ésser objecte d'unificació en un sol expedient.

3. Si per a atorgar una llicència cal comptar amb certificacions, informes o altres documents previs que procedeixen de la mateixa entitat local, l'oficina que tramita l'expedient principal els ha de demanar directament i ho ha de comunicar a la persona interessada.

Disposicions addicionals.

Primera. Acords amb la Santa Seu i amb les esglésies, les confessions i les comunitats religioses. El que estableix aquesta llei s'entén sens perjudici dels acords subscrits amb la Santa Seu i de les normes amb rang de llei que aproven els acords de cooperació signats amb les esglésies, les confessions i les comunitats religioses.

Segona. Acreditació per a l'obtenció de llicències. Les esglésies, les confessions i les comunitats religioses que acompleixen llur activitat a Catalunya, per a poder sol·licitar la llicència urbanística i la llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte o la cessió o autorització per a l'ús esporàdic a què fa referència l'article 6, han d'acreditar que estan inscrites en el registre estatal d'entitats religioses, directament o, si escau, per mitjà de l'òrgan competent de l'Administració de la Generalitat, sens perjudici del que disposa l'article 1.2 de l'Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assumptes jurídics.

Tercera. Ajuts per a l'adaptació de locals. El Govern, d'acord amb les seves disponibilitats, pot atorgar ajuts, d'acord amb el procediment legalment establert, destinats a adaptar els locals existents a les prescripcions d'aquesta llei i al seu desplegament reglamentari.

Quarta. Limitació de l'Administració per a exigir llicències. Les administracions, pel que fa a l'establiment de centres de culte, no poden exigir més llicències que les que estableix aquesta llei.

Disposicions transitòries

Primera. Plans d'ordenació urbanística municipal 1. L'exigència establerta per l'article 4 és aplicable als plans d'ordenació urbanística municipal que en el moment de l'entrada en vigor del títol I estiguin en tramitació o en procés de revisió i encara no hagin estat objecte de resolució definitiva.

2. En els municipis sense un pla d'ordenació urbanística municipal adaptat a les determinacions de l'article 4, les modificacions del planejament urbanístic que s'aprovin inicialment després de l'entrada en vigor del títol I han de complir el que disposa l'article esmentat, si pel contingut de la modificació és factible de fer-ho.

3. Els municipis han d'adequar llur planejament general al contingut de l'article 4 en el termini de deu anys.

Segona. Legislació aplicable als centres inclosos en l'Inventari del Patrimoni Cultural Català. 1. Els centres de culte inclosos en l'Inventari del Patrimoni Cultural Català es regeixen pel que estableix la Llei 9/1993, del 30 de setembre, del patrimoni cultural català. A aquests centres no els és aplicable la llei present.

2. El règim establert per l'apartat 1 s'aplica també als centres de culte que s'inclouen en l'inventari esmentat en el termini a què fa referència la disposició transitòria tercera.

Tercera. Centres no inclosos en l'Inventari del Patrimoni Cultural Català. Els centres de culte de concurrència pública existents en el moment de l'aprovació d'aquesta llei, no inclosos en l'inventari a què fa referència la disposició transitòria segona, han de complir les condicions bàsiques de seguretat que estableixi el reglament a què fa referència l'article 8. L'adaptació s'ha de fer en el termini de cinc anys a partir de l'aprovació del reglament. A aquests efectes, els titulars dels centres han de comunicar als ajuntaments que compleixen els requisits esmentats.

Disposicions finals

Primera. Aprovació del reglament. El Govern, en el termini d'un any a comptar de l'entrada en vigor d'aquesta llei, ha d'aprovar el reglament a què fa referència l'article 8.

Segona. Entrada en vigor. 1. El títol preliminar i el títol I entren en vigor al cap de vint dies de la publicació d'aquesta llei en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya.

2. El títol II entra en vigor l'endemà de la publicació en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya del reglament que ha d'aprovar el Govern.

Per tant, ordeno que tots els ciutadans als quals sigui d'aplicació aquesta llei cooperin al seu compliment i que els tribunals i les autoritats als quals pertorqui la facin complir.

Palau de la Generalitat, 22 de juliol de 2009

10. ANNEX I-b: LLISTAT DE LES PRINCIPALS FONTS DOCUMENTALS D'INSPIRACIÓ

Per al dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió:

- Declaració Universal de Drets Humans, art. 18 (1948)
- Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, art. 18 (1976)
- Declaració sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància i Discriminació Basades en la Religió o en la Creença (1981)
- Resolució 48/128 de l'Assemblea General de les Nacions Unides sobre l'Eliminació de Totes les Formes d'Intolerància Religiosa (1993)
- Declaració del Mil·lenni de les Nacions Unides (8 de setembre del 2000), I, 4. 6¹⁰⁰.
- Convenció Europea de Drets Humans (1950), art. 9.
- Constitució espanyola (1978), art. 14, 16, 27
- Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de Llibertat Religiosa (B.O.E. de 24 de juliol)
- Altres documents que completen la normativa espanyola bàsica sobre llibertat religiosa¹⁰¹
- Codi penal espanyol, art. 510 (1 i 2); 512; 515; 522-526.
- Estatut d'autonomia, 40, 8; 42, 7; 52,1; 161, 1-3¹⁰²
- Llei de cultes i Reglament¹⁰³

Per al diàleg intercultural i interreligiós:

- Declaració UNESCO sobre el Paper de la Religió en la Promoció d'una Cultura de la Pau (1994) [Declaració de Barcelona]
- Carta de la Iniciativa de les Religions Unides (2000)
- Documents de la Conferència Mundial de les Religions per la Pau (diverses dates)
- Declaració "Cap a una ètica mundial" del Parlament de les Religions del Món (1993)
- Estratègia Antiterrorista Global de les Nacions Unides (2006) (resolució i pla d'acció – especialment I, 2-3)¹⁰⁴
- Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural¹⁰⁵
- Convenció UNESCO sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat d'Expressions Culturals¹⁰⁶
- Informe Mundial sobre la Cultura – Diversitat cultural, conflicte i pluralisme (2000-2001)¹⁰⁷
- 2n. Informe Mundial de la UNESCO – Invertint en diversitat cultural i diàleg Intercultural (2007)¹⁰⁸

---

¹⁰⁰ Text sencer en anglés a <http://www.un.org/documents/ga/res/55/a55r002.pdf>, i en espanyol a <http://www.un.org/spanish/milenio/ares552.pdf>

¹⁰¹ Aquests documents són el marc legal actual però alguns són qüestionats per haver estat legisllats per governs molt condicionats per la situació predominant de la majoria religiosa cristiano catòlica a l'estat espanyol. Aquest fet es transparente en gran part d'aquesta legislació. Els textos sencers de les diferents normatives es poden trobar a http://www.mju.es/asuntos_religiosos/menu_ne.html

¹⁰² Els textos sencers de les diferents normatives estatals es poden trobar a http://www10.gencat.net/presidencia/AppJava/cat/dgar/leg_conv/legislacio.jsp

¹⁰³ El Reglament es pot trobar al DOGC 5676 de 22.7.2010 (<http://www.gencat.cat/eadop/imatges/5676/10197069.pdf>)

¹⁰⁴ <http://www.un.org/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>

¹⁰⁵ <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>

¹⁰⁶ http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=11281&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁰⁷ <http://www.unesco.org.uy/centro-montevideo/informecultura.pdf>

¹⁰⁸ http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=35396&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

- Informe Final del Congrés Religió i diversitat Cultural: Mediació cap a la Cohesió social en Zones Urbanes[orientat a la prevenció i mediació de conflictes]¹⁰⁹
- Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes¹¹⁰
- Programa/pressupost de la UNESCO.
- Declaracions interreligioses de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós sobre "Cultura religiosa per als ciutadans del demà", "llocs de culte" i "laïcitat"¹¹¹

A més a més disposem d'una bibliografia general d'autors i publicacions de referència en el camp del diàleg interreligiós i de la prevenció i mediació interreligiosa de conflictes que es pot consultar a la seu d'AUDIR¹¹².

---

¹⁰⁹ http://www.unescocat.org/religions-mediacio/publicacions/revista_eng.pdf

¹¹⁰ http://www.unescocat.org/religions-mediacio/index_en.htm

¹¹¹ http://www.audir.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=14&Itemid=82

¹¹² Carrer Lledó, 11, Barcelona.

11. ANNEX II: DRETS HUMANS A L'ISLAM

The Cairo declaration on human rights in Islam

Adopted and Issued at the Nineteenth Islamic Conference of Foreign Ministers in Cairo on 5 August 1990.

The Member States of the Organization of the Islamic Conference,

Reaffirming the civilizing and historical role of the Islamic Ummah which God made the best nation that has given mankind a universal and well-balanced civilization in which harmony is established between this life and the hereafter and knowledge is combined with faith; and the role that this Ummah should play to guide a humanity confused by competing trends and ideologies and to provide solutions to the chronic problems of this materialistic civilization.

Wishing to contribute to the efforts of mankind to assert human rights, to protect man from exploitation and persecution, and to affirm his freedom and right to a dignified life in accordance with the Islamic Shari'ah

Convinced that mankind which has reached an advanced stage in materialistic science is still, and shall remain, in dire need of faith to support its civilization and of a self-motivating force to guard its rights;

Believing that fundamental rights and universal freedoms in Islam are an integral part of the Islamic religion and that no one as a matter of principle has the right to suspend them in whole or in part or violate or ignore them in as much as they are binding divine commandments, which are contained in the Revealed Books of God and were sent through the last of His Prophets to complete the preceding divine messages thereby making their observance an act of worship and their neglect or violation an abominable sin, and accordingly every person is individually responsible — and the Ummah collectively responsible — for their safeguard.

Proceeding from the above-mentioned principles,

Declare the following:

[Art. 1] (a) All human beings form one family whose members are united by submission to God and descent from Adam. All men are equal in terms of basic human dignity and basic obligations and responsibilities, without any discrimination on the grounds of race, colour, language, sex, religious belief, political affiliation, social status or other considerations. True faith is the guarantee for enhancing such dignity along the path to human perfection.

(b) All human beings are God's subjects, and the most loved by him are those who are most useful to the rest of His subjects, and no one has superiority over another except on the basis of piety and good deeds.

[Art. 2] (a) Life is a God-given gift and the right to life is guaranteed to every human being. It is the duty of individuals, societies and states to protect this right from any violation, and it is prohibited to take away life except for a Shari'ah-prescribed reason.

(b) It is forbidden to resort to such means as may result in the genocidal annihilation of mankind.

(c) The preservation of human life throughout the term of time willed by God is a duty prescribed by Shari'ah.

(d) Safety from bodily harm is a guaranteed right. It is the duty of the state to safeguard it, and it is prohibited to breach it without a Shari'ah-prescribed reason.

[Art. 3] (a) In the event of the use of force and in case of armed conflict, it is not permissible to kill non-belligerents such as old men, women and children. The wounded and the sick shall have the right to medical treatment; and prisoners of war shall have the right to be fed, sheltered and clothed. It is prohibited to mutilate dead bodies. It is a duty to exchange prisoners of war and to arrange visits or reunions of the families separated by the circumstances of war.

(b) It is prohibited to fell trees, to damage crops or livestock, and to destroy the enemy's civilian buildings and installations by shelling, blasting or any other means.

[Art. 4] Every human being is entitled to inviolability and the protection of his good name and honour during his life and after his death. The state and society shall protect his remains and burial place.

[Art. 5] (a) The family is the foundation of society, and marriage is the basis of its formation. Men and women have the right to marriage, and no restrictions stemming from race, colour or nationality shall prevent them from enjoying this right.

(b) Society and the State shall remove all obstacles to marriage and shall facilitate marital procedure. They shall ensure family protection and welfare.

[Art. 6] (a) Woman is equal to man in human dignity, and has rights to enjoy as well as duties to perform; she has her own civil entity and financial independence, and the right to retain her name and lineage.

(b) The husband is responsible for the support and welfare of the family.

[Art.7] (a) As of the moment of birth, every child has rights due from the parents, society and the state to be accorded proper nursing, education and material, hygienic and moral care. Both the fetus and the mother must be protected and accorded special care.

(b) Parents and those in such like capacity have the right to choose the type of education they desire for their children, provided they take into consideration the interest and future of the children in accordance with ethical values and the principles of the Shari'ah.

(c) Both parents are entitled to certain rights from their children, and relatives are entitled to rights from their kin, in accordance with the tenets of the Shari'ah.

[Art. 8] Every human being has the right to enjoy his legal capacity in terms of both obligation and commitment. Should this capacity be lost or impaired, he shall be represented by his guardian.

[Art. 9] (a) The quest for knowledge is an obligation, and the provision of education is a duty for society and the State. The State shall ensure the availability of ways and means to acquire education and shall guarantee educational diversity in the interest of society so as to enable man to be acquainted with the religion of Islam and the facts of the Universe for the benefit of mankind.

(b) Every human being has the right to receive both religious and worldly education from the various institutions of education and guidance, including the family, the school, the university, the media, etc., and in such an integrated and balanced manner as to develop his personality, strengthen his faith in God and promote his respect for and defence of both rights and obligations.

[Art. 10] Islam is the religion of unspoiled nature. It is prohibited to exercise any form of compulsion on man or to exploit his poverty or ignorance in order to convert him to another religion or to atheism.

[Art. 11] (a) Human beings are born free, and no one has the right to enslave, humiliate, oppress or exploit them, and there can be no subjugation but to God the Most-High.

(b) Colonialism of all types being one of the most evil forms of enslavement is totally prohibited. Peoples suffering from colonialism have the full right to freedom and self-determination. It is the duty of all States and peoples to support the struggle of colonized peoples for the liquidation of all forms of colonialism and occupation, and all States and peoples have the right to preserve their independent identity and exercise control over their wealth and natural resources.

[Art. 12] Every man shall have the right, within the framework of Shari'ah, to free movement and to select his place of residence whether inside or outside his country and, if persecuted, is entitled to seek asylum in another country. The country of refuge shall ensure his protection until he reaches safety, unless asylum is motivated by an act which Shari'ah regards as a crime.

[Art. 13] Work is a right guaranteed by the State and Society for each person able to work. Everyone shall be free to choose the work that suits him best and which serves his interests and those of society. The employee shall have the right to safety and security as well as to all other social guarantees. He may neither be assigned work beyond his capacity nor be subjected to compulsion or exploited or harmed in any way. He shall be entitled — without any discrimination between males and females — to fair wages for his work without delay, as well as to the holidays, allowances and promotions which he deserves. For his part, he shall be required to be dedicated and meticulous in his work.

Should workers and employers disagree on any matter, the State shall intervene to settle the dispute and have the grievances redressed, the rights confirmed and justice enforced without bias.

[Art. 14] Everyone shall have the right to legitimate gains without monopolization, deceit or harm to oneself or to others. Usury (riba) is absolutely prohibited.

[Art. 15] (a) Everyone shall have the right to own property acquired in a legitimate way, and shall be entitled to the rights of ownership, without prejudice to oneself, others or to society in general. Expropriation is not permissible except for the requirements of public interest and upon payment of immediate and fair compensation

(b) Confiscation and seizure of property is prohibited except for a necessity dictated by law.

[Art. 16] Everyone shall have the right to enjoy the fruits of his scientific, literary, artistic or technical production and the right to protect the moral and material interests stemming therefrom, provided that such production is not contrary to the principles of Shari'ah.

[Art. 17] (a) Everyone shall have the right to live in a clean environment, away from vice and moral corruption, an environment that would foster his self-development; and it is incumbent upon the State and society in general to afford that right.

(b) Everyone shall have the right to medical and social care, and to all public amenities provided by society and the State within the limits of their available resources.

(c) The State shall ensure the right of the individual to a decent living which will enable him to meet all his requirements and those of his dependents, including food, clothing, housing, education, medical care and all other basic needs.

[Art. 18] (a) Everyone shall have the right to live in security for himself, his religion, his dependents, his honour and his property.

(b) Everyone shall have the right to privacy in the conduct of his private affairs, in his home, among his family, with regard to his property and his relationships. It is not permitted to spy on him, to place him under surveillance or to besmirch his good name. The State shall protect him from arbitrary interference.

(c) A private residence is inviolable in all cases. It will not be entered without permission from its inhabitants or in any unlawful manner, nor shall it be demolished or confiscated and its dwellers evicted.

[Art.19] (a) All individuals are equal before the law, without distinction between the ruler and the ruled.

(b) The right to resort to justice is guaranteed to everyone.

c) Liability is in essence personal.

(d) There shall be no crime or punishment except as provided for in the Shari'ah.

(e) A defendant is innocent until his guilt is proven in a fair trial in which he shall be given all the guarantees of defence.

[Art. 20] It is not permitted without legitimate reason to arrest an individual, or restrict his freedom, to exile or to punish him. It is not permitted to subject him to physical or psychological torture or to any form of humiliation, cruelty or indignity. Nor is it permitted to subject an individual to medical or scientific experimentation without his consent or at the risk of his health or of his life. Nor is it permitted to promulgate emergency laws that would provide executive authority for such actions.

[Art. 21] Taking hostages under any form or for any purpose is expressly forbidden.

[Art. 22] (a) Everyone shall have the right to express his opinion freely in such manner as would not be contrary to the principles of the Shari'ah.

(b) Everyone shall have the right to advocate what is right, and propagate what is good, and warn against what is wrong and evil according to the norms of Islamic Shari'ah.

(c) Information is a vital necessity to society. It may not be exploited or misused in such a way as may violate sanctities and the dignity of Prophets, undermine moral and ethical values or disintegrate, corrupt or harm society or weaken its faith.

(d) It is not permitted to arouse nationalistic or doctrinal hatred or to do anything that may be an incitement to any form of racial discrimination.

[Art. 23] (a) Authority is a trust; and abuse or malicious exploitation thereof is absolutely prohibited, so that fundamental human rights may be guaranteed.

(b) Everyone shall have the right to participate, directly or indirectly in the administration of his country's public affairs. He shall also have the right to assume public office in accordance with the provisions of Shari'ah.

[Art. 24] All the rights and freedoms stipulated in this Declaration are subject to the Islamic Shari'ah.

[Art. 25] The Islamic Shari'ah is the only source of reference for the explanation or clarification to any of the articles of this Declaration.

Cairo, 14 Muharram 1411H
5 August 1990

Universal Islamic Declaration of Human Rights

21 Dhul Qaidah 1401 19 September 1981

This is a declaration for mankind, a guidance and instruction to those who fear God. (Al Qur'an, Al-Imran 3:138)

Foreword

Islam gave to mankind an ideal code of human rights fourteen centuries ago. These rights aim at conferring honour and dignity on mankind and eliminating exploitation, oppression and injustice.

Human rights in Islam are firmly rooted in the belief that God, and God alone, is the Law Giver and the Source of all human rights. Due to their Divine origin, no ruler, government, assembly or authority can curtail or violate in any way the human rights conferred by God, nor can they be surrendered.

Human rights in Islam are an integral part of the overall Islamic order and it is obligatory on all Muslim governments and organs of society to implement them in letter and in spirit within the framework of that order.

It is unfortunate that human rights are being trampled upon with impunity in many countries of the world, including some Muslim countries. Such violations are a matter of serious concern and are arousing the conscience of more and more people throughout the world.

I sincerely hope that this *Declaration of Human Rights* will give a powerful impetus to the Muslim peoples to stand firm and defend resolutely and courageously the rights conferred on them by God.

This *Declaration of Human Rights* is the second fundamental document proclaimed by the Islamic Council to mark the beginning of the 15th Century of the Islamic era, the first being the *Universal Islamic Declaration* announced at the International Conference on The Prophet Muhammad (peace and blessings be upon him) and his Message, held in London from 12 to 15 April 1980.

The *Universal Islamic Declaration of Human Rights* is based on the Qur'an and the Sunnah and has been compiled by eminent Muslim scholars, jurists and representatives of Islamic movements and thought. May God reward them all for their efforts and guide us along the right path.

Paris 21 Dhul Qaidah 1401 Salem Azzam
19th September 1981 *Secretary General*

O men! Behold, We have created you all out of a male and a female, and have made you into nations and tribes, so that you might come to know one another. Verily, the noblest of you in the sight of God is the one who is most deeply conscious of Him. Behold, God is all-knowing, all aware.

(Al Qur'an, Al-Hujurat 49:13)

Preamble

WHEREAS the age-old human aspiration for a just world order wherein people could live, develop and prosper in an environment free from fear, oppression, exploitation and deprivation, remains largely unfulfilled;

WHEREAS the Divine Mercy unto mankind reflected in its having been endowed with super-abundant economic sustenance is being wasted, or unfairly or unjustly withheld from the inhabitants of the earth;

WHEREAS Allah (God) has given mankind through His revelations in the Holy Qur'an and the Sunnah of His Blessed Prophet Muhammad an abiding legal and moral framework within which to establish and regulate human institutions and relationships;

WHEREAS the human rights decreed by the Divine Law aim at conferring dignity and honour on mankind and are designed to eliminate oppression and injustice;

WHEREAS by virtue of their Divine source and sanction these rights can neither be curtailed, abrogated or disregarded by authorities, assemblies or other institutions, nor can they be surrendered or alienated;

Therefore we, as Muslims, who believe

a) in God, the Beneficent and Merciful, the Creator, the Sustainer, the Sovereign, the sole Guide of mankind and the Source of all Law;

b) in the Vicegerency (Khilafah) of man who has been created to fulfill the Will of God on earth;

c) in the wisdom of Divine guidance brought by the Prophets, whose mission found its culmination in the final Divine message that was conveyed by the Prophet Muhammad (Peace be upon him) to all mankind;

d) that rationality by itself without the light of revelation from God can neither be a sure guide in the affairs of mankind nor provide spiritual nourishment to the human soul, and, knowing that the teachings of Islam represent the quintessence of Divine guidance in its final and perfect form, feel duty-bound to remind man of the high status and dignity bestowed on him by God;

e) in inviting all mankind to the message of Islam;

f) that by the terms of our primeval covenant with God our duties and obligations have priority over our rights, and that each one of us is under a bounden duty to spread the teachings of Islam by word, deed, and indeed in all gentle ways, and to make them effective not only in our individual lives but also in the society around us;

g) in our obligation to establish an Islamic order:

- i) wherein all human beings shall be equal and none shall enjoy a privilege or suffer a disadvantage or discrimination by reason of race, colour, sex, origin or language;
- ii) wherein all human beings are born free;
- iii) wherein slavery and forced labour are abhorred;
- iv) wherein conditions shall be established such that the institution of family shall be preserved, protected and honoured as the basis of all social life;
- v) wherein the rulers and the ruled alike are subject to, and equal before, the Law;
- vi) wherein obedience shall be rendered only to those commands that are in consonance with the Law;
- vii) wherein all worldly power shall be considered as a sacred trust, to be exercised within the limits prescribed by the Law and in a manner approved by it, and with due regard for the priorities fixed by it;
- viii) wherein all economic resources shall be treated as Divine blessings bestowed upon mankind, to be enjoyed by all in accordance with the rules and the values set out in the Qur'an and the Sunnah;
- ix) wherein all public affairs shall be determined and conducted, and the authority to administer them shall be exercised after mutual consultation (*Shura*) between the believers qualified to contribute to a decision which would accord well with the Law and the public good;
- x) wherein everyone shall undertake obligations proportionate to his capacity and shall be held responsible pro rata for his deeds;
- xi) wherein everyone shall, in case of an infringement of his rights, be assured of appropriate remedial measures in accordance with the Law;
- xii) wherein no one shall be deprived of the rights assured to him by the Law except by its authority and to the extent permitted by it;
- xiii) wherein every individual shall have the right to bring legal action against anyone who commits a crime against society as a whole or against any of its members;
- xiv) wherein every effort shall be made to
  - (a) secure unto mankind deliverance from every type of exploitation, injustice and oppression,
  - (b) ensure to everyone security, dignity and liberty in terms set out and by methods approved and within the limits set by the Law; *Do hereby, as servants of Allah and as members of the Universal Brotherhood of Islam, at the beginning of the Fifteenth Century of the Islamic Era, affirm our commitment to uphold the following inviolable and inalienable human rights that we consider are enjoined by Islam.*

I Right to Life

- a) Human life is sacred and inviolable and every effort shall be made to protect it. In particular no one shall be exposed to injury or death, except under the authority of the Law.
- b) Just as in life, so also after death, the sanctity of a person's body shall be inviolable. It is the obligation of believers to see that a deceased person's body is handled with due solemnity.

II Right to Freedom

- a) Man is born free. No inroads shall be made on his right to liberty except under the authority and in due process of the Law.
- b) Every individual and every people has the inalienable right to freedom in all its forms² physical, cultural, economic and political — and shall be entitled to struggle by all available means against any infringement or abrogation of this right; and every oppressed individual or people has a legitimate claim to the support of other individuals and/or peoples in such a struggle.

III Right to Equality and Prohibition Against Impermissible Discrimination

- a) All persons are equal before the Law and are entitled to equal opportunities and protection of the Law.
- b) All persons shall be entitled to equal wage for equal work.
- c) No person shall be denied the opportunity to work or be discriminated against in any manner or exposed to greater physical risk by reason of religious belief, colour, race, origin, sex or language.

IV Right to Justice

- a) Every person has the right to be treated in accordance with the Law, and only in accordance with the Law.
- b) Every person has not only the right but also the obligation to protest against injustice; to recourse to remedies provided by the Law in respect of any unwarranted personal injury or loss; to self-defence against any charges that are preferred against him and to obtain fair adjudication before an independent judicial tribunal in any dispute with public authorities or any other person.
- c) It is the right and duty of every person to defend the rights of any other person and the community in general (*Hisbah*).
- d) No person shall be discriminated against while seeking to defend private and public rights.
- e) It is the right and duty of every Muslim to refuse to obey any command which is contrary to the Law, no matter by whom it may be issued.

V Right to Fair Trial

- a) No person shall be adjudged guilty of an offence and made liable to punishment except after proof of his guilt before an independent judicial tribunal.
- b) No person shall be adjudged guilty except after a fair trial and after reasonable opportunity for defence has been provided to him.
- c) Punishment shall be awarded in accordance with the Law, in proportion to the seriousness of the offence and with due consideration of the circumstances under which it was committed.
- d) No act shall be considered a crime unless it is stipulated as such in the clear wording of the Law.
- e) Every individual is responsible for his actions. Responsibility for a crime cannot be vicariously extended to other members of his family or group, who are not otherwise directly or indirectly involved in the commission of the crime in question.

VI Right to Protection Against Abuse of Power

Every person has the right to protection against harassment by official agencies. He is not liable to account for himself except for making a defence to the charges made against him or where he is found in a situation wherein a question regarding suspicion of his involvement in a crime could be *reasonably* raised

VII Right to Protection Against Torture

No person shall be subjected to torture in mind or body, or degraded, or threatened with injury either to himself or to anyone related to or held dear by him, or forcibly made to confess to the commission of a crime, or forced to consent to an act which is injurious to his interests.

VIII Right to Protection of Honour and Reputation

Every person has the right to protect his honour and reputation against calumnies, groundless charges or deliberate attempts at defamation and blackmail.

IX Right to Asylum

- a) Every persecuted or oppressed person has the right to seek refuge and asylum. This right is guaranteed to every human being irrespective of race, religion, colour and sex.
- b) Al Masjid Al Haram (the sacred house of Allah) in Mecca is a sanctuary for all Muslims.

X Rights of Minorities

- a) The Qur'anic principle "There is no compulsion in religion" shall govern the religious rights of non-Muslim minorities.
- b) In a Muslim country religious minorities shall have the choice to be governed in respect of their civil and personal matters by Islamic Law, or by their own laws.

XI Right and Obligation to Participate in the Conduct and Management of Public Affairs

- a) Subject to the Law, every individual in the community (*Ummah*) is entitled to assume public office.
- b) Process of free consultation (*Shura*) is the basis of the administrative relationship between the government and the people. People also have the right to choose and remove their rulers in accordance with this principle.

XII Right to Freedom of Belief, Thought and Speech

- a) Every person has the right to express his thoughts and beliefs so long as he remains within the limits prescribed by the Law. No one, however, is entitled to disseminate falsehood or to circulate reports which may outrage public decency, or to indulge in slander, innuendo or to cast defamatory aspersions on other persons.
- b) Pursuit of knowledge and search after truth is not only a right but a duty of every Muslim.
- c) It is the right and duty of every Muslim to protest and strive (within the limits set out by the Law) against oppression even if it involves challenging the highest authority in the state.

d) There shall be no bar on the dissemination of information provided it does not endanger the security of the society or the state and is confined within the limits imposed by the Law.

e) No one shall hold in contempt or ridicule the religious beliefs of others or incite public hostility against them; respect for the religious feelings of others is obligatory on all Muslims.

XIII Right to Freedom of Religion

Every person has the right to freedom of conscience and worship in accordance with his religious beliefs.

XIV Right to Free Association

a) Every person is entitled to participate individually and collectively in the religious, social, cultural and political life of his community and to establish institutions and agencies meant to enjoin what is right (*ma'roof*) and to prevent what is wrong (*munkar*).

b) Every person is entitled to strive for the establishment of institutions whereunder an enjoyment of these rights would be made possible. Collectively, the community is obliged to establish conditions so as to allow its members full development of their personalities.

XV The Economic Order and the Rights Evolving Therefrom

a) In their economic pursuits, all persons are entitled to the full benefits of nature and all its resources. These are blessings bestowed by God for the benefit of mankind as a whole.

b) All human beings are entitled to earn their living according to the Law.

c) Every person is entitled to own property individually or in association with others. State ownership of certain economic resources in the public interest is legitimate.

d) The poor have the right to a prescribed share in the wealth of the rich, as fixed by Zakah, levied and collected in accordance with the Law.

e) All means of production shall be utilised in the interest of the community (*Ummah*) as a whole, and may not be neglected or misused.

f) In order to promote the development of a balanced economy and to protect society from exploitation, Islamic Law forbids monopolies, unreasonable restrictive trade practices, usury, the use of coercion in the making of contracts and the publication of misleading advertisements.

g) All economic activities are permitted provided they are not detrimental to the interests of the community (*Ummah*) and do not violate Islamic laws and values.

XVI Right to Protection of Property

No property may be expropriated except in the public interest and on payment of fair and adequate compensation.

XVII Status and Dignity of Workers

Islam honours work and the worker and enjoins Muslims not only to treat the worker justly but also generously. He is not only to be paid his earned wages promptly, but is also entitled to adequate rest and leisure.

XVIII Right to Social Security

Every person has the right to food, shelter, clothing, education and medical care consistent with the resources of the community. This obligation of the community extends in particular to all individuals who cannot take care of themselves due to some temporary or permanent disability.

XIX Right to Found a Family and Related Matters

a) Every person is entitled to marry, to found a family and to bring up children in conformity with his religion, traditions and culture. Every spouse is entitled to such rights and privileges and carries such obligations as are stipulated by the Law.

b) Each of the partners in a marriage is entitled to respect and consideration from the other.

c) Every husband is obligated to maintain his wife and children according to his means.

d) Every child has the right to be maintained and properly brought up by its parents, it being forbidden that children are made to work at an early age or that any burden is put on them which would arrest or harm their natural development.

e) If parents are for some reason unable to discharge their obligations towards a child it becomes the responsibility of the community to fulfill these obligations at public expense.

f) Every person is entitled to material support, as well as care and protection, from his family during his childhood, old age or incapacity. Parents are entitled to material support as well as care and protection from their children.

g) Motherhood is entitled to special respect, care and assistance on the part of the family and the public organs of the community (*Ummah*).

h) Within the family, men and women are to share in their obligations and responsibilities according to their sex, their natural endowments, talents and inclinations, bearing in mind their common responsibilities toward their progeny and their relatives.

i) No person may be married against his or her will, or lose or suffer diminution of legal personality on account of marriage.

XX Rights of Married Women

Every married woman is entitled to:

a) live in the house in which her husband lives;

b) receive the means necessary for maintaining a standard of living which is not inferior to that of her spouse, and, in the event of divorce, receive during the statutory period of waiting (*iddah*) means of maintenance commensurate with her husband's resources, for herself as well as for the children she nurses or keeps, irrespective of her own financial status, earnings, or property that she may hold in her own rights;

c) seek and obtain dissolution of marriage (*Khul'a*) in accordance with the terms of the Law. This right is in addition to her right to seek divorce through the courts.

d) inherit from her husband, her parents, her children and other relatives according to the Law;

e) strict confidentiality from her spouse, or ex-spouse if divorced, with regard to any information that he may have obtained about her, the disclosure of which could prove detrimental to her interests. A similar responsibility rests upon her in respect of her spouse or ex-spouse.

XXI Right to Education

- a) Every person is entitled to receive education in accordance with his natural capabilities.
- b) Every person is entitled to a free choice of profession and career and to the opportunity for the full development of his natural endowments.

XXII Right of Privacy

Every person is entitled to the protection of his privacy.

XXIII Right to Freedom of Movement and Residence

- a) In view of the fact that the World of Islam is veritably *Ummah Islamia*, every Muslim shall have the right to freely move in and out of any Muslim country.
- b) No one shall be forced to leave the country of his residence, or be arbitrarily deported therefrom without recourse to due process of Law.

Explanatory Notes

1 In the above formulation of Human Rights, unless the context provides otherwise:

- a) the term 'person' refers to both the male and female sexes.
- b) the term 'Law' denotes the *Shari'ah*, i.e. the totality of ordinances derived from the Qur'an and the Sunnah and any other laws that are deduced from these two sources by methods considered valid in Islamic jurisprudence.

2 Each one of the Human Rights enunciated in this declaration carries a corresponding duty.

3 In the exercise and enjoyment of the rights referred to above every person shall be subject only to such limitations as are enjoined by the Law for the purpose of securing the due recognition of, and respect for, the rights and the freedom of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare of the Community (*Ummah*).

The Arabic text of this *Declaration* is the original.

12. ANNEX III: ASSOCIACIONS INTERNACIONALS REFERENTS DE DIÀLEG INTERRELIGIÓS

Associació	Pàgina web
CENTRE INTERRELIGIÓS DE JOVES	http://www.ifyc.org/
CENTRE INTERRELIGIÓS DE NOVA YORK	www.icny.org
CENTRE INTERRELIGIÓS INTERNACIONAL	http://www.interfaith-center.org
INSTITUT INTERRELIGIÓS ELIJAH	http://www.elijah-interfaith.org/
INTERRELIGIÓS DE WASHINGTON	http://www.interfaith-metrodc.org
ORGANITZACIÓ DE LES TRADICIONS UNIDES	http://www.unitedtraditions.org/
ORGANITZACIÓ D'ENCONTRES INTERRELIGIOSOS	http://interfaithencounter.wordpress.com/
PARLAMENT DE LES RELIGIONS DEL MÓN	http://www.cpwr.org
RELIGIONS PER LA PAU	www.wcrp.org
TEMPLE DE LA COMPRENSIÓ	http://www.templeofunderstanding.org
UNITED RELIGIONS INITIATIVE	http://www.united-religions.org
WORLD CONGRESS OF FAITHS	http://www.interfaith-center.org/oxford/wcf/
XARXA INTERRELIGIOSA DEL REGNE UNIT	http://www.interfaith.org.uk/
XARXA INTERNACIONAL D'ORGANITZACIONS INTERRELIGIOSES	http://interfaithorganisations.net/
XARXA INTERRELIGIOSA NORDAMERICANA	http://www.nain.org/

Algunes altres organitzacions que s'ocupen del tema

Associació	Pàgina web
Associació Internacional per a la Llibertat Religiosa	http://www.geocities.com/-iarf/
Consell pontifici per a les relacions interreligioses	http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/index.htm
Consell Mundial de les Esglésies	http://www.vatican.va/jubilee_2000/magazine/documents/ju_mag_01111997_p-60_en.html
Consell Internacional sobre Cristians i Jueus	http://oikoumene.org/
Església de la Unificació	http://www.iccj.org/en/index.php
	http://www.upf.org/

13. ANNEX IV: CONSIDERACIONS SOBRE EL VEL INTEGRAL

Unes primeres reflexions des del Departament de Diversitat i Diàleg Interreligió del Centre UNESCO de Catalunya (Juny, 2010)¹¹³

Sobre el debat obert en torn a la prohibició del vel integral islàmic (burca/nicab).

La UNESCO, en el preàmbul de la seva Constitució, diu que “ja que les guerres neixen en la ment dels homes, és en la ment dels homes on han d'erigir-se els baluards de la pau”. Així doncs l'interès principal de la UNESCO és educar a la humanitat en la justícia, la llibertat i la pau, i per això és fonamental i imprescindible el respecte a la diversitat cultural i religiosa i el diàleg entre cultures i entre creences i conviccions. En aquest sentit, la UNESCO veu amb desconfiança qualsevol debat sobre prohibicions relacionades amb la llibertat religiosa, especialment en un context general d'increment de la islamofòbia, l'antisemitisme i la cristianofòbia. La prohibició és un recurs, és obvi, però sempre hauria de ser l'últim, després d'esgotar altres vies. El Centre UNESCO de Catalunya, que és una ONG reconeguda per la UNESCO i per les Nacions Unides, divulga i promou el respecte al dret a la llibertat de pensament, consciència i religió (art. 18 de la Declaració Universal dels Drets Humans) i, en aquesta línia és partidari d'una laïcitat positiva que reconegui la diversitat i la llibertat religiosa i que, en qualsevol cas, només la limiti si és estrictament necessari per garantir la protecció de l'ordre, la seguretat, la salut o els drets i llibertats fonamentals dels altres, sempre després d'un debat calmat que inclogui les veus de totes les parts afectades i que cerqui el més ample consens possible.

De fet, des del Centre UNESCO de Catalunya estem observant amb preocupació com alguns partits polítics intenten utilitzar el fet religiós com a arma amb finalitats electoralistes. En aquest sentit, i abans del debat sobre el vel integral, seria aconsellable arribar a un consens polític que impedeixi la creació i consolidació d'estereotips que, a més d'interferir i pertorbar les iniciatives de cohesió i diàleg, poden derivar en discriminació o odi envers una o altra creença o convicció.

Creiem que el vertigen del debat obert sobre una peça de roba utilitzada per una minoria dins d'una minoria, que respon a interessos molt diversos i que barreja tot tipus de justificacions, demanda, prèviament a un determinat posicionament sobre el burca o el nicab, una reflexió sobre el mateix debat: Per què aquest debat es dóna ara? Qui són els més interessats a discutir aquest tema i per què? Per què només es pregunta si prohibir o no prohibir? (Fins i tot, en alguns casos, l'únic debat es sobre l'abast de la prohibició...). Per què no sembla que hi hagi gaire interès en sentir les veus -o els silencis- de les dones que la normativa suposadament defensaria? Realment, de què parlem quan debatem sobre el vel integral? D'una roba, de les dones, de la religió, dels musulmans, dels drets humans, dels nouvinguts, d'una identitat cultural o religiosa -“nostra” o dels “altres”-, de tot plegat?

Sobre la prohibició del vel integral islàmic (burca/nicab):

Davant l'expansió i l'abast del debat que, a partir de la moció de Lleida sobre el vel integral islàmic, es vol desenvolupar en diverses instàncies de l'administració, considerem:

- Que la prohibició general de les pràctiques i els símbols religiosos va en contra de la llibertat religiosa. El Comissionat Europeu per als Drets Humans, Thomas Hammarberg considera que la prohibició generalitzada del burca seria un atemptat contra els articles 8 i 9 de la Convenció

---

¹¹³Hi ha un nou document consensuat que està pendent d'actualització.

Europea dels Drets Humans, que tracten del dret a la vida privada i a la identitat personal, i de la llibertat de religió i creença¹¹⁴. Tot i així, estem d'acord que si es donés el cas que una pràctica o un símbol religiosos o conviccional connotessin inequívocament una discriminació, una violació de la dignitat humana o un greuge o violació dels drets d'un tercer, llavors seria acceptable i necessària la seva limitació. Ara bé, connota el vel integral islàmic, inequívocament, una discriminació, una violació de la dignitat humana o un greuge o violació dels drets d'un tercer? Si la dignitat humana arrela en la seva capacitat d'escollir entre el bé i el mal (en la seva moralitat), si aquesta capacitat pressuposa la seva llibertat, i si la seva llibertat el/la fa únic/a, cada ésser humà s'ha de considerar un fi en sí mateix (no té preu ni se'l pot intercanviar com si fos una mercaderia). Per tant, és clar que si el vel integral fos imposat a una dona, efectivament seria una violació de la seva dignitat; però si una dona decideix, sense coerció, fer-lo servir, com és que resulta una violació de la seva dignitat? Com és que el seu ús representaria una discriminació, si només es pot discriminar¹¹⁵ un altre? Si fos així, com es produiria la violació dels drets d'un tercer? I qui seria aquest tercer afectat? D'altra banda, caldria certificar que s'associï la dignitat humana a una relacionabilitat necessàriament condicionada a la visibilitat i reconeixement del rostre personal. Ara bé, si acceptem el supòsit que no hi ha relació sense veure el rostre, aleshores la prohibició hauria de ser generalitzada i no restringida als espais públics, com sembla que es planteja en la majoria dels casos. No sembla evident que la relació o la identitat humana (dels homes o de les dones) demandin sempre i en tots els casos la visibilitat del rostre, però tampoc sembla evident que preservar la identitat humana o la relació amb l'altre sigui compatible amb la invisibilitat del rostre. En aquest punt estem en un període obert al debat i al discerniment no gaire adequat per a prohibicions precipitades.

- Que la seguretat no justifica, de manera clara, una prohibició *general*: el Consell d'Estat francès i el Tribunal Europeu de Drets Humans deixen clar que la seguretat no és un motiu *determinant* que pugui justificar aquesta prohibició. En aquest sentit, tot i reconèixer que es podria limitar l'ús d'aquesta peça de roba, s'ha de considerar que aquesta limitació no pot quedar acotada al vel integral islàmic sense que conformi una actitud discriminatòria per raons religioses o culturals.
- Que la defensa dels drets de les dones tampoc justifica una prohibició generalitzada. Encara que es donin casos en els quals dur el vel integral representi una violació dels seus drets i el seu ús es fonamenti en una actitud discriminatòria contra les dones, també és cert que hi ha un gran nombre de dones que utilitzen el vel integral voluntàriament. És veritat que hi ha un supòsit general de la nostra cultura que diu que les dones que el porten ho fan obligades, sigui per la tradició o sigui pels marits; també ho és que la sensibilitat cultural de molta gent ho interpreta com si fos clarament una discriminació i una violació contra les dones. Però en tot cas s'ha de reconèixer que qui el porta, moltes vegades ho fa adduint arguments que tenen a

---

¹¹⁴ Article de Thomas Hammarberg al diari The Guardian publicat el 8 de març de 2010 (<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/mar/08/europe-ban-burqa-veil>). Una prohibició generalitzada podria derivar en l'aïllament d'aquestes dones. El fet d'haver focalitzat el debat només en el vel integral musulmà ha donat la impressió de persecució d'aquesta tradició religiosa i ha donat peu a la difusió d'alguns arguments islamofòbics polaritzant perillosament el debat. Hammaberg recomana que en general l'estat no hauria de legislar mai sobre com la gent ha d'anar vestida. De tota manera reconeix que és legítim que els qui representen un estat (jutges, policies, funcionaris, etc.) no vesteixin cap roba o símbols que els identifiqui amb una religió en particular.

¹¹⁵ "Discriminar: En una col·lectivitat, donar un tracte d'inferioritat a determinats membres per motius socials, religiosos, lingüístics, polítics, etc."

veure amb la dignitat de les dones, només que aquesta “dignitat” respon a cànons morals i culturals distints. En aquest sentit és important poder escoltar la veu de les dones musulmanes que puguin, des del discurs del dret de les dones, reivindicar cada vegada més la seva autonomia i la desaparició de qualsevol forma de coacció en la seva pròpia pràctica religiosa, i vetllar perquè es compleixi la llei i, si fa falta, promoure canvis en la normativa que sancionin la **imposició** del vel integral, no pas el seu ús.

- Que cal tenir en compte seriosament la possibilitat que dur el vel integral sigui l'expressió d'una opinió, i per tant que prohibir-lo representi una lesió d'un dret humà bàsic (article 19 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics) diferent del dret a la llibertat de pensament, consciència i religió (article 18 de la Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics). Això implicaria que la persona o comunitat religiosa que s'expressa així hagi d'estar disposada a respectar (tolerar i acceptar) les crítiques a la seva opinió. Han de tolerar i acceptar el rebuig de les seves opinions per part d'altres i, fins i tot, la propagació per part d'altri d'opinions hostils a la seves. En les societats democràtiques, la tolerància és un carrer de doble sentit. Si vestir un vel integral és concebut com l'expressió d'una opinió, aleshores no s'hauria de prohibir.
- Que una prohibició és aconsellable només en circumstàncies restringides: la llibertat de religió en el fur intern (*forum internum*) és absoluta i no pot ser subjecta a cap tipus de limitació; en el fur extern, és a dir, en les seves manifestacions, entre les quals figura l'ús de peces de vestir distintives, hi pot haver limitacions, però segons l'Organització de Seguretat i Cooperació Europea, només en circumstàncies estrictament restringides. Fins i tot a França, l'informe del Consell d'Estat sobre les possibilitats jurídiques de prohibició del vel integral desaconsella amb contundència qualsevol prohibició generalitzada, afegint que quan malauradament no quedi altra via que la prohibició, aquesta vagi acompanyada de garanties de seguretat jurídica, d'una intel·ligibilitat dels dispositius proposats, de la prevenció de qualsevol risc d'interpretació que pogués ferir una categoria concreta de persones, i de la precaució d'evitar eventuais conseqüències que fossin difícilment gestionables.

Per tant, atès que la prohibició és un cas extrem i últim recurs d'una política global sobre la gestió de l'espai públic; que el nombre de persones que fan servir aquest tipus de roba és realment petit; que a vegades el seu ús representa una forma d'expressió; que ni l'argument sobre la seguretat ni l'argument relatiu als drets de les dones i la dignitat humana contra el seu ús són definitius; que no s'han exhaurit altres opcions (mediació, campanyes d'informació, sensibilització, formació, etc.) adreçades a les dones i als col·lectius que mantenen aquesta pràctica; que aquest debat i tot el que hi ha al seu voltant poden generar exactament el contrari, que es faci servir el vel integral com a protesta contra la seva prohibició;

- considerem inoportuna tant la discussió com la seva prohibició generalitzada, reconeixent, però, que, davant els darrers fets, serien mesures positives una campanya de sensibilització ciutadana per afavorir la participació d'aquestes minories, la seva formació pel que fa als seus drets, i una reflexió sobre què significa la igualtat de dret entre els membres d'una comunitat;
- considerem fonamental que aquesta educació i sensibilització clarament intercultural abasti també l'administració, les associacions de veïns, els cossos policials, etc.

Cal sumar forces i treballar sinèrgicament les administracions, les organitzacions, les tradicions religioses i espirituals, la societat civil i el món econòmic, en la construcció d'una societat que, d'una banda, respecti i apreciï com a riquesa i patrimoni comú el pluralisme cultural i religiós –i també el

dret a no professar cap religió- i, d'altra banda, s'esforci a desenvolupar el diàleg a través de l'educació. Caldrà dedicar molts diners, temps i energia a construir una cultura del diàleg i de la pau. Però només que n'hi dediquem la meitat del que hem esmerçat en la cultura de l'enfrontament i de la guerra, tenim garantit l'èxit.

14. BIBLIOGRAFIA BÀSICA

(No inclou les publicacions recents del Centre UNESCO de Catalunya i d'AUDIR sobre diversitat religiosa)

The Contribution by religions to the Culture of Peace, Centre Unesco de Catalunya, Barcelona, 13-18/4/1993, 241p.

The Contribution by religions to the Culture of Peace, Centre Unesco de Catalunya, Barcelona, 12-18/12/1994, 161p.

ARIARAJ, S. WESLEY. *Not Without my Neighbour - Issues in Interfaith Relations*. WCC Publications, Ginebra, 1999, 130p.

ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO. *Dossier de suport núm. 1*. Octubre de 1998. Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 1998, 67p.

ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO. *Dossier de suport núm. 2*. Octubre de 1999, Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona, 1999, 70p.

BASSET, JEAN-CLAUDE. *El diálogo interreligioso*. Desclée, Bilbao, 1999, 478p.

BEVERSLUIS, JOEL (ed.) *A Sourcebook for Earth's Community of Religions*. CoNexus Press. Grand Rapids,, Michigan and Global Education Association. NY. 1995.

BRAYBROOKE, MARCUS. *Inter-Faith Organizations, 1893-1979 – An Historical Directory (Texts and Studies in Religion, 6)*. NY, 1980.

ID. *Pilgrimage of Hope: One Hundred Years of Global Interfaith Dialogue*. Londres, 1992 .

ID (ED.) *Stepping Stones to a Global Ethic*. SCM Press, (selecció de documents interreligiosos).

ID. - POTTER, JEAN (ED.). *All in good Faith*. (textos per a pregàries interreligioses).

JACK, H.A. *Religion for Peace. Proceedings of the Kyoto Conference on Religion and Peace*. New Delhi i Bombay, 1973 (actes de la reunió de CMRP en Kyoto, del 16 al 21 d'octubre de 1970).

BISHOP'S CONFERENCE OF INDIA – COMISSION ON DIALOGUE. *Guidelines dor inter-religious Dialogue*. Varanasi, 1977.

CORBI, M., *Religión sin religión*. PPC, Madrid, 1996.

COUSINS, E. (ed.), *Encyclopedia of World Spirituality*. 25 v., Fordham University (USA)

Guidelines on Dialogue with People of Living Faiths and Ideologies. WCC, Ginebra, 1979.

DUEÑAS, M. (dir.), *Xoc de civilitzacions – A l'entorn de S. P. Huntington i el debat sobre el nou escenari internacional*. Proa, Barcelona, 1997, 341p.

DUPUIS, J., *Vers une théologie chrétienne du pluralisme religieux*. Du Cerf, Paris. 1997, 655p. Existe traducción en español.

GRIFFITHS, B., *El matrimonio de Oriente y Occidente*. Paulinas, Madrid, 1985.

GUNN, T. J., *The Complexity of Religion and the Definition of "Religion" in International Law*. A Harvard Human Rights Journal, v. 16, p. 189-215.

HICK, J., *Dialogues in the philosophy of Religion*. Palgrave, Hampshire, 2001.

HUNTINGTON, SAMUEL P., *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*, Paidós, Barcelona, 2003.

KÜNG, H. – KUSCHEL, K-J., *Hacia una ética mundial – Declaración del Parlamento de las Religiones del Mundo*, Trotta, Madrid, 1994, 109p.

KÜNG, H. (dir.), *Le christianisme et les religions du monde*. Seuil, Paris, 1986.

KÜNG, H., *Proyecto de una ética mundial*. Trotta, Madrid, 1991, 174p.

LAMINE, A.S., *La cohabitation des dieux – Pluralité religieuse et laïcité*. PUF, Paris, 2004.

LE SAUX, H., *La montée au fond du coeur - Journal intime du moine chrétien-sannyasi hindou 1948-1973*, O.E.I.L., Paris, 1986.

PANIKKAR, R., *El silencio del Buddha - Una introducción al ateísmo religioso*. Siruela, Madrid, 1996.

PANIKKAR, R., *Le dialogue intrareligieux*. Aubier, Paris, 1985.

PANIKKAR, R., *The Intrareligious dialogue*. Paulist Press, New York, 1999.

PANIKKAR, R., *Is the Notion of Human Rights a Western Concept?*, en Diogenes 120 (1982), p. 75-102

PANIKKAR, R., *Myth, Faith and Hermeneutics-Cross-cultural studies*. ATC, Bangalore, 1983

PANIKKAR, R., *Mito, fede es Ermeneutica –Il Triplice velo della Realtà*. Jaca Book, Milán, 2000

PANIKKAR, R., *Unicitat i monoteisme*, a Qüestions de Vida Cristiana, 119 (1983), p. 119-121.

PANIKKAR, R. *The Dialogical Dialogue*, a WAHLING, F (éd.), *The World Religions Traditions*, T.&T. Clark, Edinburg, 1984, p. 201-221

PANIKKAR, R. *A Dialogue on Human Rights*, a *Interculture*, 83 (1984), p. 78-82.

PANIKKAR, R., *The Jordan, the Tiber and the Ganges - Three Kairological Moments of Christic Self-Consciousness*, a HICK, J. - KNITTER, P. F. (ed.), *The Myth of Christian Uniqueness*, London (SCM Press), 1988, p. 89-116.

PANIKKAR, R., *Vers un ecumenisme ecumènic*, a Qüestions de Vida Cristiana, 140 (1988), p. 80-86.

- PANIKKAR, R., *Sobre el diálogo intercultural*. San Esteban, Salamanca, 1990.
- PANIKKAR, R., *The Pluralism of the Truth, a World Faiths Insight*, 26, p. 7-16
- PANIKKAR, R., *The Defiance of Pluralism, a Soundings*, 1-2 (1996), p. 169-191.
- PIGEM, J., *El pensament de Raimon Panikkar - Una filosofia de la interdependència*. Barcelona (tesis doctoral, Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona), 1998.
- Religions en diàleg, a Qüestions de Vida Cristiana*, n.189 (1998), P.A.M., 207p.
- RIES, J., *Les chrétiens parmi les religions*. Desclée, Paris, 1987.
- ROY, O., *La sainte ignorance – Le temps de la religion sans culture*. Seuil, Paris, 2008
- SWING, W.E., *The Coming United Religions*. United Religions.
- TORRADEFLOT, F., *Una teologia de les religions pluralista, a Qüestions de Vida Cristiana*, n. 189 (1998), p. 18-35.
- TORRADEFLOT, F., (dir.), *Diàleg entre religions – Textos fonamentals*, Trotta, Madrid, 2002.
- TORRADEFLOT, F., *La théologie des religions – De John Henry Newman à Jacques Dupuis et à Raimon Panikkar*, Centre d’Histoire des Religions, Louvain-La-Neuve, 2005
- TORRADEFLOT, F., *Mediació interreligiosa*, a POMPEU CASANOVAS – LEONARDO DÍAZ – JAUME MAGRE-MARTA POBLET (Eds.), *Materials del Llibre Blanc de la Mediació a Catalunya – La mediació: conceptes, àmbits, perfils, indicadors*, Generalitat de Catalunya – Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2009, p. 239-249.
- TORRADEFLOT, F., *El Cristianismo y el diálogo interreligioso*, a CARMONA, FRANCISCO J., *Historia del Cristianismo – IV. El mundo contemporáneo*, Trotta, Madrid, 2010, p. 556-616.

15. PUBLICACIONS DISPONIBLES AL CENTRE DE DOCUMENTACIÓ D'AUDIR

[Alcorà. Anglès]

The Koran / translated from the Arabic by J. M. Rodwell; forward and introduction by Alan Jones. London ; Vermont : Everyman, 1994. XXVII, 509 p.

ISBN 0-460--87438-1

MATÈRIA: 1. Alcorà 2. Islam 3. Religió.

[Alcorà. Català]

L'Alcorà / traducció de l'àrab al català, introducció a la lectura i cinc estudis alcorànics per Mikel de Espalza amb la col·laboració de Josep Forcadell i Joan M. Perujo. Barcelona : Proa, 2001. 1277 p. (A tot vent; 393)

ISBN 84-8256-958-9

MATÈRIA: 1. Alcorà 2. Islam 3. Religió.

ALI AMIR-MOEZZI, MOHAMMAD, DIR.

Dictionnaire du coran. Paris : Robert Laffont, 2007. XXXVI, 981 p. (Bouquins).

ISBN 9782221099568

MATÈRIA: 1. Multiculturalisme 2. Civilització islàmica 3. Diccionaris.

ASSMANN, HUGO

Les fal·làcies religioses del mercat. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1997. 31 p. (Cristianisme i Justícia ; 76).

ISBN 84-88341-94-6

MATÈRIA: 1. Economia de mercat 2. Capitalisme 3. Justícia 4. Cristianisme 5. Religió.

ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL DIÀLEG INTERRELIGIÓS

Vocabulari de les religions per a mitjans de comunicació. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya : Angle, 2004. 235 p.

ISBN 84-96103-58-7

MATÈRIA: 1. Religions 2. Mitjans de comunicació 3. Diccionaris.

AUBARELL, GEMMA, DIR.

Gestionar la diversitat : reflexions i experiències sobre les polítiques d'immigració a Catalunya. Barcelona : Institut Europeu de la Mediterrània, 2003. (Monografies mediterrànies ; 1)

ISBN 84-393-6014-7

MATÈRIA: 1. Emigració 2. Immigració 3. Educació 4. Religió 5. Musulmans 6. Dona 7. Mediació de conflictes.

AUBARELL, GEMMA; MORERAS, JORDI, EDS.

Imams d'Europa : les expressions de l'autoritat religiosa islàmica. Barcelona : Institut Europeu de la Mediterrània, 2005. 159 p. (Monografies mediterrànies ; 2)

ISBN 84-393-6754-6

MATÈRIA: 1. Religió 2. Musulmans 3. Islam 4. Europa.

BASSET, JEAN-CLAUDE.

Calendari interreligiós ... Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2000-

2009-2010: *A la recerca de l'absolut : monjos, ascetes i místics.*

2008-2009: *Ecologia i espiritualitat.*

2007-2008: *Els aliments i el sagrat.*

2006-2007: *La mort: aquí i més enllà.*

2005-2006: *Intèrprets de l'invisible.*

2004-2005: *Entre creences i conviccions.*

2003-2004: *Art sagrat: entre instant i eternitat.*

2002-2003: *Gestos i paraules: la plegaria de la humanitat.*

2001-2002: *Lleis sagrades, opcions de vida.*

2000-2001: *Pelegrins del món.*

MATÈRIA: 1. Religions 2. Calendaris.

BASSET, JEAN-CLAUDE.

Calendario interreligioso ... Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2000-

2004-2005: *Entre creencias y convicciones.*

2003-2004: *Arte sagrado: entre instante y eternidad.*

2002-2003: *Gestos y palabras: la oración de la humanidad.*

2001-2002: *Leyes sagradas, opciones de vida.*

2000-2001: *Peregrinos del mundo.*

MATÈRIA: 1. Religions 2. Calendaris.

[Bíblia. Català]

La Bíblia : Bíblia catalana, traducció interconfessional, BCI. Barcelona : Associació Bíblica de Catalunya : Claret : Societats Bíbliques Unides, 1996.

. XX, 638 p

ISBN 0-8091-3960-X

MATÈRIA: 1. Religions 2. Bíblia.

BLOMART, ALAIN, COORD.

Vine la festa : rituals i religions del món a Catalunya : dossier pedagògic del calendari interreligiós. Barcelona : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2002. 74 p. : il.

ISBN 84-95584-16-6

Hi ha una altra edició coeditada amb l'Ed.Claret

MATÈRIA: 1. Religions 2. Judaisme 3. Cristianisme 4. Islam 5. Hinduisme 6. Budisme 7. Sikhisme 8. Bahaiisme 9. Material didàctic.

BLOMART, ALAIN; BOADA, IGNASI; CABIÉ, MAÏTE [ET AL.]

Vine a la festa : rituals, cultures i religions del món. Tercera edició. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya, 2008. 2 llibres: "Dossier per al professorat", "Activitats per a l'alumnat" : il. ; 35 cm + 46 fotografies.

ISBN 978-84-96970-50-2

Editat també en francès "Venez à la fête", castellà: "Ven a la fiesta" i anglès: "Come to the celebration".

MATÈRIA: 1. Religions 2. Judaisme 3. Cristianisme 4. Islam 5. Hinduisme 6. Budisme 7. Sikhisme 8. Bahaiisme 9. Material didàctic.

BOTSHO, JEAN-BOSCO

Diàleg, prevenció de conflictes i mediació a l'Àfrica subsahariana : el cas de Gàmbia i Senegal .
Barcelona : AFRICAT, Associació Africana i Catalana de Cooperació, 2009.

MATÈRIA: 1. Pau 2. Resolució de conflictes 3. Gàmbia 4. Senegal.

CASTILLO, JOSÉ M.

Escollir el que diuen els pobres a l'Església. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1999. 32 p.
(Cristianisme i Justícia ; 88)

ISBN 84-89904-28-6

MATÈRIA: 1. Pobresa 2. Església 3. Cristianisme.

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Catàleg d'actuacions Unescocat [En línia]: *cohesió social : immigració i gestió de la diversitat al món local*. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat, 2009.

<http://www.unescocat.org/ct/docs/Catleg_Unescocat.pdf> [Consulta: 19 maig 2010]

MATÈRIA: 1. Formació 2. Cursos 3. Drets humans 4. Immigració 5. Patrimoni cultural 6. Interculturalitat 7. Diàleg interreligiós 8. Sostenibilitat 9. Mediació.

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Guia de recursos sobre diversitat religiosa i de conviccions. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat, 2009. 75 p. : il.

ISBN 978-84-95705-84-6

MATÈRIA: 1. Religions 2. Bibliografia 3. Cristianisme 4. Fe bahá'hí 5. Hinduisme 6. Islam 7. Judaisme 8. Sihisme 9. Budisme.

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Guia per al coneixement de la diversitat religiosa adreçada als serveis policials de Catalunya. Nova edició revisada i actualitzada. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya, 2010. 159 p. : il.

MATÈRIA: 1. Religions 2. Multiculturalisme 3. Catalunya.

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Mapa de la diversitat de creences i de conviccions de Badalona [Enregistrament sonor]: *una invitació a un viatge interactiu per la diversitat cultural i religiosa de la ciutat*. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya ; Badalona : Ajuntament de Badalona, 2007. 1 disc sonor (CD-ROM)

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Religions 3. Pluralisme cultural 4. Mapa 5. Badalona (Barcelonès, Catalunya)

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Mapa de la diversitat de creences i de conviccions de Blanes [Enregistrament sonor]: *una invitació a un viatge interactiu per la diversitat cultural i religiosa de la ciutat*. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya ; Blanes : Ajuntament de Blanes, 2007. 1 disc sonor (CD-ROM)

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Religions 3. Pluralisme cultural 4. Mapa 5. Blanes (La Selva, Catalunya)

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Mapa de la diversitat de creences i de conviccions de Sabadell [Enregistrament sonor]: *una invitació a un viatge interactiu per la diversitat cultural i religiosa de la ciutat*. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya ; Sabadell : Oficina de Nova Ciutadania de l'Ajuntament de Sabadell. , 2009. 1 disc sonor (CD-ROM)

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Religions 3. Pluralisme cultural 4. Mapa 5. Sabadell (Barcelonès, Catalunya)

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Mapa de la diversitat de creences i de conviccions de Sant Adrià del Besòs [Enregistrament sonor]: una invitació a un viatge interactiu per la diversitat cultural i religiosa de la ciutat. Barcelona : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya ; Sant Adrià del Besòs : Ajuntament de Sant Adrià del Besòs, 2008. 1 disc sonor (CD-ROM)

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Religions 3. Pluralisme cultural 4. Mapa 5. Sant Adrià del Besòs (Barcelonès, Catalunya)

CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

Religions i objectius del mil·lenni. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya-Unescocat, 2009. 150 p. : il.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Declaració del Mil·lenni per al Desenvolupament.

CHIA, EDMUND; HEISIG, JAMES W., ED

A longing for peace : the challenge of a multicultural, multireligious world. Bilbao : Asociación haretxa para el diálogo interreligioso e intercultural, 2006. 440.

ISBN 978-84-690-3518-4

MATÈRIA: 1. Religions 2. Pluralisme religiós 3. Globalització 4. Multiculturalisme.

COMISSIÓ INTERRELIGIOSA PER A L'ENSENYAMENT DE LES RELIGIONS A L'ESCOLA

Cultura religiosa per als ciutadans de demà : declaració. Barcelona : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2001. 26 p.

CONGRESO INTERNACIONAL SOBRE EL DIÁLOGO INTERCULTURAL E INTERRELIGIOSO (2005 : BILBAO)

Erronka berriak, bakea grina duen munduan = Nuevos desafíos en un mundo que ansía la paz = New challenges in a world longing for a peace. Bilbao : Barandiaran Kristau Alkartea ; Geneve : Pax Romana, 2006. 1 v. : il. + 1 CD-Rom

MATÈRIA: 1. Religions 2. Pluralisme religiós 3. Globalització 4. Multiculturalisme.

LA CONTRIBUCIÓ DE LES RELIGIONS A LA CULTURA DE LA PAU (3A : 1998 : GRANADA)

Conclusions. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya, 1998. [9]p.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Cultura de la pau 3. Pau 4. Conferències.

LA CONTRIBUCIÓ DE LES RELIGIONS A LA CULTURA DE LA PAU (2A : 1994 : BARCELONA)

Declaració sobre el rol de la religió en la promoció d'una cultura de la pau. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya, 1994. 6 p.

MATÈRIA: 1. Cultura de la pau 2. Religió 3. Pau 4. Relacions internacionals.

LA CONTRIBUCIÓ DE LES RELIGIONS A LA CULTURA DE LA PAU (1992 : BARCELONA)

The Contribution by religions to the culture of peace = La contribution des religions à la culture de la paix : papers presented at the UNESCO Seminar in Barcelona from april 13th to 18th 1992. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya, 1993. 241 p.

ISBN 84-606-1767-X

MATÈRIA: 1. Religió 2. Religions 3. Pau 4. Cultura de la pau 5. Prevenció de conflictes 6. Església 7. Llibertat religiosa 8. Congressos.

Creure des de la nit fosca II : testimonis. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1998. 40 p. (Cristianisme i Justícia ; 81)

ISBN 84-89904-07-3

MATÈRIA: 1. Fe 2. Vida cristiana 3. Cristianisme 4. Biografies.

CLAUSSEN, DANE S., ED.

Sex, religion, media. Lanham, etc. : Rowman Littlefield publishers, 2002.

ISBN 0-7425-1558-3

MATÈRIA: 1. Mitjans de comunicació 2. Mitjans de comunicació en la religió 3. Sexualitat en els mitjans de comunicació 4. Ètica.

EDGELL BECHER, PENNY.

Congregations in conflict : cultural models of local religious life. New York, etc : Cambridge University Press, 1999. XII, 267 p.

ISBN 978-0-521-59462-2.

MATÈRIA: 1. Religions 2. Pau 3. Resolució de conflictes 4. Congregacions religioses 5. Estats Units d'Amèrica.

ESTANYOL I FUENTES, M. JOSEP

Judaisme a Catalunya, avui. Barcelona : Pòrtic, 2002. 233 p. : il. (Pòrtic panorama ; 22)

ISBN 84-7306-754-1

MATÈRIA: 1. Religions 2. Judaisme 3. Jueus.

FARRÉ I BARRIL, N.M

Les religions de Lleida : creure en la diversitat. Lleida : Institut superior de ciències religioses de Lleida, 2008. 142 p ; 23 cm. (Quaderns IREL ; 19/20)

ISBN 978-84-9779-611-8

MATÈRIA: 1. Religions 2. Cristianisme 3. Hinduisme 4. Budisme 5. Islam 6. Bahaisme 7. Lleida.

La festa islàmica del sacrifici : descripció i normativa sanitària. Barcelona : Generalitat de Catalunya, [2007]. 25 p.

MATÈRIA: 1. Festivitats religioses 2. Escorxadors 3. Catalunya 4. Islam.

FORO INTERRELIGIOSO URUGUAYO (2002 : URUGUAY)

Fe y dignidad : otro Uruguay es posible : la experiencia del Centro UNESCO de Montevideo y OBSUR en la construcción del diálogo interreligioso en una sociedad tempranamente secularizada. [Montevideo : Centro UNESCO de Montevideo, 2002]. 49 p.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Fòrum Social Mundial 3. Uruguay 4. Diàleg interreligiós.

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

Deu anys d'exploració del cristianisme i de la cultura. Barcelona : Fundació Joan Maragall, 2000. 93 p. : il.

MATÈRIA: 1. Cristianisme 2. Societat 3. Cultura 4. Religió 5. Catalunya 6. Fundació Joan Maragall.

GARCÍA GARCÍA, RICARDO, DIR.

La libertad religiosa en las comunidades autónomas : veinticinco años de su regulación jurídica. Barcelona : Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònoms, 2008. 679 p. (Col·lecció d'Estudis Autònoms ; 60).

ISBN 978-84-393-7902-7

MATÈRIA: 1. Religió 2. Llibertat religiosa 3. Dret eclesiàstic-Espanya.

GARDNER, GARY

L'esperit i la terra: religió i espiritualitat en la recerca d'un món sostenible. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya : Claret, DL 2004. 85 p.

ISBN 84-8297-705-9

GHANEA, NAZILA; STEPHENS, ALAN; WALDEN, RAPHAEL, ED.

Does God believe in human rights? : essays on religion and human rights. Leiden, Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2007. XXI, 272 p.

ISBN 978-90-04-15254-0

MATÈRIA: 1. Religió 2. Drets humans 3. Religions.

Gods in the city : intercultural and interreligious dialogue at local level. [Strasbourg]: Council of Europe, 2007. 226 p.

ISBN 978-92-871-6384-4

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Pluralisme cultural 3. Administració local 4. Alemanya 5. Regne Unit 6. Rússia 7. Espanya.

GONZÁLEZ FAUS, JOSÉ IGNACIO

De la tristesa de ser home a la llibertat de fills : accés creient a l'home. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1995. 32 p. (Cristianisme i justícia ; 63)

ISBN 84-88341-53-9

MATÈRIA: 1. Home 2. Antropologia filosòfica 3. Religió.

Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit funerari. Barcelona : Generalitat de Catalunya, 2008. 60 p.

MATÈRIA: 1. Mort 2. Ritus i cerimònies fúnebres 3. Religions.

HABERMAS, JÜRGEN.

Entre naturalismo y religión. Barcelona : Paidós, 2006. 363 p. (Paidós básica; 126)

MATÈRIA: 1. Naturalisme 2. Religió i ciència 3. Religió.

HALVERSTAT, HUG F.

Managing church conflict. Louisville, Ky. : Westminster. John Kenox Press, 1991. 223 p. : il.

ISBN 978-0-664-25185-7

MATÈRIA: 1. conflicte religiós 2. Gestió de conflictes 3. Religió.

HAMID ABU ZAYD, NASR

El Corán y el futuro del Islam. Barcelona : Herder, 2009. 200 p.

ISBN 978-84-254-2595-0

MATÈRIA: 1. Islam 2. Alcorà 3. Religió.

HELMICK, RAYMOND G., S.J; PETERSEN, RODNEY L, EDS.

Forgiveness and reconciliation : religion, public policy, conflict transformation. Philadelphia, London : Templeton Foundation Press, 2002.

ISBN 978-1-890151-84-3

MATÈRIA: 1. Resolució de conflictes 2. Religió 3. Mediació.

IBÁÑEZ, EDUARD, COORD.

L'assistència religiosa i la llibertat de culte en les presons de Catalunya. Barcelona : Justícia i Pau, [2005]. 75 p.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Presons 3. Llibertat religiosa 4. Catalunya.

INICIATIVA DE LES RELIGIONS UNIDES

Carta. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya : Associació UNESCO pel Diàleg Interreligiós, cop. 2000. 9 p. : il

MATÈRIA: 1. Religions 2. Cultura de la pau 3. Justícia 4. Iniciativa de les Religions Unides.

INTERNATIONAL AIDS CONFERENCE (XIVA : 2002 : BARCELONA)

Interfaith event = Trobada interreligiosa : AIS 2002 Barcelona XIV International AIDS Conference July 7 12 2002. Barcelona : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós : RAUXA-Programa Cultural de la XIV Conferència Internacional de la Sida, 2001. 72 p. : il.

MATÈRIA: 1. Pluralisme religiós 2. Religions 3. Sida 4. Dansa 5. Folklore 6. Conferències.

The intrareligious dialogue. Revised edition. New York : Paulist Press, 1999.

XXVIII, 104 p.

ISBN 0-8091-3763-1

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Cristianisme i altres religions.

IQBAL, ALAMAH MUHAMMAD

La reconstrucció del pensament religiós a l'islam. Madrid : Trotta, cop. 2002. 172 p.

ISBN 84-8164-506-0

MATÈRIA: 1. Països musulmans 2. Islam 3. Cultura islàmica 4. Religió 5. Filosofia.

IQBAL, ALAMAH MUHAMMAD

La reconstrucción del pensamiento religioso en el islam. Madrid : Trotta, cop. 2002. 181 p.

ISBN 84-8164-505-2

MATÈRIA: 1. Islam 2. Països musulmans 3. Filosofia 4. Cultura islàmica 5. Religió.

JOLINON, M.

Éducation de l'âme : éducation pour la paix. Málaga : Nadir, 1999. 97 p.

ISBN 84-922779-1-2

MATÈRIA: 1. Educació per la pau 2. Religió 3. Déu 4. Home 5. Antropologia filosòfica.

KEAST, JOHN, ED.

Religious diversity and intercultural education : a reference book for schools.. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2007. 205 p.

ISBN 978-92-871-6223-6

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligiós 2. Educació intercultural 3. Manual 4. Pluralisme cultural 5. Casos pràctics.

KISHORE SINGH

Rapport sur le suivi et la diffusion de la Déclaration de Barcelone sur la contribution de la religion a la promotion d'une culture de la paix : adoptée le 18 décembre 1994, lors de la réunion de Barcelone, 12-18 décembre 1994. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya, 1997. 46, 24 p.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Cultura de la pau 3. Pau 4. Informes.

KÜNG, HANS, ED.

Reivindicació d'una ètica mundial. Madrid : Trotta, 2002. 235 p. (Materials per al diàleg interreligiós ; 3)

ISBN 84-8164-521-4

MATÈRIA: 1. Ètica 2. Pluralisme religiós 3. Religió i moral 4. Judaisme 5. Cristianisme 6. Islam 7. Budisme 8. Confucianisme.

LLANSÓ, JAUME

Cristianisme i política : reptes dintre la globalització : l'esperança de Porto Alegre. Barcelona : Claret, DL 2003. 16 p.

ISBN 84-8297-635-4

MATÈRIA: 1. Cristianisme 2. Globalització 3. Fòrum Social Mundial.

LITTLE, DAVID [ET AL.] EDS.

Peacemakers in action : profiles of religion in conflict resolution. New York [etc.]: Cambridge University Press, 2007.

ISBN 978-0-521-61894-6

MATÈRIA: 1. Mediació de conflictes 2. Pau 3. Religió 4. Irlanda del Nord 5. Nigèria 6. Sudan 7. Sud Àfrica 8. Palestina 9. El Salvador 10. Indonèsia 11. Nigèria.

Mano a mano contra los matrimonios forzosos. 2a ed. Rotterdam : Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond, 2008. 69 p. : il.

MATÈRIA: 1. Islam 2. Matrimoni 3. Drets humans.

MATABOSH, ANTONI; LUNA, LUIS MIGUEL; ALMUNI, ANNA [ET AL.]

L'Islam a Catalunya : fitxes de treball. Barcelona : Càritas Diocesana de Barcelona, DL 2004.

16 f. + dossier : il.

MATÈRIA: 1. Cristianisme 2. Islam 3. Catalunya.

MAYER, BERNARD

The dynamics of conflict resolution : a practitioner's guide. San Francisco : Jossey-Bass, 2000. XVI, 263 p.

ISBN 0-7879-5019-X

MATÈRIA: 1. Religions 2. Gestió de conflictes 3. Resolució de conflictes 4. Mediació de conflictes.

Monasteries of the Aegean Islands : cultural - tourist guide Crete - the Dodecanese - Islands of the N.E. Aegean. [Grècia]: The Greek Ministry of Culture, cop. 1999. 158 p. : il. (The Routes of Orthodox Monasticism ; 3)

ISBN 960-386-005-0

MATÈRIA: 1. Monestirs 2. Monuments 3. Arquitectura 4. Religió 5. Patrimoni cultural 6. Guies 7. Creta (Grècia : Regió)8. Egea (Grècia : Regió)

Monasteries of the Via Egnatia : cultural tourist guide Central and Eastern Macedonia Thrace - Southern Fyrom - Southern Bulgaria. [Grècia]: The Greek Ministry of Culture, cop. 1999. 154 p. : il. (The Routes of Orthodox Monasticism ; 2).

ISBN 960-386-003-4

MATÈRIA: 1. Monuments 2. Monestirs 3. Art 4. Religió 5. Patrimoni cultural 6. Guies 7. Bulgària 8. Macedònia.

Monasteries of the Via Egnatia : cultural tourist guide Epirus - western Macedonia southern Albania. [Grècia]: The Greek Ministry of Culture, cop. 1999. 156 p. : il. (The Routes of Orthodox Monasticism ; 1)

ISBN 960-386-004-2

MATÈRIA: 1. Monuments 2. Monestirs 3. Arquitectura 4. Religió 5. Patrimoni cultural 6. Guies 7. Epir (Grècia : Regió) 8. Albània 9. Macedònia.

MONTURIOL, YARATULLAH

Islam y derechos humanos. Almodóvar del Río (Córdoba): Mansur, 2009.

ISBN 978-84-935469-6-0

MATÈRIA: 1. Drets humans 2. Drets civils 3. Països islàmics 4. Països musulmans.

MONTURIOL, YARATULLAH

Términos clave del Islam. Almodóvar del Río (Córdoba): Junta Islámica, 2006. 119.

ISBN 978-84-932513-8-3

MATÈRIA: 1. Islam 2. Terminología 3. Diccionaris.

MORERAS, JORDI

Una mesquita al barri [En línia] : conflicte, espai públic i integració urbana dels oratoris musulmans a Catalunya. Gelida : [s n.], 2009. 184 p. il.

<<http://www.migracat.cat/document/270c6e54dbe97b1.pdf/>>

MATÈRIA: 1. Musulmans-Catalunya 2. Mesquites. 3. Gestió de conflictes.

Multiculturalitat i dret de culte. Barcelona : Diputació de Barcelona, Xarxa de municipis, 2006.

ISBN 84-9803-154-0

MATÈRIA: 1. Immigració 2. Emigració 3. Multiculturalisme 4. Pluralisme cultural 5. Religions 6. Catalunya.

O'BRIN, JOANNE; PALMER, MARTIN; BARRET, DAVID B.

The Atlas of religion : mapping contemporary challenges and beliefs. London : Earthscan, 2007. 128 p. : li.

ISBN 978-1-84407-308-5

MATÈRIA: 1. Religió 2. Atles.

OSCE. OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS

Toledo guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools. Warsaw : OSCE. Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2007. 129 p.

ISBN 83-60190-48-8

MATÈRIA: 1. Educació 2. Religió 3. Drets humans 4. OSCE. Oficina de Instituciones Democráticas y Derechos Humanos.

PALMER, MARTIN; FINLAY, VICTORIA.

Faith in conservation : new approaches to religions and the environment. Washington : World Bank, 2003. XVII, 166 p.

ISBN 0-8213-559-7

MATÈRIA: 1. Religions 2. Medi ambient 3. Ecologia humana.

PANIKKAR, RAIMON

The interreligious dialogue New York [etc.]: Paulist Press, 1999. XXXVII, 104.

ISBN 0-8091-3763-1

MATÈRIA: 1. Diàleg interreligios 2. Cristianisme.

PARLAMENT DE LES RELIGIONS DEL MÓN (2004 : BARCELONA)

Camins de pau : l'art de saber escoltar, el poder del compromís : programa = Sendereos de paz : el arte de saber escuchar, el poder del compromiso. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya, 2004. 221 p.

MATÈRIA: 1. Religions. 2. Conferències.

PIGEM, JORDI; TORRADEFLOT, FRANCESC, COORD.

Informe final del congrés internacional sobre religions i diversitat cultural : mediació per a la cohesió social en zones urbanes : Barcelona, 18-20 de desembre de 2006. Barcelona : Unescocat, 2007. 38p. : il. + CD Rom

Editat també en anglès i castellà.

MATÈRIA: 1. Multiculturalisme 2. Educació per la pau 3. Resolució de conflictes 4. Religió.

PIGEM, JORDI; TORRADEFLOT, FRANCESC, EDS.; MARTÍN, JOSÉ LUIS, IL.

El somriure diví : acudits : hinduisme, budisme, judaisme, cristianisme, islam, fe bahai, ateisme. Barcelona : Icaria : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2008. 139 : il.

ISBN 978-84-7426-989-5

MATÈRIA: 1. Religions 2. Acudits.

PIGEM, JORDI; TORRADEFLOT, FRANCESC, EDS.; MARTÍN, JOSÉ LUIS, IL.

La sonrisa divina : chistes : hinduismo, budismo, judaismo, cristianismo, islam, fe bahá'í, ateísmo. Barcelona : Icaria : Unescocat-Centre UNESCO de Catalunya : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2009. 143 : il.

ISBN 978-84-9888-111-0

MATÈRIA: 1. Religions 2. Acudits.

PONCE, JOSEP; MUÑOZ, MAITE; MELIAN ROSA [ET AL.]

Mirades en diàleg : dossier pedagògic de l'exposició : Tarragona, del 22 de febrer al 18 de març de 2005. Tarragona : Ajuntament de Tarragona. Conselleria d'Ensenyament i Universitats, DL 2004. 70 p.

MATÈRIA: 1. Religió 2. Material didàctic 3. Exposicions 4. Diàleg interreligiós.

QUINN, PHILIP L. MEEKER, KEVIN

The Philosophical challenge of religious diversity. New York ; Oxford : Oxford University Press, 2000. 243 p.

ISBN 978-0-19-512155-1

MATÈRIA: 1. Religions 2. Pluralisme religiós 3. Filosofia.

RIBERA, RAIMON

Religió i religions. Barcelona : La Magrana, 1995. 233 p.

ISBN 84-7410-836-5

MATÈRIA: 1. Religions 2. Diàleg interreligiós.

RODRÍGUEZ, SERGIO

Apuntes de pastoral gitana : hacia una nueva evangelización del pueblo gitano. Madrid : CCS, 2007. 169 p. : il. (Recursos de pastoral ; 43)

MATÈRIA: 1. Gitanos 2. Pastoral.

ROMEU, FRANCESC [ET AL.].

L'Església en crisis. Barcelona : Angle, 2004. 230 p.

ISBN 84-96103-56-0

MATÈRIA: 1. Religió 2. Església 3. Catolicisme 4. Catalunya.

ROVIRA, FRANCESC; SAURET, ÀNGEL, IL.

Quan les religions dialoguen. Barcelona : Mediterrània, DL2004. 31 p. : il.

ISBN 84-8334-595-1

MATÈRIA: 1. Religions 2. Cristianisme.

SEMINARI MITJANS DE COMUNICACIÓ I PLURALISME RELIGIÓS (2009 : BELLATERRA, BARCELONA)

Mitjans de comunicació i pluralisme religiós. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya : UAB, 2010. 244 p.

ISBN 978-84-393-8269-0

MATÈRIA: 1. Mitjans de comunicació 2. Religió.

SERRANO I BLANQUER, JORDI.

Catalunya ha deixat de ser catòlica? Barcelona: Universitat Progresista d'Estiu de Catalunya, 2009. 219 p.

ISBN 978-84-613-2584-9

MATÈRIA: 1. Religiositat 2. Catolicisme 3. Catòlics 4. Església catòlica 5. Religió 6. Ensenyament. 7. Catalunya.

SINGH, MADANJEET [ET AL.]

Las culturas del sol. Barcelona : Plaza Janés : Círculo de Lectores, 1993. 400 p. : il.

ISBN 84-226-4567-X (Círculo de Lectores)

ISBN 84-01-37466-9 (Plaza Janés)

MATÈRIA: 1. Sol 2. Mitologia 3. Culte 4. Ritus i cerimònies 5. Cultura eslava 6. Cultura europea 7. Art asiàtic 8. Religió 9. Maies 10. Asteques.

SKALI, FAOUZI

Jesús en l'Islam : la tradició sufí. Maçaners : Abadia, 2009. 127 p. (Qâdar)

ISBN 978-84-96847-42-2

SMOCK, DAVID R., ED.

Interfaith dialogue and peacebuilding. Washington, DC : United States Institute of Peace Press, 2002. XI, 150 p.

ISBN 1-929223-35-8

MATÈRIA: 1. Religions 2. Pau 3. Diàleg interreligiós.

TAYLOR, CHARLES; GUTMANN, AMY [ET AL.]

El Multiculturalismo y "la política del reconocimiento". Madrid : Fondo de Cultura Económica de España, 2003. 159 p. (Popular ; 496)

ISBN 84-375-0567-4

MATÈRIA: 1. Multiculturalisme 2. Drets humans 3. Estats Units d'Amèrica.

El Tercer mil·lenni, repte per a l'església. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1999. 32 p. (Cristianisme i Justícia ; 91)

ISBN 84-89904-42-1

MATÈRIA: 1. Església 2. Cristianisme 3. Religió.

Textos olvidats de la Doctrina Social de l'Església. Barcelona : Cristianisme i Justícia, DL 1996. 32 p. (Cristianisme i Justícia ; 70)

ISBN 84-88341-75-X

MATÈRIA: 1. Cristianisme 2. Església 3. Sociologia 4. Solidaritat.

TITLEY GAVAN; LENTIN, ALANA, ED.

The politics of diversity in Europe. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2008. 198 p.

ISBN 978-92-871-6171-0

MATÈRIA: 1. Drets humans 2. Immigració 2. Multiculturalisme.

TORRADEFLOT, FRANCESC

"Mediació interreligiosa" A: CASANOVES, POMPEU; DÍAZ, LEONARDO; MAGRE, JAUME, EDS.

Materials del llibre blanc de la mediació a Catalunya : com entendre la qualitat humana? Barcelona : Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2009. (Justícia i societat ; 32) P. 239-248.

ISBN 978-84-393-8035-1

MATÈRIA: 1. Mediació 2. Catalunya.

TORRADEFLOT, FRANCESC, ED.

Diàleg entre religions : textos fonamentals. Madrid : Trotta, 2002. 175 p. (Materials per al diàleg interreligiós ; 1)

ISBN 84-8164-500-1

MATÈRIA: 1. Religions 2. Religió 3. Recull d'escrits 4. Instruments internacionals 5. Tolerància 6. Cultura de la pau.

TORRADEFLOT, FRANCESC, ED.

Diálogo entre religiones : textos fundamentales. Madrid : Trotta, 2002. 182 p. (Materiales para el diálogo interreligioso ; 1)

ISBN 84-8164-499-4

MATÈRIA: 1. Religions 2. Religió 3. Recull d'escrits 4. Instruments internacionals 5. Tolerància 6. Cultura de la pau.

TORRADEFLOT, FRANCESC, ED.

Mística i diàleg interreligiós. Barcelona : Fragmenta, 2007. 268 p. (Assaig ; 6).

ISBN 978-84-92416-00-4

MATÈRIA: 1. Religió 2. Misticisme.

TRAER, ROBERT

Faith in human rights : support in religious traditions for a global struggle. Washington : Georgetown University Press, 1991. 153 p.

ISBN 0-87840-492-9

MATÈRIA: 1. Drets humans 2. Religió.

TRAITLER, REINHILD, ED.

In the mirror of your eyes : report of the european project for interreligious learning. Zürich, Beirut : EPIL, 2004. 230 p : il.

MATÈRIA: 1. Religions 2. Diàleg interreligiós 3. European Project for Interreligious Learning.

Transforming conflict : religions for peace. New York : World Conference on Religion and Peace, 1997. 30 p.

MATÈRIA: 1. Conflicte armat 2. Pau 3. Religió 4. Resolució de conflictes.

TROBADA DE PREGÀRIA INTERRELIGIOSA SOBRE EL VIH/SIDA (6A : 2001 : BARCELONA)

VI Trobada de Pregària Interreligiosa sobre el VIH/sida : Barcelona, 29 de novembre de 2001, a les 20 h a la Basílica de Santa Maria del Pi. Barcelona : Centre UNESCO de Catalunya : Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2001. 15 p. : il.

MATÈRIA: 1. Sida 2. Religions 3. Religió 4. Pregàries 5. Conferències.

UNESCO

Declaració de principis sobre la tolerància / [traducció i correcció: Marc Alba]. Barcelona : Unescocat : Angle ; [Escaldes d'Engordany]: Comissió Nacional Andorrana per a la UNESCO, 2007. 76 p. (Instruments normatius de la UNESCO ; 4)

ISBN 978-84-96970-21-2

MATÈRIA: 1. Drets humans 2. Tolerància 3. Religió 4. Instruments internacionals 5. Instruments normatius.

VITORIA CORMENZANA, F. JAVIER

Als vint anys de Cristianisme i Justícia : manifest a favor d'un cristianisme bel_ligerant amb la injustícia / F. Javier Vitoria. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 2001. 32 p.

ISBN 84-89904-84-7

MATÈRIA: 1. Cristianisme 2. Justícia 3. Societat civil 4. Responsabilitat social 5. Utopies.

VIVES, JOSEP

Parlar de Déu a l'albada del segle XXI? Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1997. 32 p. (Cristianisme i Justícia ; 75)

ISBN 84-88341-91-1

MATÈRIA: 1. Déu 2. Fe 3. Trinitat.

VIVES, JOSEP

Vent de llibertat : font de vida : en l'any de l'Esperit Sant. Barcelona : Cristianisme i Justícia, 1998. 31 p. (Cristianisme i Justícia ; 83).

ISBN 84-89904-13-8

MATÈRIA: 1. Religió 2. Cristianisme 3. Teologia.

WATT, MONTGOMERY W

Mahoma : profeta y hombre de estado / W. Montgomery Watt. Barcelona : Melusina, 2004. 255 p.

ISBN 84-933273-3-6

MATÈRIA: 1. Mahoma 2. Islam 3. Mahoma-biografia.

WRÉSINSKI, JOSEPH

Los pobres son la Iglesia : entrevista del padre Joseph Wrésinski con Gilles Anouil. Madrid : Cuarto Mundo, 1996 . 249, [4]p. de lám. : il.

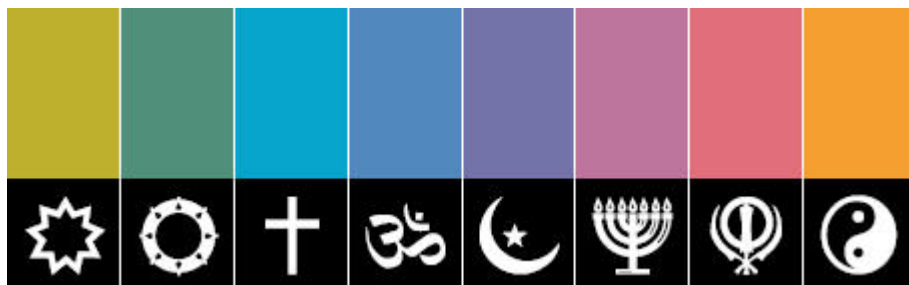
ISBN 84-605-4751-5

MATÈRIA: 1. Pobresa 2. Església 3. Cristianisme 4. Entrevius.

WYLEN, STEPHEN M.

Settings of silver : an introduction to judaism. Second ed. New York : Paulist Press, 2000. 480. ISBN 0-8091-3960-X

MATÈRIA: 1. Religions 2. Judaisme.

ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL DIÀLEG INTERRELIGIÓS

c/Lledó, 11, 1er.

08002 - Barcelona

T. + (34) 93 457 69 80

M. + (34) 629 14 12 84

secretaria@audir.org

www.audir.org